

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TÂRİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TÂRİHİ BİLİM DALI**

**ÜSEYD B. HUDAYR'IN HAYATI
VE İSLÂM TÂRİHİNDEKİ YERİ**

MUSTAFA ÇAVUŞOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. MEHMET ALİ KAPAR

KONYA 2014

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ÇAVUŞOĞLU
	Numarası	128110021002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLÂM SANATLARI ve TARİHİ / İSLÂM TARİHİ
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR
	Tezin Adı	ÜSEYD B. HUDAYR'IN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ÜSEYD B. HUDAYR'IN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ başlıklı bu çalışma 13/06/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mehmet Ali KAPAR	
2	Prof. Dr.	İsmail Hakkı ATÇEKEN	
3	Prof. Dr.	Bilâl SAKLAN	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ÇAVUŞOĞLU		
	Numarası	128110021002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLÂM SANATLARI ve TARİHİ / İSLÂM TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ÜSEYD B. HUDAYR'IN HAYATI ve İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mustafa ÇAVUŞOĞLU

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Uzmanlık Alan Dersi Değerlendirme Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ÇAVUŞOĞLU		
	Numarası	128110021002		
	Anabilim Dalı / Bilim Dalı	İSLÂM SANATLARI ve TARİHİ / İSLÂM TARİHİ		
	Programı	Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR		
	Tez Adı	ÜSEYD B. HUDAYR'IN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ		
Danışmanı bulunduğum öğrenci ile ilgili Uzmanlık Alanı Dersinin/ Derslerinin değerlendirme sonucu aşağıdaki gibidir. Gereğini saygı ile arz ederim.				
Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR İmza				
Değerlendirme Ölçütleri	Ödev ☐	Çeviri ☐	Çalışma Raporu ☐	Diğer ☒
Uzmanlık Alanı Dersi Değerlendirme Sonucu	Başarılı ☒	Başarısız ☐		
Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR İmzası				
Uygundur. Ahmet Turan YÜKSEL İmzası				

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Savunma Sınavı Tutanak Formu

I. Öğrenci Bilgiler					
Adı	Mustafa	Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları		
Soyadı	Çarışoğlu	Bilim Dalı	İslam Tarihi		
Numarası	128110021002	Sınav Durumu	I. Savunma Sınavı ☒	II. Savunma Sınavı ☐	
Danışmanı	Prof. Dr. M. Ali KAPAR	Programı	Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
II. Sınav Bilgileri					
Tarih	13.06.2014	Saat	10.00	Süre	90 dk.
III. Değerlendirme ve Sonuç					
☒	Savunulan Tezin Kabul Edilmesine				
☐	Savunulan Tezin Düzeltilmesine				
☐	Savunulan Tezin Reddedilmesine (*)				
Salt Çoğunluk ☐	Oy Çokluğu ☐	Oy Birliği ☒	İle karar verilmiştir.		
NEÜ Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans / Doktora Tez Savunma Sınavı gerçekleştirilmiş ve adayın durumu tutanakla tespit edilmiştir.					
IV. Tez İzleme Komitesi Üyeleri					
Sıra No	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza		
1	Danışman Prof. Dr.	Prof. Dr. M. Ali KAPAR			
2	Üye Prof. Dr.	İ. Hakkı ATÇELİK			
3	Üye Prof. Dr.	B. Tal SAĞLAN			
4	Üye				
5	Üye				
Not: Bu belge, Tez Savunma Sınavı'ndan sonra üç gün içerisinde, Tez inceleme ve Değerlendirme Formu (Rapor) ile birlikte Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne gönderilmelidir. (*)Tezi Reddedilen öğrenci, Reddedilen tezin bir nüshasını gerekçeli kararla birlikte Enstitüye teslim etmesi gerekmektedir.					

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ÇAVUŞOĞLU		
	Numarası	128110021002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLÂM TÂRİHİ VE SANATLARI / İSLÂM TÂRİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR		
Tezin Adı	ÜSEYD B. HUDAYR'IN HAYATI VE İSLÂM TÂRİHİNDEKİ YERİ			

Hicretten sonra Medine’de İslâm’a hizmeti, Ensâr içerisinde İslâm’a girişteki önceliği, bunun yanı sıra Evs kabilesinin reisi oluşu, siyasi, askeri, sosyal, kültürel ve idarî hayattaki faaliyetleri, Rasûlullah’a olan sevgisi, sahâbe arasındaki yeri ve hakkında yapılmış bir araştırma olmayışı bizi bu çalışmaya sevk etti. Bu yüzden araştırmaya “ Üseyd b. Hudayr’ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri” adı verildi.

Meşhur künyesi Ebû Yahya olan Üseyd b. Hudayr, birinci Akabe Bey’ati’nden sonra Müslüman oldu ve ikinci Akabe Bey’ati’ne katılarak on iki Nakîb’den biri olarak seçildi. Hz. Peygamber ve Hulefâi Râşidin’den olan Ebû Bekir ve Ömer döneminde yaşadı. Hz. Peygamber döneminde askeri alandaki faaliyetlerin yanında idari, sosyal ve kültürel hayatta faaliyet gösterdi. Bu bağlamda sancaktarlık, müsteşarlık, imamlık, öğretmenlik ve kâtiplik görevlerinde bulundu. Ebû Bekir’in halife seçilmesinde etkin rol aldı. Ömer’in istihlâfında istişâre heyetinde bulundu. İdari, sosyal ve kültürel alandaki görevlerine Ebû Bekir ve Ömer döneminde de devam etti.

Araştırma, bu çalışmanın konusu olan Üseyd b. Hudayr özelinde yürütüldü. Rivayetler nakledilirken gereksiz bilgi vermektan kaçınmakla beraber araştırmada insicamın sağlanması bakımından siyak ve sibak özet geçildi. Araştırmayla doğrudan ilgili olmayan fakat konu bütünlüğünü sağlayan bilgi, tanım ve anekdotlar, dipnotlarda verildi. Araştırmayla doğrudan ilgili olmayan ancak olaylar esnasında söylenegelen şiir ve sözlerin de adresleri dipnotlarda verildi. Araştırmamızı ilgilendiren, bunun yanında tercihen zayıf olduğu düşünülen ya da öyle olduğu bizzat kaynak eserin müellifi tarafından bildirilen rivayetler de dipnotlarda verildi.

Anahtar kelimeler: Sahâbe, Bey’at, Künye, Nakîb, Sancaktar, Kâtip, Öğretmen.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mustafa ÇAVUŞOĞLU		
	Student Number	128110021002		
	Department	Islamic History And Arts/ Islamic History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR		
Title of the Thesis/Dissertation	THE LIFE OF USEYD B. HUDAYR AND HIS PLACE IN THE HISTORY OF ISLAM			

His serving for Islam in Madina after Hegira, his initially accepting Islam within Ansar, being the leader of the Evs tribe besides this, his activities in the political, military, social, cultural and administrative lives, his sympathy to the Prophet, his place among the sahabe (companion) and having no research made about him has brought us into this study. Therefore, the study is named as “The Life of Useyd b. Hudayr and His Place in the History of Islam”.

Useyd b. Hudayr, whose famed identity is Ebû Yahya, became Muslim after the first Akabe homage and selected to be one of the twelve deputies joining in the second Akabe homage. He lived in the period of Ebu Bekir and Omar who were from the Prophet and Hulefâi Râşidin. Besides his activities in the military arena during the Prophet's period, he was active in administrative, social and cultural lives. In this context, he held office in being flag-bearer, undersecretariat, imamate, teaching and clerkship jobs. He played an effective role in the election of Ebu Bekir to be the Caliph. He participated in the consultation meetings during the recommendation of Omar. He carried on his servicing in the administration, social and cultural filed during the period of Omar and Ebu Bekir.

The research has been executed in the privacy of Useyd b. Hudayr, who is the topic of this study. Although avoiding to give trivial information while narrating the rumors, the previous andpost summaries are given in terms of ensuring coherence in the study. The information, description and anecdotes which are not directly related to the study, but ensure integrity with the topic are given in the footnotes. The addresses of poems and sayings which are not directly related to the study, but uttered during the instances are also given in the footnotes. The narrations which concern our study and beside this, preferably considered to be bare or informed by the author of the resource work in person are also given in the footnotes.

Keywords: Sahabe (Companion), Homage, Identity, Deputies, Flag-bearer, Clerkship, Teaching.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	i
Kısaltmalar.....	iii
Önsöz.....	iv
Giriş	1
1. Araştırmanın Kaynakları.....	1
2. Üseyd b. Hudayr'ın Doğumu, Nesebi ve Kabîlesi.....	3
3. Üseyd b. Hudayr'ın Künyesi.....	6
4. Üseyd b. Hudayr'ın Ailesi.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ÜSEYD B. HUDAYR

1. İslâmiyeti Kabulü.....	11
2. İkinci Akabe Bey'atine Katılması.....	17
3. Katıldığı Gazve ve Seriyeler.....	19
3.1. Bedir Gazvesi.....	20
3.2. Uhud Gazvesi.....	22
3.3. Hamrâu'l-Esed Gazvesi.....	28
3.4. Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed'in Katan'a Yönelik Seriyesi.....	29
3.5. Benû Nadîr Gazvesi.....	30
3.6. Müstalikoğulları (Müreysi) Gazvesi'nde Üseyd b. Hudayr.....	33
3.7. Hendek Gazvesi.....	39
3.8. Benû Kureyza Gazvesi.....	42
3.9. Hudeybiye Antlaşması.....	45
3.10. Hayber'in Fethi.....	47
3.11. Zatü's-Selâsil Seriyesi.....	49
3.12. Mekke'nin Fethi.....	50
3.13. Huneyn Gazvesi.....	51
3.14. Tebûk Gazvesi.....	53
4. İdarî, Sosyal ve Kültürel Hayatta Üseyd b. Hudayr.....	56
4.1. Kâtipliği.....	56
4.2. Müsteşarlığı.....	58
4.3. Sancaktarlığı.....	59
4.4. İmamlığı.....	59
4.5. Öğretmenliği.....	63
5. Rasûlullah'a Karşı Olan Sevgisi ve Hz. Peygamber Nezdindeki Yeri.....	64
6. Sahabe Arasındaki Yeri ve Onunla İlgili Rivayetler.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİR VE HZ. ÖMER DÖNEMİNDE ÜSEYD B. HUDAYR

1. Hz. Ebû Bekir Dönemi.....	72
1.1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesindeki Rolü.....	73
1.2. Benû Saîde Sakîfesinde Yaşananlara Dâir Bir Tahlil.....	77
1.3. Ebû Bekir Döneminde Üseyd b. Hudayr'ın Durumu.....	81
2. Hz. Ömer Dönemi.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜSEYD B. HUDAYR'IN ŞAHŞİYETİ VE VEFATI

1. Şahsiyeti.....	86
1.1. Fizikî Özellikleri.....	86
1.2. Ahlâkî Özellikleri.....	86
1.3. İlmî Özellikleri.....	89
2. Vefâtı.....	91
Sonuç.....	94
Bibliyografya.....	98
Özgeçmiş.....	106

KISALTMALAR

- ark. : Arkadaşları
 A.Ü.İ.F.D. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
 b. : Bin, İbn.
 bint. : Binti
 Bkz. : Bakınız
 c. : Cilt
 çev. : Çeviri, çeviren
 DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
 Edt. : Editör
 G.Ü.İ.F.D : Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
 H. : Hicrî
 Hmş : Hâmiş
 Hz. : Hazreti
 İ.A. : İslâm Ansiklopedisi
 M. : Milâdî
 MEB Yay: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
 O.M.Ü.İ.F.D: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
 Rdk. : Redaktör
 s. : Sayfa
 Sad. : Sadeleştiren
 s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve selem
 S.Ü.İ.F.D: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
 sy. : Sayı
 Şrh. : Şerh
 ŞİA : Şâmil İslâm Ansiklopedisi
 ter. : Tercüme
 thk. : Tahkik
 tsz. : Tarihsiz
 tsh. : Tashih
 v. : Vefatı
 v.b. : Ve benzeri
 v.d. : Ve devamı
 Y. : Yıl
 yay.y : Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v), insanlığa iki cihan saadetini sağlayacak olan İslâm dinini tebliğ ederken “ Hikmet, güzel öğüt ve en güzel şekilde mücadele” ile bunu gerçekleştirmiştir. Rasûlullah (s.a.v)’in tebliğ mücadelesine îman ederek cevap veren sahâbe’nin ilklerinin hizmeti de bu bağlamda unutulmamalıdır. Kur’ân-ı Kerîm bu konuda “ *İyilik yarışında önceliği kazanan Muhacirler ve Ensâr ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur. Onlar da Allah’tan hoşnutturlar. Allah onlara, içinde temelli ve ebedi kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.*” (Tevbe 9: 100) ve “*Muhammed Allah’ın elçisidir. Onun beraberinde bulunanlar, inkârcılara karşı sert, birbirlerine karşı ise merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken, Allah’tan lütf ve hoşnutluk dilerken görürsün...*” (Fetih 48: 29) diyerek onlardan övgüyle bahsetmiştir.

İnsanlık tarihinde, Hz. Peygamber döneminde zorluklar karşısında canları pahasına İslâm’a hizmet davası gibi bir olaya ender rastlanır. Sahâbe bu hizmeti sadece Allah rızası için yerine getirmiştir. Sırf bu yüzden İslâm’ı kabul edişleri, İslâm’ı yaşama ve yaymadaki halisane niyetleri, cesaretleri takdire şayandır. Düşman iken birbirlerine vâris olacak kadar İslâm kardeşliğinin ve dostluğunun örneğini verdiler. Karşılıklı ülfet, ünsiyet, tevazu ve yardımlaşmada birbirleriyle yarıştılar. İmanları, ilimleri, amelleri ve güzel ahlâklarıyla her asra örnek oldular. İşte bu sebeple on dört asırdır bu güzel insanlar hep rahmetle anıldılar. Bütün bu güzel hasletleri Rasûlullah’ın ashabının insanlık içerisinde güzide bir yere sahip olmasına ve çeşitli araştırmalara konu olmuştur.

Hicretten sonra Medine’de İslâm’a hizmeti, Ensâr içerisinde İslâm’a girişteki önceliği, bunun yanı sıra Evs kabilesinin reisi oluşu, siyasi, askeri, sosyal, kültürel ve idarî hayattaki faaliyetleri, Rasûlüllaha olan sevgisi, sahâbe arasındaki yeri ve hakkında yapılmış bir araştırma olmayışı bizi bu çalışmaya sevk etti. Bu yüzden araştırmaya “Üseyd b. Hudayr’ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri” adı verildi. Araştırma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın kaynakları, Üseyd b. Hudayr’ın doğumu, nesebi, ailesi ve kabilesi, birinci bölümde Hz. Peygamber dönemindeki yeri, ikinci bölümde ise Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemindeki faaliyetleri hakkında bilgi verildi. Üçüncü bölümde ise Üseyd b. Hudayr’ın şahsiyeti ve vefatı bahis konusu edildi.

Her zaman çalışma arzusunun üst düzeyde olması noktasında teşviklerinden ve araştırma konumuzun tespitinde yoğun ilmî meşguliyetlerine rağmen bize zaman ayırma lütfunda bulunarak tecrübe ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR’a, tavsiyeleri ve sıcak ilgileriyle her zaman kapılarını bize açık tutarak araştırmamıza katkı sağlayan Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL ile Prof. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN’e teşekkürü bir borç bilirim.

Mustafa ÇAVUŞOĞLU

2014 Konya

GİRİŞ

1. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamız Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden başlayıp, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemini de içine aldığı için, İslâm tarihiyle ilgili eserler araştırmamıza kaynaklık etmiştir. Bu kaynakların tümünü zikretmeye imkân olmadığı için, sadece en önemlilerini belirtmekle iktifa edeceğiz. İkinci ve üçüncü derecede faydalandığımız kaynaklar hakkında, ilk geçtikleri sayfanın dipnotunda ve bibliyografya kısmında yeterli bilgi verilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemiyle ilgili rivayetlerde siyer ve meğâzî türü eserler bize kaynaklık etti. Vâkıdî'nin (v.124/741) *Kitâbü'l-Megâzî*'si, İbn İshak'ın (v.151/768) *Sîretü İbn İshak*'ı, İbn Hişâm'ın (v.218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si bunlardandır. Muahhar siyer âlimlerinden olan İbn Seyyidinnâs'ın (v.743/1340) *Uyunu'l-Eser*'i ve Halebî'nin (v. 975/1567) *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti Emîni'l-Me'mûn* gibi eserlerini de burada zikredebiliriz.

Üseyd b. Hudayr'ın Müslüman oluşu, Uhud, Hendek, Hayber, Tebûk ve Huneyn gazvelerindeki durumu, Ebû Bekir ve Ömer dönemlerindeki faaliyetleriyle ilgili olarak genel tarih kaynakları içerisinde, en çok İslâm tarihi araştırmalarının temel eserlerinden sayılan İbn Kesîr'in (v.774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'sinden faydalandık. İbnü'l-Esîr'in (v.630/1232) kaynakları arasında olan ve eserinde kendisine ulaşan tüm rivayetleri olduğu gibi aktararak, bu rivayetler arasında herhangi bir tercih yapmayan Taberî'nin (v.310/922) *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk* adlı eserinden de istifade ettik. Bu konuda, Taberî'nin özetini çıkaran ve nispeten daha sağlıklı rivayetleri eserine alan İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih* isimli eserine sık sık müracaat ettik. Bu üç eserden başka, Ya'kûbî'nin (v.292/304) *Târihu'l-Ya'kûbî*'si ve Me'sûdî'nin (v.346/956-957) *Murûcu'z-Zeheb*'i de bize kaynaklık ettiler.

Fetihler ve askeri harekâtlarla ilgili olarak, şehir isimleri ve yerleri hakkında coğrafya kitaplarından yararlandık. Bu konuda Yâkût el-Hamevî'nin (v.626/1229) *Mu'cemu'l-Buldân*'ı baş kaynağımız oldu.

Araştırmada tabakât kitaplarına da müracaat edildi. Özellikle Üseyd b. Hudayr'ın doğumu, nesebi, şahsiyetiyle ilgili konularda bu eserlere müracaat edilmiştir. İbn Sa'd'ın (v.230/844) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sı, İbn Abdilberr'in (v.463/1071) *el-İstiâb fî Esmâi'l-Ashâb*'ı (el-İsâbe içerisindeki baskısı), İbnü'l-Esîr'in (v.630-1232) *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*'si, Zehebî'nin (v.748/1374) *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*'sı ve İbn Hacer'in (v.852/1448) *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*'si bu eserlerin belli başlıcalarıdır.

Tezde, batılı müelliflerin İslâma, Müslümanlara ve Müslümanlar etrafında gelişen olaylara bakış açılarını değerlendirmek adına bazı yazarların eserlerine de müracaat edilmiştir. Julius Wellhausen'in *Arap Devleti ve sukûtu* adlı eserini bu meyanda zikredebiliriz. Ayrıca İslâm Ansiklopedisi'nde müracaat ettiğimiz maddelerde de, yine müsteşriklerin çalışmalarından istifade edildi. Faydalandığımız madde ve yazarları hakkında, bilginin kullanıldığı sayfanın dipnotunda bilgi verilmiştir.

Araştırmada ansiklopedik eserlere de müracaat edildi. Bu bağlamda Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İslâm Ansiklopedisi (MEB yay.) ve Şâmil İslâm Ansiklopedisi'nde bulunan ve araştırmamızla ilgili olan konu maddeleri tarandı. Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslâm isimli eser de araştırmaya kaynaklık etti.

Araştırmada tefsir ve hadis kaynaklarına da müracaat edildi. Rivayet açısından İbn Kesîr'in (v.774/1372) tefsirini ve dirayet bakımından Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirini zikredebiliriz. Hadis konusu da araştırmamızın önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. Üseyd b. Hudayr hakkında kaynaklarda zikredilen hadisler araştırmamızın önemine binaen tarandı ve çalışmada verilmeye çalışıldı. Bu konuda Buhârî'nin (v.256/870) *Sahîh*'i, Müslim'in (v.261/874) *Sahîh*'i, İbn Mâce'nin (v.275/888) *Sünen*'i ve Tirmizî'nin (v.279/892) *Sünen*'ini zikretmek mümkündür.

Ayrıca bu çalışmadan önce Üseyd b. Hudayr'ın hayatı ile ilgili olarak doğrudan herhangi bir özel araştırma veya makalenin yazıldığını tespit edemedik. Karşılaştığımız tek çalışma Ahmet Dayhan'ın Diyanet İslâm Ansiklopedisi'ndeki Üseyd b. Hudayr maddesidir. Dolayısıyla “ Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri ” isimli bu çalışmanın, gerek İslâm dünyasında gerek ülkemizde orijinal bir çalışma olduğunu belirtmek isteriz.

2. Üseyd b. Hudayr'ın Doğumu, Nesebi ve Kabilesi

İslam'dan önceki ve sonraki dönemde kavminin efendisi olduğu bildirilen Üseyd b. Hudayr'ın doğum tarihine dair bilgiye kaynaklarda rastlayamadık. İslam'a girdiğinde kaç yaşında olduğu yine vefatında kaç yaşında olduğuna dair bir bilgiye de ulaşamadık. Geçmişine dair bilgimiz, babasının hicretten yaklaşık altı yıl önce meydana gelen Buâs savaşında öldürülmesidir. Üseyd b. Hudayr bu tarihten itibaren babasının yerini alarak, kavminin reisi olmuştur.

Üseyd b. Hudayr'ın nesebi ise şöyledir; Üseyd b. Hudayr b. Simâk b. Atîk Rafî¹ b. İmriü'l Kays b. Zeyd b. Abdüleşhel² b. Cüşem³ b.el-Hâris b. el-Hazrec b. en-Nebî⁴ b. Amr b. Mâlik b. el-Evs⁵ el-Ensârî, el-Evsî, el-Eşhelî'dir.⁶

Burada, sonraki bölümlerde meydana gelecek olayları daha iyi kavramak adına Üseyd b. Hudayr'ın mensubu olduğu Evs ile Medine'de bulunan diğer bir

¹ İbn Habîb, Ebû Câfer Muhammed (v. 245/887), *Kitâbu'l-Muhabber*, Beyrût, trh. s. 267.

² İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (v. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût 1957, III,603 ; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 267; Halîfe b Hayyât, Ebû Amr (v. 240/854), *Kitabü't-Tabakât*, Bağdâd, 1967/1387, s. 77 ; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (v.748/1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrût, trh. I,340 ; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Askalânî (v. 852/1448-1449), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Mısır, 1939, I,64.

³ İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasen İbn Hibetullah b. Abdullah (v. 571/1175), *Târîhu Medinetü Dimeşk*, thk. Amr b.Ğurâme, Beyrût 1995/1415, IX,80.

⁴ Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-Arab*, Beyrût, 1997/1418, II, 722.

⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,80.

⁶ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsım (v. 463/1071), *el-İstiâb fî Esmâi'l-Ashâb*, Mısır,1939 (el-İsâbe içerisinde), I,31; İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (v. 630/1232), *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, thk. Muahammed İbrahim el-Bennâ ve ark. yay. y. trh. I,111 ; İbn Hacer, Şihâbü'd-Dîn Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad, 1326, I, 347.

kabile olan aynı zamanda Ensâr'ın da büyük bölümünü oluşturan Hazrec hakkında bilgi vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Evs, Medineli bir kabile olup, İslâm döneminde Ensâr'ın da bir bölümünü teşkil ettiği kabileye verilen addır. Her kabilenin birçok boyu vardır. Evs'in en büyük boyu Abdüleşhel oğullarıydı. Hicret esnasında bu boya Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr reislik ediyordu.⁷

Evs⁸ ve Hazrec kabileleri Yemenli olup Kahtan asıllıdır.⁹ Önceleri güney Arabistan'da Yemen bölgesinde yaşıyorlardı. Sonra Hazrec'le birlikte kuzeye göçüp Yesrib (Medine) şehrine yerleştiler.¹⁰ O sırada Yesrib'de bulunan Yahudilerle¹¹ önce sulh içinde geçindiler, sonra zamanla Gassânilerin desteğiyle Medine'ye hâkim oldular.¹² Bu arada Hazrec kabilesi Hz. Peygamber'in soyu olan Hâşimoğulları ile akraba idiler. Çünkü Abdülmuttalib'in annesi Selmâ bint. Amr, Hazrec kabilesinin boylarından biri olan Neccâr oğullarındandır.¹³ Bu iki kabile, Akabe bey'atlerinden sonra İslâma büyük hizmetler yapmıştır.¹⁴

Fakat liderlik sevdası, kan davası gibi sebeplere, Yahudilerin gizli oyunları ve tahrikleri eklenince, aralarında akrabalık bağı bulunan bu iki kardeş kabile,¹⁵ Evs ile Hazrec'in arası açıldı ve mücadeleler, yıllar boyu süren kanlı savaflara dönüştü.¹⁶ Bunların en şiddetlisi, Buâs harbiydi.¹⁷ Bu iki kabilenin aralarının açılmasına

⁷ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, Beyrût, 1981/1401, s.9.

⁸ Ezd kabilesine bağlı bir kol olan Evs kabilesi, Arapların en büyük kabilelerindenidir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir kısmı irtidat etmiş fakat yeniden İslâmı tercih etmişlerdir. Cemel'de Âişe tarafında, Sıffin'de Ali ve Muâviye tarafında yer almışlardır. Bkz. Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-Arab*, Beyrût, I,15-16.

⁹ Kalkaşandî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Abdullah (v. 821/1414), *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, Beyrût, 1984/1405 ; Hasan, Ali İbrâhim, *Târîhu'l-İslâmi'l-Âmm*, Kâhire, trh. s. 27 ; Algül, Hüseyin, "Evs" DİA. İstanbul, 1995, XI,541 ; Önkâl, Ahmet, "Hazrec", DİA, İstanbul, 1998, XVII, 143 ; kahtanoğullarının diğer kolları için bkz. İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd (v. 456/1058), *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, yay. y. trh. s. 456-457.

¹⁰ Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-Arab*, I,16 ve 50 ; Buhl, Frantz, "Medine", İ.A. İstanbul, trh. c.7, s. 461.

¹¹ Yahûdilerin Medinenin en eski sakinleri oldukları söylenir. Evs ve Hazrec Medineye gelene kadar burada on bir Yahûdî kabilesi vardı. Bkz. Hasan, Ali İbrâhim, *Târîhu'l-İslâmi'l-Âmm*, s.115.

¹² İsfehânî, Ebü'l-Ferec (v.356/970), *el-Eğânî* , Şrh ve Hmş. Semir Cebbâr, Beyrût, 1986/1407, XXII, 116-117 ; Önkâl, Ahmet, "Hazrec", DİA, XVII, 144.

¹³ Kapar, Mehmet Ali, "Hazrec", ŞİA, İstanbul, 2000, III, 232-233

¹⁴ Kapar, Mehmet Ali, "Hazrec", ŞİA, III, 233 ; Önkâl, Ahmet, "Hazrec", DİA, XVII, 144.

¹⁵ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.9.

¹⁶ 120 yıl sürdüğü rivayet edilir. Bkz. Önkâl, Ahmet, "Hazrec", DİA, XVII, 144 ; Bu savaşların detayları için bkz. Buhl, Fr. *Medine*, İ.A. c.7, s. 462.

¹⁷ Diğer savaşlar için bkz. Hasan, Ali İbrâhim, *Târîhu'l-İslâmi'l-Âmm*, s.118.

Yahudiler sebep olmasına rağmen, kabilenin biri diğerine karşı güç kazanmak için Medine'deki Yahudi kabileleri ile ittifak dahi kurmuşlardır.¹⁸ Mehmet Ali Kapar, Yahudilerin Araplara yardımını: “ Tek tanrıcı Yahudilerin, Allah'ın seçilmiş kulları olarak, çok tanrıcı Araplara güçlerinden dolayı saygı duymalarına rağmen bir kıskançlık beslemeleridir. Nitekim Hazrecliler Kaynuka oğulları ile Evsliler ise Nadîr oğulları ve Kureyza oğulları ile müttefiktiler. ”¹⁹ şeklinde açıklar.

Yesrib'deki iki Yahudi kabilesi Nadîr oğulları ve Kureyza oğulları ile Yesrib dışındaki bazı Arap kabilelerinin yardımını gören Evs, Buâs harbinden galip çıkmıştı. Hatta Buâs günü Evs'in komutanlarından olan Ebû Kays b. el-Eslet engel olmasaydı o gün Evs Hazrec'in kökünü kazıyacaktı.²⁰ Ancak daha önceki muharebeler ve bizzat kabile içindeki dâhili kavgalar Evs'i iyice zayıflatmıştı.²¹ Zaten Evs, Hazrec'e nazaran daha az nüfusa ve güce sahip idi.²²

Hz. Peygamber'in sağlığında Evs'in lideri durumunda olan Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr askerî, siyasî ve sosyal alanda her zaman Rasûlullah'ın yanında yer almıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da bu duruşlarını değiştirmemiş, Ebû Bekir'in halifeliğine destek verirken Hulefâi Râşidîn döneminde siyasetten uzak durarak ilim ve ticaretle meşgul olmuşlardır.²³

Hz. Âişe'den nakledilir: “ Buâs savaşı Allah'ın, Rasûlullah için hazırladığı bir savaş olmuştur. Bu muharebeden sonra Rasûlullah Medine'ye hicret etmişti. Öyle ki hicret sırasında Evs ve Hazrec kabileleri fırkalara bölünmüş, her ikisinin de eşrafından birçokları öldürülmüş veya yaralanmıştı. İşte bu perişanlık üzerine Allah, Ensâr'ın İslam'a girmeleri için bu günü -Buâs gününü- Hz. Peygamber'e hazırlamıştır. ”²⁴

¹⁸ Kehlâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-Arab*, I,50 ; Lings, Martin, *Hz. Muhammedin Hayatı*, İstanbul, 1990, s. 84; Algül, Hüseyin, “Evs” DİA, XI,541.

¹⁹ Kapar, Mehmet Ali, “Hazrec”, ŞİA, III, 232-233.

²⁰ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.10.

²¹ Diğer muharebeler için bkz. Hasan, Ali İbrâhim, *Târîhu'l-İslâmi'l-Âmm*, s. 118.

²² Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, S.9 ; Önkâl, Ahmet, “Evs”, ŞİA, İstanbul, 2000, II, 296.

²³ Algül, Hüseyin, “Evs” DİA, XI,542.

²⁴ Dîmeşkî, Muhammed b. Salih, *Peygamber Külliyyatı*, Ter. Ebubekir Sifil, İstanbul, 2006, III, 290-291.

Buâs savaşı hicretten beş²⁵ altı²⁶ ya da yedi²⁷ sene önce vuku bulmuştur. Hamîdullah (v. 1394/2002), Ebü'l-Ferec el-Umevî'den (v.356/970) bu savaşın sebebini şu şekilde nakleder: “Araplar arasında kâide olarak, kısasta halîf²⁸ bir kişiye mukabil kabilenin bir asli ferdi öldürülmezdi. Evs kabilesinden bir adam Hazreclilerin bir halîfini öldürmüştü. Hazrecliler ona kısas uygulamak istediler. Evsliler ise bunu kabul etmedi.²⁹ İşte bundan dolayı iki kabile arasında savaş çıktı ve bu savaşta her iki kabilenin büyükleri öldürüldü. Bu kişilerin, tekebbürlerinden ötürü ve başkasının hükmü altına girmemek için İslâm'a girmeyi reddetmeleri uzak bir ihtimal değildi.”³⁰ Onlardan Abdullah b. Übey b. Selûl gibi bu şekilde kibir sahibi olanlardan bazıları hayatta kalmıştı.³¹

Abdullah b. Übey b. Selûl, Buâs gününden sonra Evs ve Hazrec'in üzerinde anlaşıp reis seçmeye hazırlandıkları biriydi.³² İslâm tarihinin en önemli olaylarından biri olan Hicret sebebiyle bu beklentisi gerçekleşmeyince ölümüne kadar İslâm'ın, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların aleyhinde olan faaliyetler içerisinde bulundu, bazan de bizzat organize etti ve o minval üzere öldü.

3.Üseyd b. Hudayr'ın Künyesi

Künye, Arap toplumlarında şahıslar için kullanılan tanıtıcı ifadedir. Künye, kız veya erkek ayırımı yapılmaksızın en büyük çocuğa yani doğan ilk çocuğa izafe anlamına gelir.³³

²⁵ Algül, Hüseyin, “Evs” DİA, XI,541 ; Önkal, Ahmet, “Hazrec”, DİA, XVII, 144.

²⁶ Dayhan, Ahmet Tahir, “Üseyd b. Hudayr”, DİA, İstanbul, 2012, XLII, 363.

²⁷ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman Ali b. Muhammed (v. 597/1211), *el-Muntazam fi Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrût, trh. IV,296.

²⁸ Dışardan kabileye dâhil olmuş anlaşmalı kişi.

²⁹ Hasan, Ali İbrâhim, *Târîhu'l-İslâmi'l-Âmm*, s. 118.

³⁰ Hamîdullah, Muhammed (v. 1405/2002), *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, (Gözden geçirilmiş yeni ilaveli baskı), İstanbul, 1991/1412, I,152.

³¹ Dîmeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, III, 290-291.

³² Hasan, Ali İbrâhim, *Târîhu'l-İslâmi'l-Âmm*, s. 119.

³³ Bozkurt, Nebi, “Künye” DİA, Ankara, 2002, XXVI, 558.

Üseyd b. Hudayr da oğlunun ismi olan Yahya'dan dolayı Ebû Yahya (ابو يحيى) diye künyelendi.³⁴ Onu bu şekilde bizzat Rasûlüllah'ın künyelediği söylenir.³⁵ Ebû Atîk (ابو عتيق),³⁶ Ebû Amr (ابو عمرو),³⁷ Ebû Hudayr (ابو خضير),³⁸ Ebû Atîg (ابو عتيق)³⁹ Ebû Îsâ (ابو عيسى)⁴⁰ diye künyelendiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. Ebû Saîd el-Hudrî, Üseyd b. Hudayr'dan şöyle rivayet eder: “ Bir gün sabah erkenden Rasûlüllah'ın yanına vardım. Bana, Ey Ebû Yahya diye hitap etti.”⁴¹

İbn Abdilberr (v. 463/1071), Üseyd b. Hudayr'ın künyesi konusunda ihtilaf olduğunu ve bu konuda beş farklı görüş olduğunu rivayet eder.⁴² Bunlar:

1. Ebû Îsâ şeklinde olduğudur. Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Üseyd b. Hudayr'dan şöyle rivayet eder: “ Rasûlüllah bana, Ey Ebû Îsâ!- يا ابا عيسى diye hitap ederdi.”

2. Ebû Yahya olduğu şeklindedir. (ابو يحيى)

3. Ebû Atîk olduğu, (ابو عتيق)

4. Ebû Hudayr olduğu ve (ابو الخضير)

5. Ebû'l-Husayn şeklinde olduğudur. (ابوالحصين) Müellif kelimenin yanlış okunma riskine karşı sad ile okunacağını özellikle belirtiyor. Yine müellif, bütün bu bilgileri verdikten sonra Üseyd b. Hudayr'ın künyeleri içerisinde en meşhuru Ebû Yahya'dır diyor.⁴³ İbn Abdilberr, Dârakutnî'ye (v. 385/998) atfen altıncı bir künyeden de bahseder.⁴⁴

³⁴ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,342 ; Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim*, Beyrût 1969, I,330 ; el-İsbehânî, İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl, thk. Ferhad b. Ahmed, *Siyeru Selefi Salihîn*, Riyâd 1999/1420, II,280.

³⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112.

³⁶ Halife b. Hayyât, *Kitabü't-Tabakât*, Bağdâd, s. 77 ; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,341 ; Zirikli, *el-A'lâm*, I,330.

³⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112.

³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III,603.

³⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,78 ; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32.

⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,82.

⁴¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,78.

⁴² İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,31.

⁴³ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32.

⁴⁴ Ebû Atîg (ابو عتيق) şeklinde veriyor. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32, Bu künye yukarıda geçtiği için burada tekrar etme lüzumunu görmedik.

Müslim (v. 261/874), Üseyd b. Hudayr'ı Ebû Yahya künyesiyle adlandırılanlar grubunda zikreder.⁴⁵

4.Üseyd b. Hudayr'ın Ailesi

Üseyd b. Hudayr'ın Kinde kabilesinden bir eşi vardı. Oğlu Yahya bu hanımından doğdu. Ancak Yahya küçük yaşta vefat ettiği için sulbü bu evladından devam etmedi.⁴⁶

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra O'nun yanından neredeyse hiç ayrılmayan, O'nun sohbetine katılıp çeşitli vesilelerle övgüsüne mazhar olan, bu bağlamda sahabe arasında mümtaz bir yere sahip olan Üseyd b. Hudayr, aile hayatı itibariyle gözden ırak bir yaşam sürmüş olmalıdır. İslâm tarihi kaynaklarında şahsiyeti ile ilgili olarak ahlâkına, faziletine dair bilgilere rastladığımız Üseyd b. Hudayr'ın aile hayatı ile ilgili detaylı bilgiye rastlayamadık. Kaynaklarda hangi kabileden kimlerle evlendiği, hangi eşinden hangi çocuğu olduğu konusunda bir bilgi mevcut değildir. İsmi belli olmayan fakat Kinde kabilesine mensup olduğu bildirilen eşinden -muhtemelen ilk eşidir- Yahya isimli bir oğlu olduğu ve yaşamadığı⁴⁷ malumatı elimizdeki tek somut bilgidir. Bunun dışında Hz. Peygamber'den gelen hadisler ve tarihi bilgiler ışığında Üseyd b. Hudayr'ın, üç, dört, beş hatta altıya varan künyesi mevcuttur. Bu da Arap örf ve âdeti göz önüne alındığında, Yahya'dan sonra çok çocuğu olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Bizzat Hz. Peygamber'in Ebû Yahya⁴⁸ ve Ebû İsa⁴⁹ diye hitap ettiğini bildiren rivayetler mevcuttur. Arap kültüründe genellikle doğan ilk çocuk ile künyelenme âdetinin yaygın olduğu bilinmektedir. Buna göre Üseyd b. Hudayr'ın künyelerinin birden fazla olmasının muhtemelen iki sebebi olabilir:

⁴⁵ Müslim, b. Haccâc (v.261/874), *el-Künâ ve'l-Esmâ*, thk. Abdurrahman Muhammed Ahmed el-Kaşgarî, yay. y. 1984/1404, II, 898.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III,604 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,79 ; Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.11.

⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III,604 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,79 ; Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.11.

⁴⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,78 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,342 ; Zirikli,Hayreddin, *el-A'lâm*, I,330 ; el-İsbehânî, *Siyeru Selefî Salihîn*, II,280.

⁴⁹ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,31.

1-Farklı kabilelere mensup kadınlarla yaptığı evliliklerden doğan çocuklar sebebiyle her bir kabile kendi nesebine ait çocukların isimleriyle Üseyd b. Hudayr'ı künyelemiştir. Fakat bu yaygın bir âdet değildir.

2-Ya da doğan her çocuk Yahya gibi bir müddet sonra vefat etmiş ve yeni doğan çocuğun ismiyle Üseyd b. Hudayr künyelenmiştir. Ancak Üseyd b. Hudayr'ın tüm çocuklarının vefat etmediği de bir gerçektir. Çünkü Hz. Ömer döneminde yaşayan çocukları mevcuttur. Üseyd b. Hudayr'ın vefatından sonra Hz. Ömer bu çocuklara sahip çıkmıştır.

Üseyd'in babası Hudayr, Evs kabilesinin reisiydi.⁵⁰ Topluma düzen veren, intizama sokan biri olarak bilinir ve bu anlama gelen “ Ketâib-كتاب ” diye anılırdı.⁵¹ Hazrec'le yapılan savaşlarda çok kahramanlık göstermiş biriydi. Hudayr, yine Evs ve Hazrec arasında meydana gelen Buâs savaşında öldürülmüştür.⁵² O günlerde Hz. Peygamber, Mekke'de insanları İslâm'a davet ediyordu.⁵³ Üseyd'in babası Hudayr, kavminin içerisinde itaat edilen, sözü dinlenen şeref sahibi biriydi.⁵⁴

Hamîdullah, hicretten yaklaşık altı yıl evvel cereyan eden Buâs savaşı için “Bir kaderi İlâhidir.” der ve devamında “ Buâs savaşında Evs ve Hazrec'in önde gelenlerinin büyük bir kısmı öldürülmüştü. Şayet bunlar hayatta kalsalardı belki de kendi nefisleri için bir Mekkelinin dini tebliğine karşı çıkacaklardı.”⁵⁵ diye ilave eder.

Üseyd b. Hudayr'ın annesi, Ümmü Üseyd bint. Seken'dir.⁵⁶ Üseyd b. Hudayr'ın annesinin, Ümmü Üseyd bint. Nu'mân b. İmriü'l-Kays b. Zeyd b. Abdüleşhel olduğu da zikredilmektedir.⁵⁷ Mahmûd Şâkir “ Uzamâu'l-Mechûlîn” isimli esrinde Üseyd b. Hudayr'ın soy ağacını verirken Üseyd'in annesinin Ümmü

⁵⁰ İbn Hazm, *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, s. 319 ; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,342 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,64 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,79.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III,604 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,79.

⁵² İbn Hazm, *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, s. 319 ; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,342 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,79 ; Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.10.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III,604 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,79.

⁵⁴ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,342.

⁵⁵ Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I, 152.

⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III,603 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,79.

Üseyd bint. Nu'mân şeklinde verir.⁵⁸ Ümmü Üseyd bint. Nu'mân aynı zamanda Sa'd b. Muâz'ın halasıdır.⁵⁹

Abdullah b. Muhammed'in rivayetine göre annesi Ümmü Üseyd bint. Seken b. Kürz b. Ze'verâ b. Abdüleşhel'dir.⁶⁰

Kaynaklarda Üseyd b. Hudayr'ın ailesine dair yukarıda zikredilenlerin dışında bir bilgi mevcut değildir.

⁵⁸ Bkz. Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s. 8 ve 10.

⁵⁹ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.10.

⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III,604 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, IX,79.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ÜSEYD B. HUDAYR

Toplum içinde yüksek mevkiye sahip olan Üseyd b. Hudayr, kişiliği ve sahip olduğu vasıflarla kavminin reisi oldu. Kendinden önce babası da reisti. Fakat Üseyd b. Hudayr, bu vazifeyi babasından miras olarak almamış bizzat şahsiyetiyle bu ünvanı hak etmiştir. İslâm'a giriş şekli ve zamanı bunu teyit etmektedir.

Birinci Akabe bey'ati'nden önce Müslüman olduğu bildirilen Üseyd b. Hudayr, Rasûlullah'ın hicretiyle birlikte onun yanından hiçbir zaman ayrılmamıştır. İslâm dinini daha kabul ettiği gün İslâm'a hizmete başlamış ve Sa'd b. Muâz'ın İslâm'a girmesine vesile olmuştur.

Araştırmamızın bu bölümünde Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber döneminde siyasi, askeri, idari, sosyal ve kültürel faaliyetlerinden bahsedildi. Bu bağlamda Bedir gazvesine katılmadığı, bunun üzüntüsünden dolayı Uhud gazvesi, Hendek gazvesi, Mekke'nin fethi, Huneyn gazvesi ve Tebük gazvesindeki askeri faaliyetleri; Hudeybiye antlaşmasındaki siyasi tavrı; Yahudilerle ilişkiler babında Benû Nadîr, Benû Kureyza gazveleri ve Hayber'in fethine katılması, bu gazvelerdeki hizmetleri ve katıldığını tespit ettiğimiz seriyyeler bahis konusu edildi. Ayrıca idari, sosyal ve kültürel bakımdan barış zamanlarında yürütmüş olduğu kâtiplik, imamlık, öğretmenlik gibi vazifelerin yanında Rasûlullah'a olan sevgisi ve sahabe arasındaki yeri zikredildi.

1.İslâmiyeti Kabulü

Rasûlullah (s.a.v), birinci Akabe Bey'ati'nden sonra Medinelilerin arzusu üzerine Medine'de namaz kıldırarak bir imam⁶¹ ve İslâm'ı anlatacak bir muallim

⁶¹ Beyhakî, İbrahim b. Muhammed (v. 470/1077), *Delâilü'n-Nübüvve*, Dr. Abdulmu'dî Kal'acî, Beyrût trh.II,430 ; es-Süheylî, Abdurrahman (v. 581/1183), *Ravdü'l-Ünf* , thk. Abdurrahman el-Vek'il, Kâhire, 1969/1389, IV, 74.

olarak⁶² Mus'ab b. Umeyr'i göndermişti.⁶³ Zira ne Evs ne de Hazrec birbirlerine imamlik yapmaktan hoşlanmıyordu.⁶⁴ Mus'ab b. Umeyr bir gün Es'ad b. Zürâre'yle birlikte Abdüleşhel oğullarına ait zafer mahallesinde Benû Merk⁶⁵ kuyusunun başında oturuyorlardı.⁶⁶ Mus'ab ve Es'ad otururken Müslüman olanlardan birkaç kişi de onlara katıldı. Durumdan haberdar olan Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr bundan rahatsız oldular. Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr Evs kabilesinin yöneticileri idiler ve o esnada henüz her ikisi de müşrikti. Sa'd b. Muâz Üseyd b. Hudayr'a: " Evimize gelen şu iki kişiye git ve zayıflarımızın, aklı başında olmayıp ne yapacağını bilmeyen sefihlerimizin aklını çelmeye çalışanları⁶⁷ yapmakta olduklarından alıkoy. Şayet yanlarında teyzemin oğlu Es'ad b. Zürâre olmasaydı senin yerine bu işi ben yapar, onu ben kovardım."⁶⁸ dedi ve " Teyzemin oğlu olmasından dolayı ona karşı gelecek cesareti kendimde bulamıyorum." diye ilavede bulundu.⁶⁹ Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr mızrağını aldı ve onlara doğru gitti. Es'ad b. Zürâre, Üseyd'in mızrağıyla kendilerine hızlıca geldiğini görünce Mus'ab'a şöyle dedi: " Şu gelen kavminin efendisidir, onu kazanmaya çalış." Bunun üzerine Mus'ab: " Oturursa onunla konuşurum." diye cevap verdi. Bu arada Üseyd, sövüp sayarak onlara yetiştirdi ve önlerinde durarak şöyle dedi: " Sizi buraya getiren nedir? Zayıflarımızın aklıyla oynamak mı istiyorsunuz? Yaşamak istiyorsanız hemen burayı terk edin."⁷⁰ diye çıkıştı. Buna karşılık Mus'ab ona: " Oturmaz mısınız? Söylediklerimizi dinle, eğer razı

⁶² İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullah b. Abdülaziz (v.743/1342), *Uyunu'l-Eser*, Beyrût, trh. I, 158.

⁶³ Ya'kûbî, Ahmed b. İshâk b.Vâzih (v.292/905), *Tarihu'l- Ya'kûbî*, Beyrût, 1960/1379, II, 37 ; Ümmü Mektûm'u Mus'ab ile gönderdiğide rivayet edilir. Bkz. İbn Hazm, Ebû Muhammed ali b. Ahmed b. Saîd, *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye ve Hamsü Resâili Uhrâ*, thk. İhsân Abbâs ve Nâsiru'd-Dîn el-Esed, Mısır, trh. s.72.

⁶⁴ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II,432.

⁶⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II,431.

⁶⁶ İbn Seyyidinnâs, *Uyunu'l-Eser*, I, 159 ; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, Ömer Abdüsselâm Tedmûrî, Beyrût, 1999/1419, I, 294.

⁶⁷ İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 83.

⁶⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdulmelik b. Hişâm (v. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ, Mısır, 1936/1355, II, 78 ; İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrût, 1965, II, 97 ; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, I, 295.

⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, IV, 75-76.

⁷⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, IV, 75-76 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97 ; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, I, 296 ; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr (v. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrût, trh., III, 152 ; Rivayete göre Üseyd b. Hudayr'ın tehdidini işittikten sonra Esad b. Zürâre ve Mus'ab b. Umeyr oradan ayrılırlar. Üseyd b. Hudayr ikinci bir kez daha gelir. Müslüman oluşu bu seferde gerçekleşir. Bkz. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II,432.

olur, beğenirsen kabul edersin. Hoşuna gitmez, beğenmezsen çeker gideriz.” dedi. Üseyd: “ Haklısın.” dedi. Mızrağını yere saplayıp onların yanına oturdu. Mus’ab ona İslâm’ı anlatmaya başladı.⁷¹ Üseyd b. Hudayr’a Kur’an-ı Kerîm’den bir bölüm okudu.⁷² Rivayete göre Üseyd b. Hudayr’ın o anda yüzündeki yumuşama ve aydınlanmadan dolayı Müslüman olduğunu orada bulunanlar anladıklarını söylediler.⁷³

Üseyd b. Hudayr okunan Kur’an’ı dinledikten sonra: “ Bunlar ne güzel,⁷⁴ ne büyük bir sözler böyle.”⁷⁵ demekten kendini alamadı ve: “ Peki bu dine girmek için ne yaparsınız? deyiverdi. Onlarda ona şöyle cevap verdi: “ Önce abdest alır temizlenirsin. Sonra şehadet getirir arkasından namaz kılarırsın.” Bunun üzerine Üseyd hemen kalktı ve söylenenleri tek tek yaparak iki rekât namaz kıldı. Daha sonra Es’ad b. Zürâre ve Mus’ab b. Umeyr’e şunları söyledi: “ Arkamda bir adam var ki, eğer o size tâbi olursa onun kavminden hiç kimse ondan ayrılamaz. Ve onu şimdi size göndereceğim, O Sa’d b. Muâz’dır.” Sonra mızrağını aldı, Sa’d ve kavminin yanına döndü.⁷⁶ Sa’d b. Muâz ve etrafındakiler henüz oturmakta idiler. Üseyd’in uzaktan geldiğini gören Sa’d b. Muâz Allah’a yemin ederim ki, bu adam buradan giderken bir yüzle gitti, gelirken başka bir yüzle geliyor.” dedi. Üseyd gelince: “ Ne yaptın?” diye sordu. Üseyd: “ O iki adamla konuştum, yemin olsun onlardan bir zarar görmedim.⁷⁷ Ben üzerime düşeni yaptım, onları kovdum. Onlar da: “ İstedliğini yaparız.” dediler.⁷⁸ Fakat aldığım habere göre Hâris oğullarının, Es’ad b. Zürâre’yi öldürmek için hareket ettiklerini işittim. Ey Sa’d! Onun teyzenin oğlu olduğunu

⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 83 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 159.

⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; Zuhuf suresinin ilk ayetlerini okuduğu rivayet edilir, Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II,432 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 83 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 295 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 153.

⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 296 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 152.

⁷⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 83 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 159 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 296 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 152.

⁷⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 83 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 296.

⁷⁶ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II,439.

⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, IV, 75-76 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* II, 97 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 159-160 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 296.

⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 83 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 296.

biliyorlar. Neticede sana verdikleri sözü bozacaklar, sana ihanet edecekler.”⁷⁹ Bunun üzerine Sa’d hiddetlenerek yerinden ayrıldı ve telaşla onların buldukları yere gitti.⁸⁰ Sa’d b. Muâz, Hâris oğullarının Es’ad b. Zürâre’ye yapacaklarından korkmuştu. Üseyd’e de: “ Senin bir şey becereceğini zannediyordum.”⁸¹ diye söylenerek gitti. Sa’d b. Muâz, Es’ad b. Zürâre ve Mus’ab b. Umeyr’in buldukları yere geldiğinde, onların son derece huzur ve rahat içinde oturduklarını görünce Üseyd b. Hudayr’ın maksadını anladı.⁸²

Üseyd’in kendisini Es’ad b. Zürâre ve Mus’ab b. Umeyr’i dinlemek için buraya yönlendirdiğini anlayan Sa’d b. Muâz söverek önlerinde durdu⁸³ ve Es’ad b. Zürâre’ye şöyle dedi: “ Ey Ebû Ümâme! Vallahi aramızda akrabalık olmasaydı bunu benden kurtaramazdın. İstemediğimiz şeyleri evlerimize mi sokacaksınız?” Bu arada Sa’d b. Muâz gelirken, Es’ad b. Zürâre, Mus’ab b. Umeyr’e şöyle dedi: “ Ey Mus’ab! Vallahi kavminin efendisi sana geliyor. Eğer onu kazanırsan, kavminden hiç kimse ondan geri kalmaz.”⁸⁴ Sa’d b. Muâz sözlerini bitirince Mus’ab ona oturup da dinler misiniz? Dinler ve hoşunuza giderse kabul edersiniz, gitmezse, buradan ayrılır gideriz.”⁸⁵ dedi. Bunun üzerine Sa’d b. Muâz: “ Haklısın.” dedi ve mızrağını yere saplayarak⁸⁶ yanlarına oturdu.⁸⁷ Mus’ab b. Umeyr ona İslâmı anlattı. Kur’an’dan bazı bölümler okudu. Sa’d b. Muâz, Mus’ab b. Umeyr’e: “ Bu dine gireceğinizde ne yaparsınız?” diye sorunca Mus’ab b. Umeyr: “ Ona, Üseyd b. Hudayr’a söylediklerini tekrarladı. Sa’d b. Muâz, oracıkta abdest alıp şهادet getirerek iki

⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü’l-Ünf*, IV, 75-76 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 83; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, I, 160 ; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I, 296.

⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97 ; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I, 296.

⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79.

⁸² İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü’l-Ünf*, IV, 77 ; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I, 296 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 153.

⁸³ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, I, 160 ; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I, 296.

⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79.

⁸⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84 ; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I, 297.

⁸⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84.

⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97.

rekât namaz kıldı.⁸⁸ Daha sonra Üseyd b. Hudayr'ı da yanına alarak kabilesinin toplantı yerine gitti.⁸⁹

Kavmi Sa'd b. Muâz'ın dönüşünü gördüğünde, Sa'd'ın yüzünde Üseyd'in yüzüne benzer değişikliği fark ettiler.⁹⁰ Üseyd b. Hudayr'la kavminin yanına dönen Sa'd b. Muâz, onlara şöyle hitap etti: “ Ey Abdüleşhel oğulları! Beni aranızda nasıl bilirsiniz? Onlar: “ Sen bizim efendimiz en faziletlimizsin.” dediler. Sa'd b. Muâz onlara: “ Allah ve Rasûlü'ne iman etmedikçe küçük-büyük,⁹¹ kadın-erkek hiç birinizle konuşmayacağım.”⁹² dedi. Rivayete göre o gün akşam olmadan tüm Abdüleşhel oğulları İslâma girdi.⁹³ Yine rivayete göre Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz Müslüman olduktan sonra Abdüleşhel oğulları'na ait putları kırdılar.⁹⁴

Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz çok zeki insanlardı. Sa'd, Üseyd b. Hudayr'ın Müslüman olduğunu yanlarına döndüğünde onun yüzünden anlamıştı. Üseyd de zekâ bakımından Sa'd'den geri kalmazdı. Şayet Sa'd'ın yanına döndüğünde “ Ben Müslüman oldum. Sen de Müslüman ol.” deseydi, Sa'd b. Muâz'ın nasıl bir tepki vereceği meçhuldü. Dolayısıyla Üseyd b. Hudayr nasıl bir sonuç alacağını bilmiyordu. Bu nedenle Sa'd b. Muâz'ın, Mus'ab b. Umeyr'i görmesini sağlamak gerekiyordu. Üseyd b. Hudayr, ustaca bir manevra ile Benû Hârise'nin Es'ad b. Zürâre'yi öldürmek üzere olduklarını söyleyerek Sa'd b. Muâz'ın, Mus'ab b. Umeyr'in yanına gitmesini sağladı. Sa'd b. Muâz, Es'ad b. Zürâre'nin yanına varınca Üseyd b. Hudayr'ın maksadını anlayabildi.

O gün Abdüleşhel oğullarından sadece Amr b. Sabit Müslüman olmadı. Amr b. Sabit de Uhud günü Müslüman oldu ve şehit düştü.⁹⁵ Ayrıca Abdüleşhel

⁸⁸ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II,440.

⁸⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 297.

⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84.

⁹¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84.

⁹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 160-161 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 297.

⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 79 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 160-161 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 297 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 153.

⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 421.

⁹⁵ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 117 ; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s.73.

oğullarından hiç münafık çıkmamıştır.⁹⁶ Es'ad b. Zürâre ve Mus'ab b. Umeyr, eve döndüler ve İslâm'ı tebliğe devam ettiler. Artık Ümeyye b. Zeyd oğulları, Vâil ile Vâkıf oğulları,⁹⁷ Hatme oğulları hariç tüm Ensar evlerinde Müslüman kimseler vardı.⁹⁸ Bu kabileler Hendek savaşından sonra Müslüman oldular.⁹⁹ Mus'ab bundan sonra Mekke'ye geri döndü.¹⁰⁰

Üseyd b. Hudayr, Medine'de Mus'ab b. Umeyr'in davetiyle Sa'd b. Muâz'dan önce Müslüman oldu. Üseyd b. Hudayr için genellikle birinci Akabe'den sonra Müslüman olduğu rivayet edilir. Buna rağmen ikinci Akabe'den sonra Müslüman olduğuna dair bir rivayete de rastladığımızı belirtmek isteriz.¹⁰¹

İkinci Akabe'den sonra Müslüman olduğu rivayeti tarihi gerçeklerle çelişmektedir. Zira Üseyd b. Hudayr'ın ismi kaynaklarda ikinci Akabe Bey'ati'ne katılanlar arasında ittifakla zikredilmektedir.¹⁰² Dolayısıyla biz ikinci Akabe'den sonra Müslüman olduğunu ifade eden rivayeti mesnetsiz buluyoruz.

Üseyd b. Hudayr, Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman olanlardandı. Üseyd de Sa'd b. Muâz'ın Müslüman oluşuna vesile oldu.¹⁰³ O ikisi aynı gün Müslüman olmakla beraber¹⁰⁴ Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz'dan önce Müslüman olma şerefine nail olmuştur.¹⁰⁵

⁹⁶ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s.73 ; el-Kastalâni, Ebü'l-Abbas Ahmed bin Muhammed (v.923/1517), *Mevâhibi Ledünniye*, (Osmânlıca çev. Bâkî), sad. H. Rahmi Yananlı, İstanbul, 1983, I, 92.

⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 80.

⁹⁸ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s.73 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 161.

⁹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 80 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, IV, 77 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 297 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 153.

¹⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98.

¹⁰¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 112.

¹⁰² İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s.76 ; İbn Abdilberr, *el-İstiâb fî Esmâi'l-Ashâb*, I,31 ; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I,111 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 341 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,64 ; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 347.

¹⁰³ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 85 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I 341 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakat*, III, 604 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 84

¹⁰⁵ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32 ; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 64

2.İkinci Akabe Bey'atine Katılması

İslâm dini Medine'de yayılmaya başlayınca, Medineliler Hz. Peygamber'le Akabe denilen yerde yeniden buluşmak üzere sözleştiler.¹⁰⁶ Kararlaştırılan gün ve vakit gelince teker teker ve gizlice ikisi kadın olmak üzere yetmiş iki kişi Akabe'de toplandılar.¹⁰⁷ Rasûlüllah'ın yanında amcası Abbâs vardı. Abbâs o esnada henüz Müslüman değildi. Fakat yeğeninini işi için orada bulunuyordu. Bu konuda da söze ilk başlayan Abbâs oldu. O şöyle dedi: “ Ey Hazrecliler! Muhammed aramızda sizin de gördüğünüz gibi şeref ve kuvvete sahiptir. Fakat o bizden kopup size gelmek istedi. Sizler ona verdiğiniz sözü yerine getireceğinizi ve onu koruyacağınızı biliyorsanız, bu işte sizi baş başa bırakıyorum. Eğer onu başkalarına teslim edeceksiniz, şu andan itibaren onu içinde bulunduğu şeref ve üstünlük himayesinde bırakınız.”¹⁰⁸

Bu sözler üzerine Ensar şöyle cevap verdi: “ Ne dediğini işittik. Ey Allah'ın Rasûlü! Konuş. Kendin için de Rabbin adına da nasıl bir teminat almak istiyorsan söyleyebilirsin. Allah Rasûlü onlara konuşma yaptı ve Kur'an okudu, onları İslâm'a teşvikten sonra şöyle dedi: “ Beni, hanımlarımızı ve çocuklarımızı koruduğunuz gibi koruyacaksınız. “ Bu söz üzerine Berâ b. Ma'rûr Hz. Peygamber'in elini tutarak şöyle dedi: “ Seni Hak ile gönderene yemin olsun! Çoluk çocuğumuzu koruduğumuz gibi sende koruyacağız. Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki biz savaşçı bir topluluğuz.”¹⁰⁹

Daha sonra Ebû Heysem b. Teyyihân söze karışarak şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasûlü! -Yahudileri kastederek- Bizimle insanlar arasında bir takım bağlar vardır.

¹⁰⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 81 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98.

¹⁰⁷ Ya'kûbî, *Târihu'l-Ya'kûbî*, II, 37 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 160. Yetmiş üç erkek iki kadın olduğu da rivayet edilir. Bu kadınlar Neccâr oğullarından Nesîbe bint. Ka'b Ümmü Ümâre ile Selime oğullarından Esmâ Ümmü Amr bint. Adiy idiler. Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 42 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 170. Bu konuda Belâzürî yetmiş kişi olduğunu söyler. Bkz. Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir (v. 284/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamîdullah, Mısır, 1959, I, 239 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, IV, 82 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser* isimli kitabında yetmiş beş kişinin isimlerini kabilelere ayırarak tek tek zikreder. Bkz. ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 167.

¹⁰⁸ Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, IV, 82 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 160.

¹⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 84 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, IV, 83 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98-99 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 160.

Biz şimdi bunları koparmış bulunuyoruz. Şayet Allah sana zafer ihsan edecek olursa bizi bırakıp kendi kavmine geri dönecek misin?” diye sorunca Hz. Peygamber gülümseyerek: “ Sizin kanınız benim kanım, hareminiz benim haremimdir.¹¹⁰ Ben sizdenim siz de bendensiniz, siz kiminle savaşırsanız ben de savaşıyorum, kiminle barış yaparsanız ben de barış yaparım.”¹¹¹ dedi ve şöyle devam etti: “ Bana aranızdan on iki temsilci seçiniz. Onlar kavimlerinin temsilcileri olsunlar.” dedi. Bunun üzerine Hazrec’ten dokuz Evs’ten üç nakîb¹¹² seçildi.¹¹³

Bu on iki nakîb’den Hazrec’li olanlar şunlardı: Ebû Umâme Es’ad b. Zürâre, Sa’d b. Rebî b. Amr, Abdullah b. Ravâha b. Sa’lebe, Râfi’ b. Mâlik b. Aclân, Berâ b. Ma’rûr b. Sahr, Abdullah b. Amr b. Harem, Ubâde b. Sâmit b. Kays, Sa’d b. Ubâde b. Düleym, Münzir b. Amr b. Huneys’tir.¹¹⁴ Evs’ten olanlar ise: Üseyd b. Hudayr b. Simâk, Sa’d b. Heyseme b. Hâris, Rifâa b. Abdülmünzir b. Zübeyr’dır.¹¹⁵ Bazı kaynaklarda Rifaa b. Abdülmünzir yerine Ebû Heysem b. Teyyihân zikredilir.¹¹⁶

İkinci Akabe bey’atından sonra Hz. Peygamber ashabına Medine’ye hicret emrini verdi. Bunun üzerine sahabe peş peşe hicret ettiler.¹¹⁷ Rasûlullah da bey’at’ten sonra Muharrem ve Safer ayını Mekke’de geçirdi. Sonra Medine’ye hicret etti ve Rabûlevvel ayının on ikinci günü Medine’ye vardı.¹¹⁸

Abbas b. Abdülmuttalib’den rivayet edildiğine göre ikinci Akabe bey’atinde Rasûlullah’a ilk önce Es’ad b. Zürâre sonra Berâ b. Ma’rûr, sonra da Üseyd b.

¹¹⁰ Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü’l-Ünf*, IV, 84 ; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 99.

¹¹¹ Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü’l-Ünf*, IV, 82 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 161.

¹¹² Nakîb, “ siyasi, ictimai, askerî ve dinî alanlarda hükümdar veya şeyhlerin maiyetinde görevli üst düzey sorumlularını ifade eder. Nakîb kelimesi ilk defa II. Akabe bey’ati sırasında kullanılmıştır.” Bkz. Uyar, Gülgün, “*Nakîb*” DİA. İstanbul, 2006, XXXII, 321.

¹¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 85 ; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 602-604 ; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 268 ; Halife b. Hayyât, *Kitabü’t-Tabakât*, s. 77 ; İbn Hazm, *Cemheretü Ensabi’l-Arab*, s. 319 ; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32 ; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, II, 448 ve 453 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü’l-Ünf*, IV, 82 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 76 ; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 99 ; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, I 342 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 161 ; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 347 ; Zirikli, *el-A’lâm*, I, 330. Hz. Âişe, ikinci Akabe bey’atinde Hz. Peygamber’in oniki nakîbin reisi olarak Es’ad b. Zürâre’yi seçtiğini söyler. Bkz. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 603 ; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I, 305.

¹¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 86-87 ; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, I, 303.

¹¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 87 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü’l-Ünf*, IV, 84-85 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 161.

¹¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 87 ; Belâzurî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, 252.

¹¹⁷ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 100.

¹¹⁸ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 101.

Hudayr bey'at etmiştir.¹¹⁹ O gün yetmiş erkekten biri olan Üseyd b. Hudayr, kavminin reisi sıfatıyla Rasûlüllah tarafından on iki nakîb'den biri olarak seçildi.¹²⁰

3.Katıldığı Gazve ve Seriyeler

Hz. Peygamber, hicret maksadıyla Mekke'den ayrılıp Medine'ye doğru yola koyulduktan sonra yolda Medine yakınlarına varınca burada bulunan Kuba'da konaklayarak¹²¹ ilk Cuma namazını kıldı.¹²² Kuba'dan ayrılıp Medine'ye geldiği ilk günlerde Ebû Eyyûb'un evinde misafir olarak kaldı.¹²³ Bu tarihten itibaren Rasûlüllah, Müslümanların can güvenliği adına belli dönemlerde bir takım askerî harekât düzenledi. Bunların bir kısmı seriyye,¹²⁴ bazıları ise gazve¹²⁵ şeklinde cereyan etti.

Rasûlüllah hicretin yedinci ayında Hz. Hamza'yı, daha sonra Ubeyde b. Hâris ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı bir askerî birlikle gönderdiği aynı yıl içerisinde kendisi Veddan'a¹²⁶ kadar gitmiş, Damre oğullarıyla bir antlaşma imzalamıştı. Bu sefer kaynaklarda “Ebvâ”¹²⁷ gazvesi diye bilinir. Yine “Buvât” gazvesi bu yıl olmuş,¹²⁸ düşmanla herhangi bir karşılaşma olmamıştı. Aynı yıl Yenbu yakınlarına “Uşeyre” gazasına çıkılmış, Müdlic oğullarıyla bir antlaşma yapılmış, herhangi bir çatışma olmadan geri dönülmüştür.¹²⁹ Hz. Peygamber'in tüm gazvelerini ve gönderdiği seriyyelerini burada zikretmeyeceğiz. Örnek olması bakımından bazılarının ismini muhtevasıyla verdik. Fakat araştırmamızın ana konusu Üseyd b. Hudayr'ın hayatı

¹¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 9.

¹²⁰ Hâkim, Ebî Abdillâh en-Nîsâbü'rî (v. 405/1015), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrût, trh. III, 287 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 604 ; İbn Asâkir, *Tarihü Dimeşk*, IX, 85 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III,162.

¹²¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 106.

¹²² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 109.

¹²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 109.

¹²⁴ Seriyye, Hz. Peygamber'in kendisinin katılmayıp sahâbeden birine sancağı teslim ederek komutan tayin edip gönderdiği askerî ve siyasi maksatlı harekâta denir.

¹²⁵ Gazve, Hz. Peygamber'in bizzat komutan olarak katıldığı askeri harekâta veya savaşlara denir.

¹²⁶ Mekke ve Medine arasında Fürg yakınlarında bir köy, bkz. Hamevî, Şihâbu'd-Din Ebî Abdillâh Yâkut (v. 626/1229), *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrût, 1977/1397.V, 365.

¹²⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 287 ; Medine'ye on üç millik mesafede, Medine ve Cuhfe arasında bir köy, bkz. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 79.

¹²⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 287 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 111.

¹²⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 287.

olduğu için onun iştirak ettiği savaşları ayrıca değerlendireceğiz. Çünkü Üseyd b. Hudayr Hz. Peygamber döneminde bazı askerî seferlerde bulunmuştur. Kendisi kabile reisi olmasına rağmen Rasûlullah'ın gönderdiği Seriyelerde bir mücahit olarak bulunmuş, tıpkı Ebû Bekir, Ömer, Osmân ve Ali gibi bunu hiçbir zaman problem etmemiştir.

3.1.Bedir Gazvesi

Hicretin ikinci yılında Hz. Peygamber Abdullah b. Cahş'ı bir seriyye ile göndermişti. Müslümanlar ile müşrikler arasında bu seriyye esnasında çatışma olmuş, Amr b. el-Hadramî öldürülmüş, müşriklerin malları ganimet olarak müsadere edilmişti.¹³⁰ Müşrikler de bu olayı lehlerine kullanmış ve savaş için propaganda malzemesi yapmıştı. Neticede hicretin ikinci yılında (M. 624), Bedir kuyuları yakınlarında Müslüman ve müşrik orduları karşılaşmışlardı. Bu karşılaşmada İslâm ordusunun yaklaşık üç yüz küsur kişi¹³¹ olduğu tarih kaynaklarında rivayet edilir.¹³²

Rasûlullah düşmanla karşılaşmadan önce ashabıyla istişâre ederdi.¹³³ Bedir için de öyle oldu. İstişâre sonrasında İslâm ordusu yola çıkmış ve bir konak yerinde istirahat ediyordu. O esnada Sa'd b. Muâz, Hz. Peygamber'e gelerek şöyle dedi: “ Ya

¹³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 113-114.

¹³¹ Üçyüz on dört kişi bkz. İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk (v. 151/766), *Sîret-ü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981/1401.s. 288 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 290.

¹³² Bedir gazvesi için Kureyş'in hazırladığı kervanın sebep olduğu bahis konusu edilir. Ancak kervanın güvende olduğu haberini almalarına rağmen Kureyş geri dönmemiş sayı üstünlüğüne de güvenerek Müslümanlara ağır bir darbe indirmeyi düşünmüştür. Hatta Buhl Kureyş'in bu düşüncesinin Uhud ve Hendek gazvelerinde de sürdüğünü söyler. Bkz. Buhl, Frantz, “ *Muhammed* ”, İ.A. İstanbul, 1971, c.8, s. 463-464.

¹³³ İstişâre esnasında şu diyalogun geçtiği rivayet edilir. Ebû Bekir söz alarak güzel şeyler söyledi. Mikdâd b. Amr da söz aldı ve bu meyanda şunları söyledi: “Allah sana ne emrettiyse onu yap. Biz seninle beraberiz. İsrail oğullarının Musa'ya dediği gibi sen ve Rabbin gidin ve savaşın, biz burada oturuyoruz demeyiz.” Hz. Peygamber, hepsine hayır duâ ettikten sonra: “Ey insanlar! Görüşlerinizi bildiriniz.” dedi. Rasûlullah, bu sözleriyle Ensâr'ı kastediyordu. Hz. Peygamber'in sorusu üzerine Sa'd b. Muâz: “ Ya Rasûlullah! Biz sana iman ettik, seni tasdik ettik ve sana söz verdik. Emredildiğin şeyi yap. Seni Hak ile gönderene yemin ederim ki, eğer bizleri alıp şu denizin içerisine girecek olursan kesinlikle seninle geliriz. Umarız ki, Allah bizimle senin gözünü aydın edecektir. Allah'ın bereketiyle bizi al ve yola çık.” dedi. Sa'd b. Muâz'ın sözlerinden son derece memnun kalan Rasûlullah ashabına: “Müjdeler olsun ki, Allah iki taifeden birini bana vadetti.” dedi ve “ Burası falanın, şurası filanın öldüğü yerdir.” diye de ilave etti. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 120 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 248 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 264.

Rasûlullah! Biz sana hurma dallarından bir gölgelik yapalım. Seni eşyaların ve bineğinle orada bırakıp düşmanla karşılaşalım. Eğer Allah bizi üstün kılsa zaten arzumuz budur. Başka türlü olursa bineğine biner geride bıraktığımız ve bizden olan kimselerin yanına gidersin. Çünkü geride bıraktığımız kimselerin sana olan sevgisi bizden hiç de az değildir. Senin savaşa karşı karşıya kalacağını bilselerdi kesinlikle geride kalmazlardı. Allah onlarla seni koruyacaktır.¹³⁴

Sa'd b. Muâz, “ Geride bıraktıklarımız sana samimiyetle bağlıdılar. Gerektiğinde seninle savaşır, geride kalanların size olan sevgisi bizden az değildir.”¹³⁵ derken, Bedir’e katılmamış Üseyd b. Hudayr gibilerini kastediyordu. Gerçekten onların Rasûlullah’a olan sevgisi hiç de azımsanacak, küçümsenecek gibi değildi. Nitekim Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber’e özür beyanında bulunduğu Rasûlullah efendimiz bunu kabul edecek ve onu tasdik edecektir.¹³⁶

Bedir gazvesine çıkmadan önce istişare yapılmış konuyla ilgili olarak Ensâr’ın ve Muhacirlerin önde gelenleri fikirlerini beyan etmişlerdi. Kervan söz konusu olduğu için insanlar belki de savaşmayı düşünmüyordu.¹³⁷ Sırf bu yüzden bu sefere katılmayanlar oldu. Üseyd b. Hudayr bunlardandı.¹³⁸ Rasûlullah Bedir’den Medine’ye zaferle dönünce, Üseyd b. Hudayr O’nu yolda karşıladı ve şöyle dedi: “Seni zafere ulaştırıp gözünü aydın kılan Allah’a hamdolsun. Vallahi Bedir’de savaşacağını bilseydim, asla geri kalmazdım. Ben senin kervan için çıktığını düşünmüştüm.” diyerek özür beyan edince Hz. Peygamber de ona: “ Doğru söyledin” diyerek özrünü kabul etmiştir.¹³⁹

¹³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 122 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 246-247.

¹³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 120.

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 605 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 288 ; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III,133 ; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 77.

¹³⁷ Bedir gazvesinin hedefi ve asıl sebepleri hakkındaki yorum için bkz. Şiblî, Mevlânâ (v.1301/1914), *Asrı Saâdet*, ter. Ömer Rıza Doğrul. Sad. Osmân Zeki Mollamehmedoğlu, İstanbul, 1977, I,245-255.

¹³⁸ Vâkıdî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer (v.207/823), *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrût, 1984/1404, I, 21.

¹³⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 116 ve117 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 605 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 288 ; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 77; Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.23-24. Kaynaklarda Bedir gazvesine katılmadıkları halde kendilerine bu gazvenin ganimetinden pay verilenlerden bahsedilir. Bunlar: Osmân b. Affân ki, eşi Rasûlullah'ın kızı Rukiyye çok hastaydı. Hz. Peygamber, Osmân'a izin vermişti. Talha b. Ubeydullâh, Saîd b. Zeyd, Ebû Lübâbe, Âsım b. Adiy, Hâris b. Hâtıb ve Hâris b. Simme o gün Hz. Peygamber tarafından görevlendirilen ve Bedire katılmayan isimlerdendir. Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 288-299 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 137 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 245.

Üseyd b. Hudayr'ın Bedir'e katılıp katılmadığı noktasında ihtilaf vardır. İbn Hacer, İbn İshak ve İbnü'l-Kelbî'yi kaynak göstererek, Üseyd b. Hudayr'ın Bedir'e katılmadığını ifade ederken,¹⁴⁰ bazı tarihçiler Üseyd b. Hudayr için “ Bedir'e katıldı.”¹⁴¹ derler. Bedir günü Evs'in sancağını Sa'd b. Muâz taşıyordu.¹⁴² Hâlbuki diğer gazvelerde Evs'in sancağını genellikle Üseyd b. Hudayr taşıyacaktı.

Yine İbn Hacer, Vâkıdî'ye dayanarak ve İbn Seken'den rivayetle Üseyd b. Hudayr'ın Bedir'e katıldığını söyler.¹⁴³ Fakat Üseyd b. Hudayr'ın Bedir gazvesi dönüşü Hz. Peygamber'den geri kalmasından dolayı özür dilediği karşılaşma bu bilgiye ters düşer.¹⁴⁴ İbn Abdilberr bazı tarihçilerin Üseyd b. Hudayr'ın Bedir'e katıldığını söylemelerini doğru bulmadığını dolayısıyla bu bilgiye katılmadığını belirtir.¹⁴⁵ İbn Asâkir de “ Üseyd b. Hudayr'ın Bedir'e katıldığını söylemek bir vehimdir.”¹⁴⁶ der. Üseyd b. Hudayr, Bedir gazvesine katılmamanın pişmanlığından¹⁴⁷ olsa gerek, Bedir sonrası tüm savaflara katılmıştır.¹⁴⁸ Sa'd b. Ubâde de Bedir gazvesine katılmamış fakat Bedir sonrası tüm savaflara katılmıştır.¹⁴⁹

3.2.Uhud Gazvesi

Tarihçiler, Uhud¹⁵⁰ gazvesinin sebebi olarak Bedir gazvesini gösterirler.¹⁵¹ Bilindiği gibi Bedir gazvesinde müşriklerin ileri gelenleri öldürülmüştü. Bu nedenle Bedir'de babaları, çocukları, kardeşleri öldürülenlerden Abdullah b. Ebî Rebîa,

¹⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64 ; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, III, 207 ; Bedir gazvesine katılanların listesi için bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 315 v.d. Bu listede Üseyd b. Hudayr'ın adı zikredilmez.

¹⁴¹ Halîfe b Hayyât, *Tabakâtü Halîfe*, s. 77 ; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 112 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I 342.

¹⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 421; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 293.

¹⁴³ İbn Hacer, *et-Tehzîb*, I, 347 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64.

¹⁴⁴ İbn Hacer, *et-Tehzîb*, I, 348.

¹⁴⁵ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32.

¹⁴⁶ İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, IX, 77 ; **Vehm**, Bir şey söylerken ya da düşünürken akli başından gitmek demektir.

¹⁴⁷ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I, 343.

¹⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 605 ; Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.24.

¹⁴⁹ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 247.

¹⁵⁰ Medine'ye bir mil mesafede kırmızı bir dağ'dan ismini alır. Uhud gazvesi bu meydanda yapılmıştır. Bkz. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 109.

¹⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 148.

İkrime b. Ebî Cehîl ve Safvân b. Ümeyye gibileri Ebû Süfyân'a ve kervanda malları bulunan bazılarına giderek bu mallardan Hz. Peygambere, karşı açılacak savaşta yardımda bulunmalarını ve intikam almalarına katkıda bulunmalarını istediler.¹⁵² Kervan ticaretinde bulunanlar da bu teklifi kabul ettiler. Böylece savaş hazırlıkları başlamış oldu. Üstelik hazırlıkları ve seferi de çok ciddiye aldılar.¹⁵³

Bunu haber alan Hz. Peygamber de hazırlıklara başladı. Rasûlüllah, her savaşta olduğu gibi Uhud'a çıkmadan önce de ashabıyla istişare yaptı ve kendisi Medine'de kalma yönünde görüş bildirdi. O gün Abdullah b. Übey b. Selûl de istişare esnasında Hz. Peygamber ile aynı kanaatte olduğunu söyledi.¹⁵⁴ Fakat Rasûlüllah, Bedir gazvesine katılamayıp şehit olma arzusunda olanların baskısının önüne geçemedi, savaş hazırlığı yapıp zırhını giydi ve kılıcını kuşandı. Canının sıkkın olduğu görünüyordu. İnsanlar saf düzeni oluşturmuş, Hz. Peygamber'in çıkmasını bekliyordu. Üseyd b. Hudaýr ve Sa'd b. Muâz insanlara: “ Hz. Peygamber'i çıkmaya sizler zorladınız, O'nun sözünü dinlemediniz. Emir O'na gökten geliyordu zaten. O'nu bundan vazgeçiriniz.”¹⁵⁵ dediler. Fakat Hz. Peygamber kendisine bu teklifle gelenlere: “ Bir Peygamber zırhını giydikten sonra işi bitene kadar onu üzerinden çıkarmaz.” diye cevap verdi.¹⁵⁶ Bu konuda insanları Neccâr oğullarından Mâlik b. Avf'ın uyardığına dair bir rivayet daha vardır.¹⁵⁷ Kanaatimizce insanlar Rasûlüllah'ı üzgün ve moralsiz görünce benzer uyarı ve kınamaları birbirlerinden habersiz olarak yapmıştır.

¹⁵² Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 312.

¹⁵³ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s.30 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, V, 319 ; Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerir (v. 310/923), *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrût, trh., II, 501 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 148-149 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 2 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 10. Bu ciddiyeti abarttıkları konusunda kaynaklar şu bilgiyi naklederler. “Ordunun komutanı Ebû Süfyân karısı Hind bint. Utbe'yi, İkrime b. Ebî Cehîl eşi Hâris b. Hişâm'ın kızı Ümmü Hakîm'i, Safvân b. Ümeyye, eşi Urve b. Mesud'un kızı Berie'yi, Hâris b. Muğîre de, Hâlid b. Velîd'in kız kardeşi Fâtîma'yı yanlarına olarak savaşa katıldılar. bkz. İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s.302-303 ; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, II, 501 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, V, 321 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 149 ; Eşleriyle gelen diğer müşrikler için bkz. Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 312-313 ; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, II, 501-502.

¹⁵⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 303 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, V, 323 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 3; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 13.

¹⁵⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 213 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 8.

¹⁵⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 303 -304 ; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 214 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 38 ; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, II, 502-503 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 4 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 11.

¹⁵⁷ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 4.

Hız. Peygamber, zırhını giydikten sonra üç mızrak istedi ve bu üç mızrağı üç sancak bağıladı. Bunlardan Evs'in sancağını Üseyd b. Hudaýr'a, Hazrec'in sancağını Hubâb b. Münzir'e verdi.¹⁵⁸ Muhacirlerin sancağı da Ali b. Ebî Tâlib'e verdi.¹⁵⁹ Kaynaklarda muhacirlerin sancağı noktasında ihtilaf vardır. Muhtemelen gazvenin başında sancak Mus'ab b. Umeyr'e tevdi edildi fakat Mus'ab şehit olunca sancağı Hız. Peygamber'in emriyle Ali b. Ebî Tâlib eline aldı.

Uhud için müşriklerin geldiğı haberi alınınca, Hız. Peygamber Hubâb b. Münzir'i bilgi toplamak için gönderdi. O da gerekli bilgiyi toplayarak süvari, at, ve deve sayılarıyla ilgili bilgiyle geri döndü.¹⁶⁰ O gece sabaha kadar Hız. Peygamber'in kapısının önünde Üseyd b. Hudaýr, Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde silahlı ve tam teçhizatlı bir şekilde nöbet tuttular. Böylece olabilecek herhangi bir olumsuzluğa karşı Hız. Peygamber'i korumuş oldular.¹⁶¹

Kaynaklarda Uhud'a giderken İslâm ordusuna Ebû Hayseme'nin kılavuzluk ettiğinden bahsedilir. Hız. Peygamber : “ Düşmanla karşılaşmadan bizi kısa yoldan kim götürür.” diye sorunca Ebû Hayseme: “ Ben Yâ Rasûlüllah!” diye cevap verdi. O orduyu götürürken Mirba' b. Kayzî'nin arazisinden geçirdi. Mirba' b. Kayzî gözleri görmeyen ve münafık olan biriydi. Rasûlüllah'le birlikte Müslümanların ayak seslerini işitince yerden bir avuç toprak alıp üzerlerine saçtı ve: “ Allah'ın Rasûlü olsan bile bahçeme girmene izin vermem.” dedi ve: “Bilsem ki bu toprak senden başkasının üzerine gelmeyecek işte o zaman bunu senin yüzüne atardım.” diye ilave etti.

Mirba' b. Kayzî'nin bu tavrı Müslümanları kızdırdı ve hemen üzerine atıldılar. Hız. Peygamber çabucak müdahale ederek: “ Onu öldürmeyiniz. Çünkü onun hem gözü hem de kalbi kördür. ” dedi. Abdüleşhel oğullarından Sa'd b. Zeyd

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 38 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 317 ; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 163; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 8.

¹⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 215 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 38-39 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 6 ; Ensâr'dan Hazrecin sancağını Sa'd b. Ubâde'ye, Muhacirlerin sancağını Mus'ab b. Umeyr'e verdiği de söylenir. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 215 ; Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 38-39 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 5 ; Halebî, Hız. Peygamber 'in sancağı önce Ali'ye verdiğini, fakat sonra Mus'ab b. Umeyr'e verilmesini istediğini söyler. Bkz. Halebî, Ali b. Burhâneddin (v. 957/1567), *İnsânü'l-Uyûn fî Sîret-i Emîni'l-Me'mûn*, Beyrût, trh. II,417.

¹⁶⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 207-208 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 8.

¹⁶¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 208 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 37 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 314; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 8.

Rasûlullah'ın uyarısından evvel davranarak elindeki yay'la Mirba'ın kafasını yardı ve kan içinde bıraktı.¹⁶² Hârise oğullarından Mirba' gibi düşünenler: “ Ey Abdüleşhel oğulları! Sizler bize karşı olan bu düşmanlığınızı hiç bırakmayacak mısınız?” dediler. Bu söz üzerine Üseyd b. Hudayr: “ Hayır! Vallahi aramızda hiçbir düşmanlık yok. Fakat sizin münafıklığınız var. Şayet Rasûlullah'ın izin vereceğini bilsem, Mirba'ın da onun gibi düşünenlerin de kellesini vururdum. Şimdi kesin sesinizi!”¹⁶³ dedi. Hz. Peygamber Üseyd b. Hudayr'a sus işareti yapınca Üseyd onlara sataşmaktan vazgeçti.¹⁶⁴

Uhud günü savaş başladıktan bir müddet sonra seyri müslümanların lehine döndü. Durumu gören – ordunun arkasına önceden Hz. Peygamber tarafından düşman süvarilerini durdurmak maksadıyla Ayneyn geçidine yerleştirilen – okçular,¹⁶⁵ yerlerini terk ettiler. Okçuların yerlerini terk etmeleriyle birlikte Hâlid b. Velîd ve beraberindekiler İslâm ordusuna arkadan saldırdı ve onları iki ateş arasında bıraktılar. Müslümanlardan ileriye gidenler arkalarından gelen saldırıyı görünce geri döndüler. Böylece arkalarında kalan arkadaşlarını düşman zannedip aceleden ve günün dehşetinden dolayı birbirlerine girdiler. Müslümanların bazısı, bazılarında bilmeyerek vurarak yaralanmasına sebep oldu.

Ebû Bürde bu şekilde bilmeyerek Üseyd b. Hudayr'ı yaraladı.¹⁶⁶ Üseyd b. Hudayr Uhud günü yedi yerinden yaralandı. Bunların ikisi Ebû Bürde vesilesiyle oldu. Ebû Bürde, Üseyd'e vururken de: “ Al bunu, ben Ensâr'ın gençlerinden biriyim.” diyordu. Gazvenin bu karmaşasında Ebû Ze'ne, bilmeyerek Ebû Bürde'ye iki darbe indirdi.¹⁶⁷ Vururken: “Al bunu, ben Ebû Ze'ne'yim.” diyordu. Ebû Bürde: “ Bak, bana ne yaptın?” diye onu uyarınca Ebû Ze'ne onu tanıdı ve ona: “ Sen de bilmeyerek Üseyd b. Hudayr'a vurdun.” dedi ve “ Fakat bu Allah içindir.” diye ilave etti.

¹⁶² İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 304.

¹⁶³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 218 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,415.

¹⁶⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 315 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,415.

¹⁶⁵ Hz. Peygamber 'in okçulara verdiği emir için bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 317 ; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 508-509 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 5 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,421.

¹⁶⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 322.

¹⁶⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 322.

Daha sonra bunu Hz. Peygamber'e söylediler. Hz. Peygamber: “ Bu Allah içindir, sana bundan dolayı sanki bir müşrik yaralamış gibi ecir vardır. Kim bu sebepten dolayı ölürse şehit sayılır.”¹⁶⁸ dedi. Huzeyfe'nin babası Yemân'da bu şekilde darbelere maruz kalanlardandı. Huzeyfe: “Ne yapıyorsunuz? Bu benim babamdır.” dediyse de iş işten geçmişti. Yemân artık şehitti. O gün ölenlerin bazıları dostlarıyla birlikte gömüldüler.¹⁶⁹

Rivayete göre Hz. Peygamber için Uhud günü çok zor bir gün oldu. O gün ganimet sevdası ve Hz. Peygamber'in sözünü dinlememe, Müslümanlara pahalıya mâl oldu. Allah Rasûlü o gün yaralandı. Rasûlüllah'ın alt küçük azı dişi kırıldı, dudağı yarıldı, alnında yara açıldı.¹⁷⁰ O esnada Hz. Peygamber'i korumaya çalışanlar Hz. Peygamber'in önünde etten duvar ördü. Fakat çoğu tek tek şehid düştü.¹⁷¹ Yine o gün Hz. Ali Rasûlüllah'ın kanayan yarasını temizlemeye çalıştı fakat başaramadı. Rivayete göre Hz. Fâtıma bir bez parçası yaktı, külünü Rasûlüllah'ın yarasına basarak kanamayı ancak durdurabildi.¹⁷²

Uhud günü insanlar Rasûlüllah'ın yanından ayrılıp dağıldıklarında Üseyd b. Hudayr Hz. Peygamber'in yanında kalıp sebat edenlerdendi.¹⁷³ Muhammed Rıza, “Müslümanlar Uhud gazvesinde üç gruba ayrıldılar.” diyerek bu üç grubu şöyle tanımlar:

1. Grup: İslâm ordusu dağılıp bozguna uğrayınca, Medine'ye çekilenler.

¹⁶⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 233 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 322.

¹⁶⁹ Hz. Hamza ve Abdullah b. Cahş Birlikte gömüldü. Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 322 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 20-21.

¹⁷⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 319 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, V, 442 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 12-13.

¹⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 154 ; Ebû Dücâne o gün Hz. Peygamber 'in önünde durarak sırtını bir kalkan gibi kullanmıştır.bkz. İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 14.

¹⁷² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 157-158 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,435. Rasûlüllah'ın yanında can hıraş bir şekilde çarpışan ve attığı her okla bir müşriği deviren Sa'd b. Ebî Vakkâs'a o gün Hz. Peygamber: “ Anam, babam sana feda olsun.” dediği rivayet edilir. Hatta bu konuda Hz. Ali'nin: “ Rasûlüllah'ın anam, babam sana feda olsun.” hitabını Uhud'da Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hendek'te Zübeyr b. Avvâm'dan başkası için söylediğini hiç duymadım.” dediği rivayet edilir. Rıza, Muhammed, *Muhammed Rasûlüllah*, yay. y. 1971, s. 197.

¹⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 605 ; İbn Abdilberr, *el-İstiab*, I,32 ; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 330; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuâtü Uzamâ-i Havle'r-Rasûl*, Beyrût 1998,I, 444.

2.Grup: Rasûlullah'ın vefat ettiğini duyup öyle olduğuna inananlar. Sahabenin çoğu bu gruptaydı. Bunlar ölünceye kadar kendilerini müdafaa etmeye ve savaşmaya devam ettiler.

3.Grup: Hz. Peygamber'in yanında olanlar ve O'nunla birlikte sebat edenler. İkinci grupta bulunanlar, Hz. Peygamber'in hayatta olduğunu öğrenince bu gruba katıldılar.¹⁷⁴

O gün Hz. Peygamber'in yanında olanlar ve Onunla birlikte sebat edenlerin yedisi Muhacir yedisi Ensâr olmak üzere toplam on dört kişiydiler.¹⁷⁵ Onların içerisinde Muhacirden olanlar: “Ebû Bekir, Ömer, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Talhâ b. Ubeydullah, Zübeyr b.Avvâm ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'dı.” Ensârdan olanlar ise: “Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz, Ebû Dücâne, Hubâb b. Münzir, Âsım b. Sâbit, Hâris b. es-Simme ve Sehl b. Huneyf'di.¹⁷⁶ Vâkıdî O gün Ali ve Sa'd b.Ubâde'nin de Hz. Peygamber'in yanında olanlar arasında olduğunu rivayet eder.¹⁷⁷ Ayrıca bunlardan üçü Muhacir beşi Ensâr olmak üzere toplam sekizinin, o gün ölmek üzere bey'at ettiklerini de nakleder. Ali b. Ebî Tâlib bunlardandır,¹⁷⁸ diye ilave eder. İbn Seyyidinnâs, Buharî'den rivayetle Hz. Peygamber'in yanında kalıp sebat edenlerin on iki kişi olduklarını söyler.¹⁷⁹

Uhud günü Hz. Peygamber'in şehit olduğu bilgisi Müslümanları paniğe sevk etmiştir. Belki de müşrikler bilgi kirliliğinin buna sebep olacağını bilerek bunu kasten yaptılar. Neticede harp meydanı, deyim yerindeyse toz duman olmuştu. Kimin kime vurduğu belli değildi. Müslümanlar hayat ve ölüm (şehadet) arasında sıkışmıştı. O gün, Müslümanların birbirlerini yaralarken ve öldürürken fark edemeyecekleri kadar sıkıntılı ve dehşet verici bir gün oldu. Hatta bazı Müslümanlar Hz. Peygamber öldüyse artık yaşamının bir anlamı kalmadı diyordu. İşte tam da o sırada Rasûlullah'ın hayatta olduğu görülünce, Müslümanlar O'nun etrafında toplanmaya

¹⁷⁴ Rıza, Muhammed, *Muhammed Rasûlullah*, s. 195.

¹⁷⁵ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 12.

¹⁷⁶ Rıza, Muhammed, *Muhammed Rasûlullah*, s.197; Müellif, Ali b. Ebî Tâlib için, Mus'ab b. Umeyr'den sonra sancağı aldığı için bu grupta yer alamadığını belirtir. Bkz.. Rıza, Muhammed, *Muhammed Rasûlullah*, s.197. Ayrıca bkz. Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 508 ve 516.

¹⁷⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I, 240 ; Belâzürî'de Hz.Ali'nin o gün Rasûlullah'ın yanında olduğu bilgisini aktarır. Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I,318.

¹⁷⁸ İsimler için bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I, 240.

¹⁷⁹ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 12.

ve toparlanmaya çalışmıştır. Etrafındaki insanların sayısının rivayetlerde farklı verilmesinin bu sebepten kaynaklandığını düşünmekteyiz. Yoksa o kargaşada yetmiş kişi şehit olduktan sonra onbeş-yirmi kişinin dışında kalanların tamamının dağılıp kaçtıklarını düşünmek, hele hele sahabe için insafsız bir yaklaşımdır.

3.3.Hamrâu'l-Esed Gazvesi

Uhud gazvesinin ertesi günü Hz. Peygamber, yeniden savaş ilanında bulunmuş, sadece Uhud harbine katılanların bu sefere katılabileceğini bildirmiş¹⁸⁰ ve “ Dün bizimle birlikte olanlar hazır olsunlar.” diye ilan ettirmişti.¹⁸¹ Hz. Peygamber düşmanın yeniden toparlanıp hücumla geçeceği haberini almıştı. Savaş ilanını da bu yüzden yapmıştı. Rasûlullah, bu davranışla, müşriklere Müslümanların güç ve kuvvetleri hâlâ yerindedir demek istemişti.¹⁸² Bu sefere yaralılar da katılmıştı. Rivayete göre Abdullah b. Übey de katılmak istemiş fakat Rasûlullah, sadece Uhud'a katılanlar katılabilir diyerek İbn Selûl'e izin vermemişti.¹⁸³ Bu askeri birlik Medine'ye yedi¹⁸⁴ sekiz¹⁸⁵ veya dokuz¹⁸⁶ mil uzaklıkta bulunan Hamrâu'l-Esed'e kadar geldi. Müslümanların derlenip toparlanıp üzerlerine geldiğini öğrenen Ebû Süfyân Müslümanların karşısına çıkma cesaretini bulamamış ve Mekke'ye doğru yoluna devam etmiştir.¹⁸⁷

Üseyd b. Hudayr, Uhud gazvesine katılmış ve yedi yerinden yaralanmıştı.¹⁸⁸ Üstelik bu yaraları derin ve tehlikeliydi.¹⁸⁹ Halebî yaralarının sayısını dokuz olarak

¹⁸⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 334-335 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 26.

¹⁸¹ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 37 ; Bu sefere katılmama konusunda sadece mazereti bulunan Câbir b. Abdillâh'a izin verilmiştir. Bkz. İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 37.

¹⁸² Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,461.

¹⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 39 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,462.

¹⁸⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 535-536 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 164.

¹⁸⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 338 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 27 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 37; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 39 ; Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 301.

¹⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 338.

¹⁸⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 535-536 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 164.

¹⁸⁸ İbn Abdilberr, *el-istiab*, I,32 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I 343 ; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 64; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 330 ; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 444 ; Ka'b b. Mâlik'in on yedi yarası olduğu söylenir. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,437.

¹⁸⁹ Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.25.

bildirir.¹⁹⁰ Bu yaralarını tedavi ettiriyordu. Hz. Peygamber'in yeniden cihad çağrısını işitince yaralarını unutmuş ve: “ İşittim, Allah'ın ve Rasûlü'nün emrine boyun eğiyorum.”¹⁹¹ diyerek hemen Rasûlüllah'ın cihad çağrısına uymuş ve Hamrâu'l-Esed seferine katılmıştır. O gün Sa'd b. Muâz Abdüleşhel oğullarını, Sa'd b. Ubâde de Sâide oğullarını savaş için teşvik etmiştir. Rivayete göre o gün Kâb b. Mâlik on kusur yarayla, Ukbe b. Âmir'in on kusur, Hırâş b. Sımme on yara¹⁹² ve Tufeyl b. Numân on üç yarayla bu sefere katılmıştır.¹⁹³ Abdurrahman b. Avf'ın yirmi yarası olduğu ve çoğunun ayaklarında olduğu bildirilir.¹⁹⁴ Yine Talhâ b. Ubeydullâh'ın kesik parmağı ve yetmiş yarasıyla bu sefere katıldığına, Rasûlüllah'ın yaralarının kendisinden daha önemli olduğunu söylediğine şahit oluyoruz.¹⁹⁵

“ Onlar kendilerine yara dokunduktan sonra da Allah ve Peygamberinin davetine uydular. Hele onlardan iyilik edenlere ve Allah'tan korkanlara büyük bir mükâfat vardır.”¹⁹⁶ Ayetinin Üseyd b. Hudayr, Talhâ b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Hırâş b. Sımme, Kâb b. Mâlik, Tufeyl b. Numân ve Ukbe b. Âmir gibi yaralarına aldirmeden Hamrâu'l-Esed seferine katılanlar üzerine nâzil olduğu söylenir.¹⁹⁷

3.4. Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed'in Katan'a Yönelik Seriyesi

Rasûlüllah Uhud savaşından sonra henüz bu savaşın yaralarını sarmamıştı ki, müşriklerin Medine üzerine yürüyecekleri haberi üzerine yeniden toplanma emri verdi. Düşmanı Hamrâu'l-Esed denilen yerde karşılamaya çıktı. Fakat düşman, Müslümanların karşısına çıkma cesaretini gösterememiş İslâm ordusu da Medine'ye geri dönmüştü. Ancak bu kez Benû Esed Kabilesi'nin Tulayha b. Huveylid komutasında Medine üzerine yürüyecekleri haberi Hz. Peygamber'e ulaştı.

¹⁹⁰ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,462.

¹⁹¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I, 334-335.

¹⁹² Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,462.

¹⁹³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I, 335.

¹⁹⁴ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,437 ve 463.

¹⁹⁵ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,463.

¹⁹⁶ Âl-i İmran 3: 172.

¹⁹⁷ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, Sad. İsmail Karaçam ve ark. İstanbul, trh. II, 465.

Rasûlullah Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed el-Mahzûmî komutasında Muhacir ve Ensâr'dan oluşan yüz elli kişilik bir kuvvet hazırlayarak onları bastırmakla görevlendirdi.

Bu birlik içerisinde Muhacirlerden olup da katılanlar, Ebû Sebre b. Ebû Ruhm - Ebû Seleme'nin anne bir kardeşidir-, Abdullah b. Süheyl b. Amr, Abdullah b. Mahreme el-Âmirî, Muattib b. Fazl, Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tı. Ensâr'dan ise Üseyd b. Hudayr, Abbâd b. Bişr, Ebû Nâile, Katâde b. Nu'mân, Ebû Katâde, Abdullah b. Zeyd ve Nadr b. Hâris bu seriyyeye katılanlar arasındaydılar.

Hız. Peygamber Ebû Seleme'ye: Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakınmasını ve beraberindeki Müslümanlara iyi davranmasını tavsiye etti.¹⁹⁸ Yola çıkan bu seriyye, yanlarına Benî Tay'dan bir rehber de alarak¹⁹⁹ Esed oğullarına ait bir su olan Katan kuyusunun²⁰⁰ yanına geldi. Bunlar her ne kadar Hız. Peygambere'e karşı savaş hazırlığı içinde olsalar da, ansızın bastırılmaları sebebiyle ürküp dağılmışlar, deve ve koyun gibi birçok hayvanlarını bırakıp kaçmışlardı.²⁰¹ Ebû Seleme bu hayvanlara ganimet olarak el koymuş, üç kişiyi de esir alarak Medine'ye dönmüştü. Hız. Peygamber ganimetlerin beşte birini almıştı. Ganimetten geri kalanlar da Ebû Seleme tarafından arkadaşları arasında paylaştırıldı.²⁰²

3.5.Benû Nadîr Gazvesi

Bi'ri Maûneden dönerken Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Hız. Peygamber'in emân verip himayesine aldığı iki kişiyi, bundan habersiz bir şekilde, hata sonucu

¹⁹⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 341.

¹⁹⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 342.

²⁰⁰ Benî Esed'e ait bir dağ veya suyun adı. Bkz. Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 374-375.

²⁰¹ Vâkıdî, Ebû Seleme'nin suyun başına konakladığından ve burada kamp kurarak askerini üç gruba ayırdığından bahseder. Rivayete göre Ebû Seleme'nin amacı daha çok ganimet elde etmektir. Bir grup orada kalırken diğer iki grubu etrafı araştırmak üzere muhtelif yönlere dağıttı. Ebû Seleme her gruba bir komutan seçerek onlara fazla uzaklaşmamalarını, geceyi mutlaka gelip kampta geçirmelerini ve dağılmamalarını emretti. Bu gruplar etrafta kimseyle karşılaşmadan topladıkları deve ve koyunlarla sağ salım kamp yerine ulaştılar. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 341.

²⁰² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 343.

olarak öldürdü.²⁰³ Bunun üzerine Hz. Peygamber: “ Ben ailelerine onların diyetlerini ödeyeceğim.” dedi. Medine’ye teşrifi esnasında Hz. Peygamber Yahûdilerle, diyet ödeme hususunda birbirlerine yardımcı olacaklarına dair anlaşma yapmıştı. Medine’de yapılan umumî muahedeye göre de, bütün Medineli Yahûdiler, bir diyet ödeme halinde Peygamberimiz (s.a.v)’e yardım etmekle mükellef bulunuyorlardı.²⁰⁴ Buhl, bu antlaşmayı değerlendirirken biraz olsun müsteşrik kompleksinden uzaklaşmış görünmektedir. Ona göre Yahûdilerle antlaşması, Hz. Peygamber’in nadir görülür bir diplomasi kabiliyetine sahip olduğunun delilidir.²⁰⁵ Amr b. Ümeyye’nin öldürdüğü adamların diyet payını Benû Nadîr Yahûdilerinden almak için Hz. Peygamber yanında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Üseyd b. Hudayr,²⁰⁶ Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm, Talhâ b. Ubeydullah, Sa’d b. Muâz ve Sa’d b. Ubâde olduğu halde Kubâ mescidine gitti. Orada namaz kıldıktan sonra, Benû Nadîr Yahûdilerinin yurduna gitti.²⁰⁷

Onları toplantı yerlerinde buldu, yanlarına oturdu, durumu onlara anlattı. Nadîr oğulları Hz. Peygamber’e yumuşak bir şekilde cevap verdiler. Fakat içlerinde olan kötü niyeti gizlediler. Rasûlullah’a: “ Ey Ebu’l-Kâsım! İstedğin hususta sana yardımcı olacağız.” Sen hele bir otur bakalım. Biz sana yemek yedirelim,²⁰⁸ senin için bir derlenip toparlanalım.” dediler. Hz. Peygamber Nadîr oğullarının evlerinden birinin duvarının dibine oturdu. O sırada, Benû Nadîr Yahûdileri bir tenhaya çekilip Rasûlullah’ı öldürmeyi aralarında konuştular ve: “Siz onu şu bulunduğu halden daha elverişli bir halde asla bulamazsınız. Hemen şu evin damına çıkarak onun üzerine bir kaya atıp ondan bizi kurtaracak, rahata kavuşturacak kim var?” dediler. Huyey b. Ahtâb da: “ Ey Yahudi topluluğu! Muhammed, ashabından on kişiyi bile bulmayan kimselerle yanınıza gelmiş bulunuyor. Şimdi şu evin dibinde bulunduğu sırada damdan bir kaya parçasını bırakın, kendisini öldürün. O öldürülünce, Kureyşlilerden onun yanına gelip katılmış olan yakın sahabîleri dağılır giderler. Evs ve Hazrec’den,

²⁰³ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, II, 48 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,2.

²⁰⁴ Nadîr oğulları savaşının bir başka sebebi için, bkz. Atçeken, İsmail Hakkı, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*, İstanbul, 1996, s. 123-124.

²⁰⁵ Buhl, Frantz, “ *Muhammed* ”, İ.A. c.8, s. 462.

²⁰⁶ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, I, 339.

²⁰⁷ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 364.

²⁰⁸ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 364 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, II, 48 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,2.

şurada müttetikleriniz olan kişiler kalır. Bir gün gelir, onlara da istediğinizi yaparsınız.”²⁰⁹ dedi.

Bu sözler üzerine Amr b. Cihâş: “ Bu iş için ben varım. Ben hemen evin damına çıkar, onun üzerine kaya parçasını atar, bırakırım.”²¹⁰ dedi. Bu girişimler üzerine Yahûdi bilginlerinden Sellâm b. Mişkem: “ Ey kavmim! Gelin, bu sefer bana itaat edip sözümü dinleyin. Sonra bütün hayat boyunca bana karşı gelin. Vallahi siz böyle bir işe kalkışacak olursanız, bu ona vahiyle bildirilir. Biz bununla ancak kendimize yazık etmiş oluruz. Hem bu, onlarla bizim aramızdaki antlaşmayı da bozar. Sakın böyle bir şey yapmayın.”²¹¹ Vallahi, eğer böyle bir şey yapmaya kalkışacak olursanız, Yahûdilerin köklerinin kazınmasını ve Müslümanların dini olan İslamiyet’in de yükselip kıyamete kadar ayakta durmasını istemiş olursunuz.” dedi. Fakat her şeye rağmen Amr b. Cihâş Rasûlüllah’ın üzerine bir kaya parçası atmak için evin damına çıktı. Cebrail Aleyhisselam Benû Nadîr Yahûdilerinin yapmayı tasarladıkları suikast haberini getirince, Hz. Peygamber oturduğu yerden acele ile kalkıp, doğruca Medine’nin yolunu tuttu. Bunun üzerine sahâbe de Hz. Peygamber’i takip etti.²¹²

Bu olayın sonunda Hz. Peygamber, Nadîr oğullarını on beş gün boyunca muhasara etti. Rasûlüllah muhasara sonunda haklarında verilen hüküm gereği Benû Nadîr Yahudilerini Medine’den sürdü.²¹³

Benû Nadîr Yahûdileri Medine’den ayrılmadan önce: “ Bizim insanlar üzerinde sonradan tahsil edilmek üzere belli miktarlarda alacağımız var.” dediler. Hz. Peygamber bunu duyunca: “ Acele ediniz. İşinizi bitirip buradan gidin.” dedi. Ebû Râfi’ Sellâm b. Ebî’l-Hukayk’ın Üseyd b. Hudayr’dan bir yıl sonra ödenmesi

²⁰⁹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 364.

²¹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 364 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, II, 48 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,3.

²¹¹ Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,3.

²¹² Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 365 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,3; o gün Nadîr oğullarının şaşkınlığını gören Kinâne b. Suveyrâ Yahûdilere: “ Muhammed’in ne için kalkıp gittiğini biliyor musunuz?” diye sordu. Nadîr oğulları: “ Hayır, Vallahi biz bilmiyoruz. Sen biliyor musun?” dediler. Kinâne: “ Evet, biliyorum. Tevrat’a andolsun ki, ben sizin tasarladığınız suikastın Muhammed’e haber verildiğini düşünüyorum. Siz kendinizi boşuna aldatmayın. Vallahi, o Allah’ın Rasûlüdür. O sizin tasarladığınız suikast kendisine haber verilince kalkıp gitti. Hiç şüphesiz, O Peygamberlerin sonuncusudur.” dedi. Ayrıca Kinâne b. Suveyrâ’nın nasihatleri için bkz. Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 365-366.

²¹³ Hüküm ve hükmün icra işi için bkz. Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 384 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, II, 50-51.

gereken yüz yirmi dinar alacağı vardı. Borcun ana parası üzerinden olmak üzere seksen dinara anlaştılar ve faizini iptal ettiler.²¹⁴

Rasûlullah Nadîr oğullarından elde ettiği ganimeti muhacirler arasında taksim etti.²¹⁵ Benû Nadîr ile Yapılan savaş sonucu Nadîr oğullarının Medine'den sürülmesiyle birlikte Uhud gazvesi, ardından Reci' ve Bi'ri Maûne facialarında müslümanların kaybedilen itibarının yeniden sağlandığı belirtilir.²¹⁶

3.6. Müstalikoğulları (Müreysi)²¹⁷ Gazvesi

Rasûlullah, Medine'ye hicret ettikten sonra İslâm'a karşı farklı ve daha tehlikeli bir grupla karşılaştı. Zira bu zümre dost görünen fakat içten içe en alçak taarruzlarda bulunan bir gruptu.

Münafık diye bilinen bu zümrenin en büyük düşmanı Ebû Bekir ve Ömer'di. Şayet bunlar Âişe ve Hafsa'yı lekelemeye muvaffak olurlarsa Hz. Peygamber'i bu iki arkadaşından ayırabileceklerini zannederek bu iki temiz hanıma karşı bir takım ta'rizlerde bulunmuşlardı.²¹⁸ Nitekim aradıkları fırsatı Müreysi gazvesinde bulmuşlardı.

Hz. Peygamber, Müstalik oğullarının Müslümanlara karşı toplandıkları haberini aldı. Müşrikler, Haris b. Dırar etrafında toplandılar.²¹⁹ Hz. Peygamber de bir

²¹⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 384.

²¹⁵ Rivayete göre Hz Peygamber Ensâr'a: “ Dilerseniz bu ganimeti aranızda paylaştırayım, muhacir kardeşleriniz evlerinizde kalmaya devam etsinler, dilerseniz sadece onlar arsında pay edeyim ve onlar evlerinizden çıksınlar.” Bu sözleri işiten Sa'd b. Muâz: “ Ey Allah'ın Rasûlü! Ganimeti muhacir kardeşlerimiz arasında pay ediniz. Ayrıca onlar yine bizim evlerimizde kalmaya devam etsinler.” demiş Sa'd b. Ubâde'de onun bu sözlerini desteklemişti. İki Sa'd o gün büyük bir Âl-i Cenab'lık örneği göstermişti. Hz Peygamber de aynı Âl-i Cenab'lık örneğiyle karşılık vererek, Ebi'l-Hukayk'ın kılıcını Sa'd b. Muâz'a hediye etmişti. Ayrıca Ensâr'dan çok ihtiyaç sahibi olan Ebû Dücâne ve Sehl b. Huneyf'e ganimetten pay verdi. Bkz. İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 51.

²¹⁶ Atçeken, İsmail Hakkı, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*, s. 126-127.

²¹⁷ Bu savaş, cereyan ettiği kabileye istinaden Müstalikoğulları gazvesi, gazvenin meydana geldiği yer itibariyle de Müreysi gazvesi diye iki şekilde isimlendirilir. Savaş sonrası meydana gelen ilginç olaylar, verdiği şaşkınlık sebebiyle “Gazvet-ü Âcîb” de denilmiştir. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,22. Ayrıca Halebi, hayret veren olayları aynı eserin 39. Sayfasında sıralar.

²¹⁸ Şiblî, Mevlânâ, *Asrı Saâdet*, III,312.

²¹⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 403; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 341.

ordu hazırladı. Müreysi²²⁰ gazvesindeki orduda otuz süvari vardı.²²¹ Bunların on tanesi Muhacirlerden yirmisi de Ensâr'dandı. Rasûlullah ile birlikte Muhacirlerden süvariler arasında Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Ali, Abdurrahman b. Avf, Talhâ b. Ubeydullah bulunuyordu. Ensâr'ın süvarileri arasında, Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr, Üveym b. Saîde, Maa'n b. Adiy, Ubey b. Ka'b, Hubâb b. Münzir, Ziyâd b. Lebîd, Muâz b. Rifâe b. Râfi' gibi isimler bulunuyordu. O güne kadar cihada katılmayan münafıkların da birçoğu, dünyalık düşüncesiyle bu sefere katıldı.²²² Abdullah b. Übey b. Selûl ve Zeyd b. el-Üseyt bunlardandı.²²³

Müslümanlar ve müşriklerden oluşan iki ordu Kudeyd'e yakın Müreysi diye bilinen suyun yakınlarında çarpıştı. Müşrikler ağır yenilgiye uğradı. Müşriklerin çoğu öldürüldü. Pek çoğu da esir alındı. Harbin sonunda Hz. Peygamber Hâris b. Dırar'ın kızı Cüveyriye ile evlenince arada doğan hısımlık sebebiyle Müslümanların her biri hisselerine düşen esirleri serbest bıraktılar. Bu sebeple yüzden fazla aile serbest bırakıldı.²²⁴

Gazve sonrası İslâm ordusu Medine'ye dönüş yolundayken konaklama yerlerinden birinde Ğıfar oğullarından Cahcah adında biriyle²²⁵ Cüheyneli Sinân birbirlerini suyun başında sıkıştırdılar. Sinân'la Cahcah itişip kakışmaya başladı. Cüheyneli Sinân: "Ey Ensâr topluluğu!" Cahcah: "Ey Muhacir topluluğu!"²²⁶ diyerek yakınlarından yardım istediler.²²⁷ Gürültüyü duyan Abdullah b. Übey b. Selûl, yanında Zeyd b. Erkâm'ın da bulunduğu bir ortamda: " Bunlar işi bu noktaya mı

²²⁰ Sahil tarafında, Kudeyd yakınlarında bir su kuyusunun adı. Bkz. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 118.

²²¹ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,23.

²²² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I,404-405.

²²³ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,23.

²²⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I, 411-412 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 341; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 192 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 156 ve 159.

²²⁵ Hz. Ömer'in yanında ücretle çalışıyordu. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,33

²²⁶ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,33; Cahcah'ın: " Ey Muhacir Topluluğu! Çağırımı işiten Hz. Peygamber, o gün " Bu cahiliye davasıdır, habis bir sözdür. Allah müminleri tek bir grup ve kardeş kıldı. Ey Müminler! Diye çağırmanız gerekir. Böylesi daha doğrudur." demiştir. Bkz. Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 429.

²²⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 415 ; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, II, 605.

getirdiler? Bunlar bizim yurdumuzda bize karşı çıkmaya başladılar. Allâh'a yemin ederim ki, Medine'ye varınca şerefli olan, zelil olanı oradan çıkaracaktır.” dedi.²²⁸

Abdullah b. Übey b. Selûl'ün bu sözlerini işten Zeyd b. Erkâm durumdan Hz. Peygamber'i haberdar etti.²²⁹ Bunun üzerine Hz. Peygamber bir karışıklığa sebep vermemek için: “ Yolculuk için toplanılsın.” dedi.²³⁰

Hz. Peygamber'in acil bir şekilde yola koyulması ashabının da dikkatini çekti. Onlar Hz. Peygamber'in böyle zamansız yola çıkmasına alışık değildi. Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber'le karşılaşmış ona selâm verdi²³¹ ve sordu: “ Ey Allah'ın Rasûlü! Hiç gidilmeyecek bir vakitte kalkıp gidiyorsunuz. Bunun bir sebebi var mı?” deyince,²³² Hz. Peygamber: “Arkadaşımızın dediği şeyin haberi sana gelmedi mi?” diye cevap verdi. Üseyd : “ Hangi arkadaş?” diye sordu. Rasûlüllah : “ Abdullah b. Übey b. Selûl.” Üseyd: “ Ne demiş?” Hz. Peygamber : “ Medine'ye varınca aziz olan, zelil olanı elbette çıkaracaktı.” dedi.²³³ Üseyd: “ Öyleyse Ey Allah'ın Rasûlü! Andolsun ki, dilersen onu oradan çıkarırsın. Vallahi zelil olan odur, aziz olan ise sensin.”²³⁴ dedi. Sonra şunları ilave etti: “ Ya Rasûlüllah! Ona lütfen yumuşak davran. Vallahi Allah seni bize ihsan edip geldiğinde kavmi onun için elmas ve

²²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 303 ; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 416 ; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 605 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 192-193 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 157. Abdullah b. Übey b. Selûl'ün daha sonra kabilesinin yanına giderek: “ İşte kendi kendinize yaptıklarınız. Onları kendi ülkenizde misafir ettiniz, mallarınızı onlarla paylaştınız. Yemin olsun ki, elinizdekileri onlarla paylaşmazsanız onlar başka yere gitmek zorunda kalacaktır. Onlar bizim beldemizde bize karşı çoklukla iftihar ettiler, çoğaldılar. Vallahi Kureyş'in celâbibine karşı olan durumumuz, evvelkilerin de dediği gibidir: “Köpeğini besle, yesin seni.” dediği rivayet edilir. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 416 ; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 303 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 193 ; Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, ter. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca ve ark. İstanbul, trh. VI, 324.

²²⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 417 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,33.

²³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 303; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 157.

²³¹ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 53; Bu soruyu soranın Sa'd b. Ubâde olduğuna dair bir rivayet daha vardır. Fakat Vâkıdî soruyu soranın Üseyd b. Hudayr olduğu bilgisinin daha doğru olduğunu bildirir. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 419 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,34.

²³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 193 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 157; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,34.

²³³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 303 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 157 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,34.

²³⁴ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,34.

yakuttan²³⁵ taşlar dizip ona taç giydirmeye, başlarına kral yapmaya hazırlanıyorlardı. O, krallığını elinden senin aldığımı düşünmektedir.” dedi.²³⁶

Abdullah b. Übey b. Selûl, Zeyd b. Erkâm'ın durumu Hz. Peygamber'e ilettiğini duyunca hemen özür dilemiş ve suçlamaları kabul etmeyip yemin etmişti. Ensâr da Abdullah b. Übey için ricacı oldular.²³⁷ Fakat hakkında ayetler²³⁸ nazil olunca Abdullah'ın kirli çamaşırları ortaya seriliverdi.²³⁹ Bu hadiseden sonra İbn Übey'in kavmi arasında itibarı sarsıldı.

Müreyysi gazvesinden sonra İslâm ordusu Medine'ye dönüş yolundayken Hz. Peygamber'i ve Müslümanları derinden üzen bir başka hadise de İfk olayıdır. Hz. Âişe'nin rivayetiyle hadise özet olarak şöyledir. “Sefer dönüşü Medine'ye yaklaşmıştık. Kafilenin konakladığı bir esnada boynumdaki gerdanlığı düşürdüğümü farkettim ve onu aramaya koyulunca da bilmeden geç kaldım ve yokluğum sezilince beni ararlar diye beklemeye koyuldum. Biraz sonra bir ihtiyacından dolayı geri kalmış olan Safvân b. Muattal es-Sülemî yanıma geldi. Beni tanıyınca istircâ²⁴⁰ getirdi. Devesine bindim. Hızlıca yol aldık.²⁴¹ Kafile konaklamış durumdayken onlara yetiştik. Meğer benim için söylenenler söylenmiş, bu söylentiler ebeveynimin ve Rasûlüllah'ın kulağına kadar gitmiş. Bu hâdiseyi Abdullah b. Übey b. Selûl, Hazrec kabilesinden bazı kişilerle birlikte diline dolamış.²⁴²

Rasûlüllah ailesi hakkında istişarede bulunmak üzere Ali b. Ebî Tâlib, Üsâme b. Zeyd, Âişe'nin hizmetçisi Büreyre ve Hz. Zeyneb ile görüştü. Âişe hakkında iyilikten başka bir şey bilmeyiz meyanında açıklamalardan sonra Rasûlüllah mescidde minbere çıktı ve şunları söyledi: “ Ey Müslümanlar! Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmem. Sizin bahsettiğiniz bu adam da ailemin

²³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 304.

²³⁶ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 53 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 193 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 157 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,34-35.

²³⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 417 ; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, II, 606 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,35.

²³⁸ Münâfikûn 63: 1-8

²³⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 303 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 193.

²⁴⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 428 ; İstircâ: *انا لله وانا اليه راجعون* demektir. Süheylî, Safvân b. Muattal'ın geri kalma sebebi için “ Uykusu ağır olduğu için uyanamadı ve kafileden geri kaldı.” der. Bkz. Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 438.

²⁴¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 429 ; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 309-310 ; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, II, 612 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 195 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 160.

²⁴² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 429; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 343.

yanına benimle beraber girerdi. Ben onun hakkında da iyilikten başka bir şey bilmiyorum.” dedi²⁴³ ve onun hakkında söylenenler doğru değildir diye de ilavede bulundu.²⁴⁴ Rasûlullah, mescidde minbere çıkarak bu konuda söyleyeceklerini söyledikten sonra, Üseyd b. Hudayr: “ Ey Allâh’ın Rasûlü! Eğer bu kimseler Evs kabilesinden ise senin adına onların hakkından geliriz. Eğer Hazrec kabilesinden ise bize ne emredersen onu yaparız.”²⁴⁵ dedi.

Üseyd b. Hudayr’ın bu sözü üzerine o güne kadar sâlih bir kişiliğiyle tanınan Sa’d b. Ubâde kızdı ve şöyle cevap verdi: “ Bu söyledikleriniz gerçek değildir. Allâh’a yemin ederim ki, bu sözleri sen onların Hazrec’ten olduklarını bildiğin için söylüyorsun. Vallahi sen ne onu öldürebilirsin ne de senin buna gücün yeter. Eğer bunlar senin kavminden, Evs’ten olsaydı böyle konuşmazdın.²⁴⁶ Sen bunu cahiliye döneminde aramızda olanlardan dolayı intikam almak için yapıyorsun” deyince, Üseyd: “ Hayır! Asıl bu doğru değil, fakat sen münâfıksın ve münâfiklar adına tartışyorsun. Yine de senin nifakına rağmen biz onu öldürürüz.” dedi.²⁴⁷ Herkes birbirine girdi. Neredeyse aralarında bir çarpışma olacaktı. Hâris b. Hazme elinde kılıcıyla şöyle bir çıkış yaptı. Münâfikların ve sığındıkları adamların başlarını vuralım.” dedi. Üseyd b. Hudayr ona: “ Allah ve Rasûlü’nün emri dışında silahla mücadele olmaz. Rasûlullah için olduğunu bilsem bile bu konuda başı çekmeyeceğim.” dedi. Durumu gören Rasûlullah minberden indi,²⁴⁸ insanları sakinleştirdi ve onlara yumuşak davrandı.²⁴⁹

²⁴³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 430.

²⁴⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 431.

²⁴⁵ Buhârî, Eymân ve'n-Nuzûr 13 ; *Tefsîr* 219 ; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 614 ; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 223 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 197; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 161; Şâkir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s. 2; Vâkıdî, bu sözü Sa’d b. Muâz’ın söylediğini rivayet eder. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 431.

²⁴⁶ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 69-70 ; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 223.

²⁴⁷ Wellhausen, Üseyd b. Hudayr’ın Rasûlullah (s.a.v.)’i bu şekilde savunmasını Evs’in Hazreci kıskanması olarak değerlendirir. Bkz. Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve sukûtu*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1963, s.17.

²⁴⁸ Minberden inen Hz. Peygamberin doğruca Âişe’nin yanına gelerek: “ Ey Âişe! Eğer suçsuzsan Allah seni temize çıkaracaktır. Şayet bir günah işledinse Allah’a istiğfar et. Ona tövbe eyle. Çünkü kul bir günahı itiraf eder de sonra tövbe olur, Allah onun tövbesini kabul eder.” Dediği ve Âişe’nin cevap olarak: “ Rasûlullah sözünü bitirince gözyaşlarım dindi. Babama ve anneme bir cevap versinler diye baktım. Fakat onlar suskun ve üzgündü. Bunun üzerine ben genç yaşta bir taze olduğum ve Kur’ân’dan çok şey bilmediğim halde: “ Vallahi ben iyi anladım ki siz bu söyleneni işitmiş ve inanmışsınız. Size ben suçsuzum desem -ki Allah suçsuz olduğumu biliyor- bu hususta bana inanmayacaksınız. Vallahi ben kendimle size verecek misal bulamıyorum. Ancak Yusuf’un babasının

Müreyysi gazvesi sonrası Medine'ye dönüş yolunda bir ara Rasûlullah'ın Kasvâ isimli devesi, kaybolmuştu. Müslümanlar her tarafta onu aramaya koyuldular. Münafık olan Zeyd b. Lusayt, içlerinde Abbâd b. Bısr b. Vakş, Seleme b. Selâme b. Vakş ve Üseyd b. Hudayr'ın da bulunduğu bir grup Ensâr'ın arasında: “ Bunlar böyle her tarafa nereye gidiyorlar? diye sordu. Oradakiler: “Rasûlullah'ın devesi kaybolmuş da onu arıyorlar.” deyince “Allah onun yerini kendisine bildirmiyor mu?” dedi. Yanındakiler buna çok sinirlendiler ve: “ Hay Allah canını alsın senin, Allah'ın düşmanı adam! Sen münafıklık yapıyorsun.” dediler. Üseyd b. Hudayr ona dönerek: “ Ey Allah'ın düşmanı! Vallahi Allah Rasûlü'nün izin verip vermeyeceğini bilmiş olmasaydım, senin husyelerini (yumurtalıklarını) mızrakla parçalardım. Madem İçinde böyle münafıklık duyguları besliyordun, neden bizimle sefere çıktın.” dedi. O da: “ Dünya malı elde etmek için çıktım.” dedi.

Üseyd b. Hudayr: “ Hayatım üzerine ant içerim ki, Muhammed bize devenin durumundan daha büyük bir şeyden haber veriyor. O bize, gökten haber veriyor.” dedi. Üseyd böyle söyleyince hepsi ona yüklendi ve: “ Vallahi artık senin sığınacak yerin yoktur. Artık seninle biz asla muhatap olmayacağız. Eğer kalbindeki bu münafıklığı önceden bilseydik, sen bizimle olamazdın.” dediler. Zeyd b. Lusayt da orada bulunanların kendisine saldırmalarından korkup kaçtı, doğruca Rasûlullah'a gitti onun yanına oturdu ve ona sığındı.²⁵⁰

dediği gibi benim işim güzel sabırdan ibarettir. Sizin söyledikleriniz üzerine yardım dilenecek Allah'tır.” Deddiği rivayet edilir. Bkz. Buhârî, *Meğâzî* 36 ; Müslim, *Tevbe* 56 ; Ayrıca bu konuda bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 430-434 ; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 223 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 162 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,45. Bu konuda Çok geçmeden Allâh Âişe'yi temize çıkartmıştır. Nûr 24: 11-20.

²⁴⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 431-432 ; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 313 ; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 614-615 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 197-198 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 162 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,45.

²⁵⁰ Kendisine sığınan Zeyd b.Lusayt'a Rasûlullah'ın “ Münafıklardan bir adam benim devemin kaybolmasıyla alay ederek Allah ona devesinin yerini haber vermiyor mu deyince oradakilerden biri, hayatım üzerine ant içerim ki, Muhammed bize devenin durumundan daha önemli şeyler hakkında haber veriyor dediler, değil mi? Şunu bil ki gaybı Allah'tan başkası bilemez. Ancak Allah bana devenin yerini bildirdi. O, şu karşınızdaki vadide yuları bir ağaca takılıp kalmış vaziyette durmaktadır.” Deddiği rivayet edilir. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,37 ; Dîmeşkî, *Peygamber Külliyatı*, IV, 357-358.

3.7. Hendek²⁵¹ Gazvesi

Aralarında Abdullah b. Sellâm b. Ebi'l-Hukayk, Huyey b. Ahtâb, Kinâne b. Rebi' b. Ebi'l-Hukayk ve daha başkalarının da bulunduğu Nadîr oğullarına mensup bir grup Yahudi, çeşitli Arap kabilelerini ve Kureyş'i bir araya getirip Hz. Peygamber'e karşı savaşmaya çağırdılar. Mekke çağrısına olumlu cevap verdi. Yahudiler Gatafan kabilesinin yanına giderek onlara da çağrıda bulundular ve bu konuda Kureyş'in de kendileriyle birlikte olduğunu bildirdiler. Böylece bu ittifaka Gatafanlılar da katılmış oldu. Kureyş'in başında Ebû Süfyân, Gatafanlıların başında Uyeyne b. Hısn,²⁵² Mürrelilerin başında da Hâris b. Avf bulunuyordu.²⁵³ Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, hemen hazırlıklara başladı ve iştişâre neticesinde Selmân el-Fârisî'nin tavsiyesi üzerine Medine'nin düşman taarruzuna açık kısmına hendek kazdırdı.²⁵⁴

Huyey b. Ahtâb'ın girişimleri sonucu Kureyş, Gatafan, Hayber ittifakına Medine'de bulunan son Yahudi kabilesi Kureyza oğulları da katıldı.²⁵⁵ Durum daha sıkıntılı bir hal alınca Rasûlüllah, soğuk harp²⁵⁶ tekniğine başvurarak düşman ittifakını bozmaya yönelik girişimlerde bulundu. Çünkü Hz. Peygamber: “ Harp hiledir.” diyordu. O, bir harp için yola çıktı mı, düşmana hissettirmemek için farklı yolları tercih ederdi.²⁵⁷

Bu bağlamda Rasûlüllah Gatafan komutanlarından olan ve maddi kazanımlar dışında hiç bir beklentileri olmayan Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf'a haber

²⁵¹ Ahzab gazvesi de denir. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,60.

²⁵² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 343.

²⁵³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 178 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 55.

²⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 178 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 57 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 95 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,62.

²⁵⁵ Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 268-269 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 59.

²⁵⁶ Bir başka soğuk savaş tekniği konusunda Nuaym b. Mesud'un, Kureyş-Yahudi-Bedevi ittifakını bozma adına yaptığı faaliyetler için bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 345 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 277-279 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 182 v.d. ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 64-65 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,77-79 ; Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali. Abdulkâdir b. Muhammed (v.845/1439), *el-İmtâ'ul-Esmâ*, Beyrût, 1999/1420, I, 240.

²⁵⁷ İbn Abderrabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Endülüsî (v. 327/939), *el-Ikdü'l-Ferid*, thk. Ahmed Emîn, Kahire, 1965/1384, I, 127.

gönderdi.²⁵⁸ Hz. Peygamber, Uyeyne b. Hısn ve Hâris b.Avî'a geri dönmeleri karşılığında Medine mahsulünün üçte birini teklif etti. Onlar da geri dönmeleri karşılığında Medine mahsulünün yarısını istediler. Fakat bunu Hz. Peygamber kabul etmeyince ilk teklifi kabul ettiler²⁵⁹ ve Rasûlüllah ile buluştular. Rasûlüllah, Osmân b. Affân'ı çağırarak bu anlaşmayı kayıt altına almak istedi.²⁶⁰ Görüşme esnasında Üseyd b. Hudayr birden çıkageldi. Üseyd, Uyeyne b. Hısn'ın Rasûlüllah'ın karşısında ayağını uzatarak saygısız bir şekilde oturduğunu görünce bu saygısızca davranışa tahammül edemedi ve sert bir şekilde çıkıştı: “ Ey Tilki yavrusu! Topla ayaklarını, Rasûlüllah'ın önünde ayaklarını ne hakla uzatırsın? Vallahi eğer Rasûlüllah'ın huzurunda olmasaydım, şu mızrağımı sana saplardım.”²⁶¹ dedi. Sonra Hz. Peygamber'e dönerek şunları söyledi: “ Yâ Rasûlüllah! Bu, Cenâb-ı Hak'tan gelen bir emir ise onu yerine getiriniz. Eğer bu işin altında ulvi bir gayeniz varsa, dilediğinizi yapın. Ona da bir diyeceğim yoktur. Şayet bunlardan başka, bize zarar gelmemesi için buna başvuruyorsanız, vallahi bizim onlara kılıçtan başka verecek bir şeyimiz yoktur. Onlar ne zaman bizden bir şey koparmayı umdular ki şimdi umabilsinler.”²⁶²

Üseyd b. Hudayr'ın bu konuşması Rasûlüllah'ı sevindirdiği gibi, orada bulunan sahabîleri de gayrete getirdi. Ensâr'dan Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde²⁶³ ve Abbâd b. Bişr²⁶⁴ gibi sahabîler de Üseyd b. Hudayr gibi cevap verince, Hz. Peygamber, Gatafanlılarla anlaşmaktan vazgeçti. Bunun üzerine Uyeyne b. Hısn ile Hâris b. Avî'da, son derece ümitsiz ve üzüntülü olarak oradan ayrıldılar.

²⁵⁸ Çünkü Uyeyne b. Hısn bin kişi ve Hâris b.Avî dört bin kişi olmak üzere toplamda beş bin kişilik bir orduyu kumanda ediyorlardı. İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 56 ; Vâkıdî, Hâris b.Avî'nin olmadığına dair bir rivayete daha yer verir fakat bunun sahil olmadığını bildirir. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 477 ; İbn Sa'd, Hâris b.Avî'nin dört yüz kişiyi kumanda ettiğini söyler. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 66 ; ordu sayıları için ayrıca bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,62.

²⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 477 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 180 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 60.

²⁶⁰ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,70.

²⁶¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 477-478 ; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, I, 348-349 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I, 240.

²⁶² Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, I, 349.

²⁶³ Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 271 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 180-181 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 60 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 103-104 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I,240.

²⁶⁴ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, I, 309 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,70.

Müşriklerin şöhret sahibi kahramanlarından bazıları Hendek gazvesinin cereyan ettiği günlerin birinde hendeği geçmeye muvaffak oldular. Amr b. Abdi Ved ve Nevfel b. Abdullah onlardandır. Amr'ı Ali b. Ebî Tâlib²⁶⁵, Nevfel'i Zübeyr b. Avvâm öldürdü. Düşman hücumları o kadar yoğun oldu ki o gün Müslümanlar yerlerinden ayrılamadılar. Hz. Peygamber ile sahabe o gün dört vakit, - öğle, ikindi, akşam, yatsı- namazlarını vaktinde kılamadılar.²⁶⁶ Bu sıkıntılı günü atlattıktan sonra grup grup yerlerinden ayrılarak karargâhlarına ve Rasûlullah'ın yanına gittiler. Üseyd b. Hudayr o vakit yanında iki yüz kişiyle birlikte hendeğin başında kaldı. Müşriklerden oluşan bir süvari birliğinin başında Hâlid b. Velîd geri dönüp Müslümanları gafil avlamak istedi. Hâlid b. Velîd'in süvari birliği ve Üseyd b. Hudayr'ın başında bulunduğu iki yüz kişi, hendek üzerinde birbirlerine yaklaşmadan mızraklarla yaklaşık bir saat boyunca mücadele ettiler. Selime oğullarından Tufeyl b. Numân o gece bir müşriği mızrağıyla vurarak öldürdü.²⁶⁷ Üseyd b. Hudayr yanındaki birlikle o gece, Hâlid b. Velîd'in süvari birliğine geçit vermemiş,²⁶⁸ vakit namazlarını bile zamanında kılamayacak kadar yoğun ve yorgun bir gün geçiren Müslümanları büyük bir tehlikeden kurtarmıştı.²⁶⁹

Yaklaşık üç bin Müslüman asker ve otuz beş atlı, hendeği enine ve boyuna muhafaza altında tutuyorlar, bunun için daimî devriye halinde faaliyet gösteriyorlardı.²⁷⁰ Bunlardan biri de Üseyd b. Hudayr'dı. Eyyûb b. Numân'nın babasından rivayet ettiğine göre: “ Amr b. el-Âs, beraberinde yüz kadar süvariyle birlikte bir gece hendeği geçmeye çalıştı. Üseyd b. Hudayr da, arkadaşlarıyla birlikte Amr'ın geçişine engel olmaya çalıştı. Üseyd b. Hudayr ve arkadaşları o gece düşman birliğini ok ve taş yağmuruna tuttular. Müşrikler hendeği geçmeye fırsat bulamadılar. Selman O gün Üseyd b. Hudayr'a gelerek: “ Burası hendeğin en dar yeridir. Süvarilerin buradan geçip Müslümanlara zarar vermesinden endişeleniyorum.

²⁶⁵ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,72.

²⁶⁶ Ahzâb 33: 10-11 ; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 472-473 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 63-64 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,74.

²⁶⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 473 ; İbn Sa'd, *et-Tabâkat*, II, 67 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,76 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I, 237.

²⁶⁸ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 63.

²⁶⁹ O gün Hz. Peygamber, öğle, ikindi akşam ve yatsı namazlarını vaktinde kılamadığından dolayı müşrik-yahudi-bedevi ittifakı için “ Allah'ım! Bizi vakit namazından alıkoyanların evlerini ve mezarlarını ateşle doldur.” diyerek beddua ettiği rivayet edilir. Bu beddua için bkz. Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, II, 50 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 109-110 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I, 237.

²⁷⁰ Hamîdullah, Muhammed, *Hz. Peygamberin savaşları*, İstanbul, 1991, s. 125-126.

İnsanlar hafriyat esnasında bu kısımda aceleci davrandılar.” dedi. O gece Müslümanlardan bazıları güvenlik için hendeği tekrar kazdılar ve hendeği düşman süvarilerinin geçemeyeceği genişliğe ulaştırdılar. O günlerde Müslümanlar münavebeli olarak nöbet tutuyorlardı. Şiddetli soğuk ve açlık had safhadaydı.²⁷¹

Halebî'nin bildirdiğine göre sadece Müslümanlar hendeğin başında münavebeli olarak nöbet tutmuyordu. Hâlid b. Velîd ve Amr b. el-Âs'ın dışında Hubeyre b. Ebî Vehb, İkrime b. Ebî Cehil, Dırar b. Hattâb da hendek başında Müslümanlarla mücadele ediyordu.²⁷²

Rasûlullah'a sabâ rüzgârıyla yardım olunduğu bildirilir.²⁷³ Hendek kuşatması uzamış Nuaym b. Mesud'un soğuk savaş tekniği tutmuştu. Tam böyle bir zamanda rüzgâr müşrik karargâhını birbirine katmıştı. Bu olay müşrik ittifakının dağılmasına ve orduların yurtlarına dönmesine vesile oldu. İttifakın dağılıp gittiği haberini Peygamber efendimize Rasûlullah'ın gözcülük görevini verdiği Huzeyfe b. Yemân verdi.²⁷⁴

Düşman ordusunun bozguna uğrayıp kaçışını Kur'anı Kerimde Allah Teâlâ şöyle anlatır: ***“Allah (Hendek gazvesindeki) kâfirleri hiçbir zafere eremedikleri halde öfkeleriyle geri çevirdi. Böylece Allah savaş yükünü müminlerden kaldırdı. Allah her şeye gücü yetendir ve çok yücedir.”***²⁷⁵

3.8. Benû Kureyza Gazvesi

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman Medine'de üç Yahûdi kabilesi bulunuyordu. Zaman içerisinde Rasûlullah ile yapmış oldukları antlaşmaları çiğnedikleri için bu kabilelerden Benû Kaynuka ve Benû Nadîr, Medine'den sürüldüler.

²⁷¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 464-465.

²⁷² Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,67 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I, 234.

²⁷³ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,82.

²⁷⁴ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,81 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I, 242.

²⁷⁵ Ahzâb 33: 25.

Benû Kureyza, Medine Yahudileri içerisinde ahidlerini en son bozan Yahûdi kabilesidir. İslâm düşmanlarıyla bazı entrikalar çevirmekle beraber Hendek savaşına kadar Müslümanlara karşı açıkça bir suç işlemedikleri rivayet edilir.²⁷⁶

Hz. Peygamber Hendek savaşı esnasında bu kabileye dair bazı duyumlar almış ve durum tespiti için bir takım girişimlerde bulunmuştu. Bu sebeple Rasûlullah, Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde'yi yanına çağırdı²⁷⁷ ve onlara: “ Aldığım bilgiye göre Kureyza oğulları ahitlerini bozmuşlar ve müslümanlara karşı harp vaziyeti almışlar. Gidip araştırın, bakalım aldığımız haber doğru mu, yalan mı? Şayet doğruysa bu bilgiyi kimseyle paylaşmayınız.” dedi.

Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde araştırma yapmak için gittiler. Ka'b b. Esed'in Huyey b. Ahtâb'a uyduğunu ve Kureyza oğullarının anlaşmayı bozduklarını öğrendiler.²⁷⁸ Araştırma esnasında Ka'b b. Esed bunu farkettiler ve Sa'd b. Muâz'a küftetti. Üseyd b. Hudayr Ka'b b. Esed'e cevaben: “ Ey Allah'ın düşmanı, Efendine sövüyorsun. Sen onun dengi değilsin. Ey Yahûdi çocuğu! Sizler Kureyş'i dost edindiniz. Onlar İnşallah bozguna uğrayacak, sizleri burada terk edecekler ve yurdunuzda sizi yapayalnız bırakıp bizimle baş başa bırakacaklar. Biz de üzerinize yürüyüp size hükmedeceğiz. Ey Kureyza oğulları! Allah onlara ne yaptı biliyorsunuz. - Üseyd b. Hudayr, burada Kaynuka oğulları ve Nadîr oğullarını kastediyor - Geldik, üzerlerine çöktük ve onları Medine'den kovduk.

Ka'b b. Esed Üseyd b. Hudayr'a: “ Ey İbn Hudayr, bizi üzerimize yürüyüp bize hükmetmekle mi korkutuyorsun? Bu söylediklerin abartıdan başka bir şey değil. Baban bizi Buâs günü görmüştü. Hazrec orada ne yaptığımızı iyi bilir. Vallahi siz savaşı iyi bilenlerle henüz karşılaşmadınız, vallahi biz savaşta daha iyiyiz ve sizi öldüreceğiz. Daha sonra Rasûlullah'a ağır bir şekilde küftetmeye başladılar. Sa'd b. Ubâde'ye de ağza alınmayacak şekilde küfürler ettiler. Bunun üzerine Sa'd b. Muâz: “ Sizin yaptığınızı biz yapmayız. Sizinle aramızdaki en ağır küfür kılıçtır.”²⁷⁹ dedi.

²⁷⁶ Atçeken, İsmail Hakkı, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*, s. 129.

²⁷⁷ Halebî, Üseyd b. Hudayr yerine Abdullah b. Revâha ve Huvvât b. Cübeyr'i zikreder. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,68 ; Vâkıdî de, Hz. Peygamber 'in Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde'yle birlikte Abdullah b. Revâha'yı gönderdiğine dair bir rivayetten de bahseder. Fakat önceki rivayetin daha doğru olduğunu belirtir. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 459.

²⁷⁸ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,69 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I, 232.

²⁷⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 458.

Nebbâş b. Kays gibileri ağız dolusu küfürler ederken Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'in yanına döndüler. Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz oturdular ve sustular. Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'e: "İşler karıştı." deyince Rasûlullah tekbir getirdi ve: " Müjdeler olsun! Allah nusretini ve inayetini indirdi."²⁸⁰ dedi. Bu arada Müslümanlar da Kureyza oğullarının ahidlerini bozdukları haberini öğrendiler.²⁸¹ Korkuları biraz daha arttı.²⁸²

Henek'te Kureyş-Yahudi-Bedevi ittifakından oluşan ordu umduğunu elde edemeyip yurtlarına geri dönünce Rasûlullah Ali'ye sancağı verdi ve Kureyza oğulları beldesine hareket edildi. Yahudiler kalelerine bayrak çekerek İslâm ordusunu karşıladılar ve Müslümanlara, Hz. Peygamber'e ve eşlerine ağıza alınmayacak küfürler ettiler. Bu rivayeti yapan Ebû Katâde der ki: " Biz susmuştuk. Kılıçlar aramızdaki hükmü versin diyorduk. O esnada Rasûlullah çıkageldi. Ali onu karşıladı. Yapılan o küfürleri Hz. Peygamber'in işitmesini istemiyordu. Ali sancağı bana verdi.²⁸³ Rasûlullah bize, onlara küfretmeyi, işkence etmeyi yasakladı ve üzerlerine yürüyerek kuşatmayı sertleştirdi. Hz. Peygamber onlara doğru yürürken Üseyd b. Hudayr öne çıktı ve: " Ey Allah'ın düşmanları! Şimdi siz yaralı bir tilki gibi ininize sığınmış bulunuyorsunuz. Ancak kalenizde açlıktan ölene kadar sizleri bırakmayacağız." dedi. Yahûdiler Üseyd'e: " Ey İbn Hudayr! Hazrec yokken biz sizin komşunuz ve dostunuzduk." deyince buna karşılık Üseyd b. Hudayr: " Sizin ve benim aramda herhangi bir anlaşma kalmadı." diye cevap verdi.²⁸⁴

Sa'd b. Muâz Henek'te yaralanmış, hatta bu yara sebebiyle kısa bir süre sonra vefat etmişti.²⁸⁵ Ancak Sa'd yarasının ağır olduğu ve bu sebeble vefat edeceğini sezmiş olmalı ki, Allah'a şöyle duâ etmişti: " Allah'ım! Kureyza'nın sonunu görmeden canımı alma."²⁸⁶

²⁸⁰ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,69 ; Makrîzî, *el-İmtâ'ul-Esmâ*, I, 232.

²⁸¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 459.

²⁸² Ahzab 33: 10-22.

²⁸³ İbn Asâkir, *Tarîhu Dimeşk*, IX, 92.

²⁸⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 499 ; İbn Asâkir, *Tarîhu Dimeşk*, IX, 92.

²⁸⁵ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,74.

²⁸⁶ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,74.

Nihayet Kureyza oğulları teslim olmaları karşılığında, ancak müttetikleri olan Sad b. Muâz'ın kendileri hakkında vereceği hükme razı olacaklarını bildirdiler.²⁸⁷ Hz. Peygamber de bu teklifi kabul etti. Sad b. Muâz'ın Kureyza oğulları hakkındaki hükmüne gelince, o gün şöyle karar verdi: “ Erkekler öldürülecek, kadınlar ve çocuklar esir edilecek malları ise paylaşılacak.” Bu hükmü duyan Rasûlüllah: “Sen Allah'ın hükmünü uyguladın.”²⁸⁸ diyerek memnuniyetini belirtti.

Kureyza oğulları hakkında hüküm verildikten sonra hükmü icra işi Ebû Lübâbe'ye verildi. Ancak o yaptığı hatadan dolayı kendini mescidde Ümmü Seleme'nin kapısının yanındaki direğe bağlamış ve bağışlanmayı ummuştu. Hâl böyle olunca Hz. Peygamber, Kureyza oğulları hakkında verilen hükmü yerine getirme işini Üseyd b. Hudayr'a verdi.²⁸⁹

Ahzâb sûresinde Benû Kureyza'nın akıbetinden şöyle bahsedilir. *Allah, Kitap ehlerinden olup, (Hendek savaşındaki) kâfirleri destekleyenleri (Kureyza oğullarını) kalelerinden indirmiş, kalplerine korku salmıştı. Onların kimini öldürüyor, kimini de esir alıyordunuz. Yerlerini, yurtlarını, mallarını ve henüz ayağınızı dahi basmadığınız yerleri Allah size miras olarak verdi. Allah her şey Kâdir olandır.*²⁹⁰

3.9. Hudeybiye Antlaşması

Rasûlüllah ve Ashabı umre yapmak üzere hazırlık yapmıştı.²⁹¹ Çağdaş araştırmacılardan Hüseyin Algül, Hudeybiye²⁹² antlaşmasına “ Sevap kazanmak, Kâbe'yi putlardan temizlemek, vatan hasretini gidermek ve haram ayların dokunulmazlığından yararlanmak v.b.”²⁹³ sebebler neden oldu derken Buhl, müşteşrik refleksiyle bu başarıyı gölgelemek için Kureyş'in “ Sonu şüpheli olan

²⁸⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 510 ve 512.

²⁸⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 512 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 347.

²⁸⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 507.

²⁹⁰ Ahzâb 33: 26-27.

²⁹¹ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,111.

²⁹² Mekke'ye bir, Medine'ye dokuz merhalede bulunan, adını yakınlarında bulunan kuyudan alan bir köy. Bkz. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 109.

²⁹³ Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1991, I, 440.

savaşlardan bıkmaları ve ticaret yolunu güven altına almak istemeleri” şeklinde yorumlar.²⁹⁴ Neticede Hz. Peygamber Algül’ün bahsettiği sebepleri gerçekleştirmek üzere Medine’den ayrılırken yerine Ümmü Mektum’u namaz kıldırarak üzere vekil bıraktı.²⁹⁵

Ancak Mekke, Rasûlullah’ın ve sahabenin yanlarında sadece yolcu kılıcıyla yola çıktığını öğrenmiş ve Müslümanları Mekke’ye sokmamaya niyetlenmişti. Hz. Peygamber’in gönderdiği elçileri de dikkate almamıştı. Hz. Ömer’in tavsiyesi üzerine elçi olarak gönderilen Osmân b. Affân’ın²⁹⁶ üç gün boyunca alıkonulması²⁹⁷ onun öldürüldüğü zannına sebep oldu. Bu da Müslümanları ölmek üzere Rasûlullah’a bey’ate sevketti. İslâm tarihinde “Rıdvân Bey’ati” diye bilinen bu olaydan Kur’an övgüyle bahseder.²⁹⁸

Hudeybiye günü Rasûlullah ve Süheyl b. Amr anlaşma için uzun bir şekilde görüşmeler yaptıktan sonra sıra konuşulanları yazıya dökmeye geldi. Rasûlullah ahabın içinden birini yazmak için çağırdı. Evs b. Havlî kâtiplik için gelince Süheyl b. Amr müdahale ederek “ Amcaoğlun Ali veya Osmân b. Affân’dan başkasını kabul etmeyiz.”²⁹⁹ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Ali’yi antlaşma metnini yazması için yanına çağırdı. Hz. Peygamber (s.a.v) Ali’ye: “Bismillâhirrahmânirrahîm -بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” diyerek yaz dedi. Süheyl: “ Ben Rahmân’ı tanımıyorum, Bismikellâhümme - بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ -diye yaz.” dedi. Sahâbe bundan rahatsız olsa da Sühey’lin istediği şekilde yazıldı.

Süheyl o gün Rasûlullah ifadesini de kabul etmedi. “ Şayet senin Allah’ın Rasûlü olduğunu kabul etseydik sana muhalefet etmez, sana tabi olurduk.”³⁰⁰ diye itirazda bulundu. İtiraz üzerine antlaşma metnine Muhammed b. Abdullah yazıldı. Müslümanların söylentileri bu sefer biraz daha arttı. Sesleri yükseldi, itirazlar çoğaldı. Rivayete göre “ Muhammedü’r-Rasûlullah’tan- مُحَمَّدُ الرَّسُولِ اللَّهِ başka bir ifadeyi asla kabul etmeyiz” diyenler oldu. Hatta bir rivayete göre Üseyd b. Hudayr ve

²⁹⁴ Buhl, Frantz, “ Muhammed ”, İ.A. c.8, s. 465.

²⁹⁵ Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,111.

²⁹⁶ Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,121.

²⁹⁷ Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,122.

²⁹⁸ Fetih 48: 18 ; Ayrıca bkz. Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,122-123.

²⁹⁹ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II, 610-611 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,127.

³⁰⁰ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, 350 , ayrıca antlaşma metni için bkz. Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, 350.

Sa'd b. Ubâde, kâtibin elini tutarak “ Muhammed Allah’ın Rasûlü’dür ifadesinden başka bir şey yazma. Aksi halde araya kılıçlar girer.” diye kâtibi uyardıkları rivayet edilir.³⁰¹ Bu davranış üzerine Hz. Peygamber’in Onları eliyle “ Susun” diye işaret ederek yatıştırdığı ve ifadeyi kendisinin değiştirdiği bildirilir.³⁰² Böylece antlaşma metni iki nüsha halinde yazılarak tamamlanmış, nüshaların biri Hz. Peygamber’de biri Süheyl b. Amr’da kalmıştır.³⁰³

Burada akla hemen şu soru gelebilir. Hz. Peygamber yazma biliyor muydu ki, bu düzeltmeyi yapabildi? Asıl konumuz bu olmadığı için bu konudaki tartışmalara girmiyoruz. Ancak bu konuda Hz. Peygamber’in ümmîliği hakkında Ahmet Önkal ve Zeynel Abidin Aydın tarafından yazılan makalelere³⁰⁴ başvurulması gerektiğini de hatırlatmadan geçemiyoruz.

3.10. Hayber’in Fethi

Şam ticaret yolu üzerinde bulunan Hayber³⁰⁵ Benû Kaynuka ve Benû Nadîr Yahûdilerinin ileri gelenlerinin bir araya geldiği bir merkez haline gelmişti. İslâm ticaretinin geleceği açısından bu gelişmeye göz yumulamazdı. Ayrıca Hayber Yahûdilerinin geçmişte müşrik ve münafiklarla yaptıkları ittifaklarla Müslümanlara zor günler yaşatması da unutulmamıştı. Hudeybiye antlaşması, güneyden gelebilecek tehlikeyi ortadan kaldırmış görünüyordu. Rasûlüllah Hudeybiye antlaşmasını imzalayıp Medine’ye döndükten sonra birkaç ay Medine’de kalıp Hayber seferine karar verdi.³⁰⁶

Seleme b. Ekvâ’dan rivayet edilir: Rasûlüllah ile birlikte Hayber’e doğru yola çıktık ve gece boyunca yürüdük. Derken ordu içinden biri Âmir b. Ekvâ’ya: “ Bize

³⁰¹ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II, 610-611 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,128.

³⁰² Vâkîdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II, 610-611 ; Antlaşma metni yazıldıktan sonra Hz. Ömeri’in tepkisi için bkz. Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,126.

³⁰³ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, I, 350.

³⁰⁴ Bkz. Önkal, Ahmet, *Hiz. Peygamberin Ümmîliği*, S.Ü.İ.F.D. Y.1986, sy.2, s. 249-260 ; Aydın, Zeynel Abidin, *Hiz. Peygamberin Ümmîliği Meselesi*, G.Ü.İ.F.D. Y. 2012, sy.2, s. 287-307.

³⁰⁵ Medine’nin kuzeyinde Şam’a doğru seksen km. mesafede bulunan, yedi kaleden oluşan ve bol hurma yetiştirilen bir yer. Bkz. Hamevî, Yâkut, *Mu’cemu’l-Buldân*, II, 409.

³⁰⁶ Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,144.

şiiirlerinden dinletmez misin?” dedi. Âmir şair bir zât idi. Develeri sürmek üzere hayvanından indi. Şöyle diyordu: “ Allah’ım! Sen olmasan biz ne hidayete erer, ne sadaka verir, ne de namaz kılardık.³⁰⁷ Öyleyse sana can feda, biz günah işledikçe affet. Düşmanla karşılaşırsak ayaklarımızı sabit kıl. Bize mutlaka sekînet ver. Çünkü biz çağırılırsak geliriz. Yaygara ile aleyhimize yardım istediler.”

Bu şiiri duyan Rasûlüllah : “ Kim bu sürücü?” diye sordu. “Âmir!” dediler. Rasûlüllah : “Allah ona rahmet eylesin!” dedi. Ömer: “ Ona şehâdet vâcip oldu Yâ Rasûlüllah. Bari onunla bizleri faydalandırıydınız.”³⁰⁸ dedi. Sonra Hayber’e gelerek Yahudileri muhasara ettik. Şiddetli açlık çektiğimiz günler oldu. Sonra Rasûlüllah: “Şüphesiz Allah onun fethini size kolaylaştıracaktır.” buyurdular. Nihayet fetih müyesser oldu. Hayber’in fethedildiği gün ordu harp için saf bağlamıştı. Âmir’in kılıcında kısıklık vardı. Onunla, bir Yahûdi’yi vurmak için bacağı yakaladı. Fakat kılıcının keskin tarafı dönerek Âmir’in dizine isabet etti ve bu sebepten dolayı öldü. Bu yüzden “ İnsanlar kendi silahıyla öldü.” diyerek onun hakkında konuşuyor ve şehit olmadığını söylüyorlardı.³⁰⁹ Seleme der ki: “ Savaştan döndüğümüz vakit Rasûlüllah elimden tutmuştu. Beni suskun ve üzgün görünce: “ Sana ne oldu?” diye sordu. Kendisine şunu söyledim: “ Annem, babam sana feda olsun Ya Rasûlallah! İnsanlar Âmir’in ameli boşa gitti diyorlar.” Rasûlüllah: “ Bunu kim söyledi? diye sordu. Seleme: “ Filân, filân ve Üseyd b. Hudayr.” dedi. Rasûlüllah: “ Bunu söyleyenler hata etmişler. Ona gerçekten iki ecir vardır.” buyurdu ve iki parmağını bir araya toplayarak Sözüne devamla: “ O gerçekten mücahittir. Yeryüzünde yürüyen onun gibi biri pek az bulunur.”³¹⁰ dedi.

³⁰⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV,303-304 ; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, IV, 202 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,145.

³⁰⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV,303-304 ; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, IV, 202 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,145.

³⁰⁹ Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,145.

³¹⁰ Müslim, *Cihad ve’s-Siyer* 123; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV,303-304 ; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, IV, 202 ; Halebî, *İnsânü’l-Uyûn*, III,145.

3.11. Zâtü's-Selâsil Seriyyesi

Rasûlullah Kudâa ve Bely kabilelerinin bir araya gelip Medine'yi kuşatmak üzere toplandıkları haberini alınca, Amr b. el-Âs'ı yanına çağırdı. Ve ona beyaz bir sancak ve ayrıca siyah bir bayrak verdi. Yanına Ensâr ve Muhacirlerden oluşan üç yüz kişiyi de bu birliğe dâhil etti. Âmir b. Rebia, Suheyb b. Sinân Ebü'l-A'ver, Saîd b. Zeyd b. Amr, Sa'd b. Ebî Vakkas bu seriyeye katılan muhacirlerdendir. Ensârdan ise, Üseyd b. Hudayr, Abbâd b. Bişr, Seleme b. Selâme ve Sa'd b. Ubâde katılanlar arasındaydı. Hz. Peygamber Amr'a, Bely, Uzre ve Belkayn kabilelerine uğradığında, buradaki kimselerin yardımlarını kazanmaya çalışmasını emretti.³¹¹ Seriyenin beraberinde otuz da süvari vardı. Birlik geceleri yol alıp gündüzleri gizleniyordu. Düşmanın yakınlarına gelen Amr, onların çok kalabalık oldukları haberini alınca Rafi' b. Mekîs el-Cühenî'yi Rasûlullah'a göndererek yardım istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber içlerinde Ebû Bekir ve Ömer'in de bulunduğu iki yüz kişilik bir birliği Amr'a yardıma gönderdi³¹² ve aralarında ihtilaf etmemelerini de onlara emretti.³¹³ Fakat bu seriyede Amr b. el-Âs'ın uygulamaları bazı tartışmalara neden oldu.³¹⁴

³¹¹ Çünkü Amr'ın onlarla akrabalık bağı vardı. Amr'ın babası As b. Vâil'in annesi, Bely kabilesindendi. Bkz. Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II,770.

³¹² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II,770.

³¹³ Rivayete göre Amr b. el-As'ın yanına vardıklarında Ebû Ubeyde, insanlara imam olmak istedi. Amr Ebû Ubeyde'ye dedi ki: "Sen bana yardımcı olarak gönderildin. Komutan benim." Bunun üzerine Muhacirler: "Sen kendi arkadaşlarının komutanısın. Ebû Ubeyde ise Muhacirlerin komutanıdır." dediler. Amr: "Siz ancak bana takviye bir kuvvet olarak gönderildiniz." dedi. Güzel ahlaklı, yumuşak huylu, dünya işlerine önem vermeyen bir adam olan Ebû Ubeyde bu durumu görünce şöyle dedi: "Ey Amr! Biliyor musun, yanından ayrıldığımda Rasûlullah'ın bana en son öğüdü şu oldu: "Arkadaşının yanına vardığında birbirinizle anlaşın." Ebû Ubeyde sözünün devamında: "Şimdi sen bana âsî olursan, ben sana itaat ederim." diyerek komutanlığı Amr'a teslim etti. Amr b. el-As da kalkıp oradakilere imamlık ederek namaz kıldırdı. Bkz. Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 771.

³¹⁴ Anlatıldığına göre Zâtü's-Selâsil seriyesinde soğuk bir gecede, Amr b. Âs ihtilam oldu. Arkadaşlarına: "Vallahi, yıkandığım takdirde helak olacağımdan korkuyorum. Görüşünüz nedir, ne yapayım?" diye sordu. Su istedi, abdest aldı, avret yerini yıkadı ve teyemmüm alıp, arkadaşlarına sabah namazını kıldırdı. Döndüklerinde bu hâdiseyi Hz. Peygamber 'e anlattılar. Amr bu durumunu şöyle savundu: "Seni Hak ile gönderen zâta yemin ederim ki eğer yıkansaydım, öldürdüm. Ben böyle bir soğuk görmedim. Hem Allah Teâla da şöyle buyurmuştur. "Kendinizi öldürmeyin, Allah sizlere karşı merhametlidir." Nisa 4: 29. Hz. Peygamber de güldü ve hiçbir şey söylemedi. Bkz. Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 773-774.

Kaynaklarda Üseyd b. Hudayr ile ilgili olarak, sadece Ebû Seleme b. Abdilesed'in Katan'a Yönelik Seriyyesi ve Zatü's-Selâsil Seriyyesinde isminin geçtiğine rastladık. Ancak bu bilgi Üseyd b. Hudayr'ın sadece bu seriyyelere katıldığı anlamına gelmez. Üseyd b. Hudayr'ın Ensârın önde gelenlerinden olması, Hz. Peygamber'e karşı olan sevgisi ve bağlılığı düşünüldüğünde her ne kadar kaynaklarda ismi geçmese de adı zikredilmeyen başka seriyyelere de katılmış olabileceği göz ardı edilmemelidir.

3.12. Mekke'nin Fethi

Hudeybiye antlaşmasının bir maddesine göre gerek Müslümanlar gerekse Kureyş, Arablardan dilediği kabile ile ittifak kurabilecekti. Bundan dolayı Benû Bekir Kureyş ile Benû Huzâa ise Rasûlullah (s.a.v.)'le ittifak kurdu.³¹⁵ Ancak bu iki kabile kan davalıydı. Bekir oğullarının Kureyş'in desteğiyle Huzâa kabilesine baskın yapması, Huzâa'dan yirmi ya da yirmi üç kişi öldürülmesi³¹⁶ Mekke fethinin fitilini ateşledi. Ebû Süfyân yapılan hatayı anlayıp düzeltmeye çalışsa da³¹⁷ artık ok yaydan çıkmıştı.

Rasûlullah müslümanlara haber göndererek Ramazan ayında Medine'de toplanmalarını emretti.³¹⁸ Hazırlıklarını gizlilik içerisinde yapıyor Mekke'nin hazırlıklardan haberdar olmaması için büyük gayret sarfediyordu.³¹⁹

Rasûlullah, Mekke'yi fethettiği gün ordusunu kabile kabile bölüklere ayırmış, Mekke'ye girerken adeta bir geçit resmi düzenlemiş ve bunun da Ebû Süfyân tarafından izlenmesini istemişti. Rasûlullah orduya hareket emri verdiği esnada Ebû Süfyân ve Hz. Abbâs yüksekçe bir yere çıkarak İslâm ordusunun Mekke'ye girişini izlemeye koyuldular.³²⁰ Ebû Süfyân her bölüğün geçişinde heyecanlanıyor,

³¹⁵ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,200.

³¹⁶ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,201.

³¹⁷ Ebû Süfyânın arayı düzeltme çabaları için bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,202 v.d.

³¹⁸ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,206.

³¹⁹ Hâtıb b. Ebî Belta Mekke'ye bir mektup yazmış Hz. Peygamber bunu öğrenip gerekli tedbiri almıştı. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,206.

³²⁰ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,215.

geçenlerin kim olduğunu Hz. Abbâs'a soruyor ve " Muhammed geçmedi mi?" diye meraklanıyordu. Hz. Abbâs da her soruya: "Hayır! Daha geçmedi." diye cevap verdi. Nihayet Hz. Peygamber Kasvâ isimli devesinin üzerinde³²¹ siyah renklere bürünmüş bölüğünün başında, Ebû Bekir ve Üseyd b. Hudayr'ın arasında onlarla konuşarak önlerinden geçti ve Mekke'ye girdi.³²² Bu manzarayı gören Ebû Süfyân Hz. Peygamber'in amcası Abbâs'a: " Kardeşinin oğlunun mülkü ne kadar da büyümüş." deyince Abbâs ona: " Bu mülk değil, Nübüvettir." diye cevap verdi.³²³

3.13. Huneyn Gazvesi

Bu savaş cereyan ettiği yere atfen Huneyn gazvesi, savaşa sebebiyet veren kabilenin adından dolayı da Hevâzin gazvesi diye bilinir. İslâm'ın en büyük düşmanı olan Kureş'in merkezi olan Mekke Müslümanlar tarafından fethedilmişti. Hevâzinliler sıranın kendilerine geldiği endişesine kapılarak savaş hazırlığı yapmaya başladılar.³²⁴ Bunu haber alan Rasûlüllah, derhal savaş hazırlığına başladı. Mekke fethi sebebiyle zaten on bine yakın bir ordu hazır durumdaydı. Mekkelilerin katılımıyla bu sayı on iki bini buldu.³²⁵

Hiz. Peygamber Huneyn³²⁶ günü orduyu saf düzenine koyduktan sonra Muhacirlerden Ali b. Ebî Tâlib'e bir sancak, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bir sancak, Ömer b. Hattâb'a bir sancak verdi. Ensâr'dan da Hazrec'ten Hubâb b. Münzir'e bir sancak,

³²¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 326 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,220.

³²² Rivayete göre Fetih günü Ensâr'ın bayrağı Sa'd b. Ubade'de idi. Sa'd b. Ubade o gün için "intikam günüdür, Bugün, savaş alanında kanın gövdeyi götüreceği gündür. Bu gün Kâbe helal kılınacaktır." deyince, Hz. Peygamber "Sa'd b. Ubâde yanlış söylemiş, bugün merhamet günüdür, bugün Kâbe'nin ihtişama kavuşacağı gündür." diyerek sancağı Sa'd b. Ubade'den almış ve onun oğlu Kays b. Sa'd'a vermişti. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 295; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,216-217; Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, I, 200.

³²³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 135 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,215.

³²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 885.

³²⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 889.

³²⁶ Huneyn, Mekke ve Zü'l-Mecâz arasında, Mekke'ye üç gecelik mesafede bir vadi'dir. Bkz. Mes'ûdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali (v.346/957), *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, thk. Abdullah İsmail es-Sibâî, yay.y. 1938/1357 s.234.

diğer bir sancağı da Sa'd b. Ubâde'ye verdi. Evs'in sancağını ise Üseyd b. Hudayr'a verdi. Ayrıca Evs ve Hazrec'in her boyuna bir bayrak veya flama verdi.³²⁷

Müslümanlar gazvenin ilk safhasında bozguna uğradılar. Buhl, bu bozgunu “yeni ihtida edenlerin sadakatsizliğine bağlar.³²⁸ Ya'kûbî Uhud'a benzer kısa süreli bir hezimetten bahseder. Ancak toparlanma Uhud'dan daha çabuk olmuştur³²⁹ diye ilave eder. Rasûlullah'ın etrafında Ensâr ve Muhacirlerden çok az insan vardı. Abbâs, Ebû Bekir, Üsâme b. Zeyd ve yaklaşık yüz kişi.³³⁰ O gün Sa'd b. Ubâde “ Ey Hazrecliler” diye bağırırken, Üseyd b. Hudayr'da Evslileri savaşa teşvik ediyordu. Bu gayretlerin neticesinde insanlar yeniden toparlanmaya başladılar.³³¹

Huneyn gazvesinin başlangıcı Müslümanların sayı üstünlüğünü gönüllerinde önemsemeleri sebebiyle büyük bir imtihana sahne olurken bazı yeni Müslüman olanlar bundan dolayı memnuniyetlerini dile getiriyordu.³³² Fakat netice itibariyle Hz. Peygamber'in duâsı ve Allah'ın va'di gereği³³³ bu savaş Müslümanların zaferiyle sonuçlandı.³³⁴

Müslümanlar, kendilerine zor anlar yaşatan müşriklere çok kızmış ve esir aldıkları adamların çocuklarını dahi öldürmeye başlamıştı. Hz. Peygamber bunu duyunca yasakladı. Üseyd b. Hudayr: “ Ya Rasûlallah! Onlar müşrik çocuğu değil mi?” diye sordu. Hz. Peygamber : “ Onların çocukları size iyilik yapamaz mı? Her doğan fitrat üzere doğar. Daha sonra Yahudi veya Hristiyan olur.”³³⁵ diye cevap verdi.

³²⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 895 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 150.

³²⁸ Buhl, Frantz, “ *Muhammed* ”, İ.A. c.8, s. 467.

³²⁹ Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, II, 62.

³³⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 900.

³³¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 904.

³³² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 895.

³³³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 899.

³³⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 912.

³³⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 904-905.

3.14. Tebûk Gazvesi

Bir askerî sefere her zaman gizlice hazırlık yapan Hz. Peygamber, bu sefer için gizlilik prensibini uygulamadı ve açıkça düşmanın kimliğini, seferin mevkiini ilan etti. Düşman Bizans, yolculuk Suriye topraklarıydı. Halebî, Musa b. Ukbe'den nakilde bulunarak mevsimin ilkbahar olduğunu söyler.³³⁶ Muhtemelen hazırlıklar ilkbaharda başlamış fakat sefer zamanı yaz mevsimine sarkmıştır. Aşırı sıcaklardan, mesafenin uzaklığından ve meyvelerin olgunlaştığından da kaynaklarda bahsedilmektedir.³³⁷ Her şeye rağmen otuz bin kişilik bir ordu sefere çıkmak için hazırlandı.³³⁸

Rasûlullah, Tebûk³³⁹ seferine çıkarken sancaklar bağlamıştı. Muhacirlerin birinci sancağını Ebû Bekir'e ikinci sancağını ise Zübeyr b. Avvâm'a verdi. Evs'in sancağını Üseyd b. Hudayr'a, Hazrec'in sancağını da Sa'd b. Ubâde'ye teslim etti.³⁴⁰ Ensâr ve Muhacirlerin dışında birçok münâfık da bu sefere katıldı.³⁴¹

İslâm ordusu Tebûk'te konaklamış yaklaşık yirmi gün kadar burada kalmış³⁴² fakat düşmanla bir karşılaşma olmamıştı. Buna rağmen Rasûlullah çevrede bulunan Eyle, Ezruh ve Cerbâ³⁴³ gibi halklarla antlaşmalar yaptı.³⁴⁴

İslâm ordusu Tebûk'ten Medine'ye dönerken ordu susuz kalmıştı. Nerdeyse dudaklarını ıslatacak bir damla su yoktu. Sahabe bu durumu Hz. Peygamber'e bildirdi. Rasûlullah bu sıcak ve kavurucu yaz gününde Üseyd b. Hudayr'ı su aramaya gönderdi. Üseyd'i gönderirken ona: “Senin bizim için su bulacağını ümit ediyorum.”

³³⁶ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,283.

³³⁷ Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, s. 235 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,283; Ayrıca ordunun teçhizi konusunda ve yapılan infak için bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,283 v.d.

³³⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 368 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,285.

³³⁹ Tebûk, Vâdî'l-Kurâ ve Şam arasında, Hicr tarafından Şam'a dört konaklık mesafede bir yerdir. Zamanında Eyke halkının yaşadığı kendilerine Şuayb peygamberin gönderildiği coğrafya. Bkz. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 14 ; Tebûk ile Medine arası 900 fersahdır.bkz. Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, s. 235.

³⁴⁰ Hazrec'in sancağını Hubâb b. Münzir'e verdiği de söylenir. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III, 286; Kandehevî, *Hayatü's-Sahabe*, I, 526.

³⁴¹ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,283.

³⁴² Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, s. 235 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,300.

³⁴³ İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Abdulvehhâb (v. 751/1350), *Muhtasar Za'dü'l-Meâd*, Beyrût, 1981/1401, s. 339.

³⁴⁴ Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, s. 236 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,299 ; Buhl, Frantz, “Muhammed”, İ.A. c.8, s. 467.

dedi. Üseyd b. Hudayr Hicr ve Tebûk arasında bir yerde su aramaya koyuldu. Her yere bakınıyordu. Nihayet Beliy kabilesinden olan ve yanında su bulunan bir kadına rast geldi. Üseyd b. Hudayr kadınla konuşarak Hz. Peygamber'in buralarda su bulabileceği haberini kadına söyledi. Kadın da: “ İşte sana su. Al bunu Allah Rasûlü'ne götür.” dedi.

Üseyd suyu getirince Hz. Peygamber suya bereketlenmesi için duâ etti ve ashaba: “ Gelin ve sudan içiniz.” buyurdu. Orduda bulunan askerler sudan içtiler tüm su kaplarını da doldurdular. Ardından atları ve develeri de kanıncaya kadar suladılar. Daha sonra Rasûlüllah Üseyd b. Hudayr'ın bâdiye halkından büyük bir su kabı alıp getirmesini istedi. Ardından abdest alarak iki rekât namaz kıldı. Sonra ellerini kaldırıp duâ etti ve kap kaynamaya başladı.³⁴⁵ Hz. Peygamber sahabeye seslenerek gelip su almalarını söyledi. Yüz ya da iki yüz kadar sahabe gelip kaynayan sudan kana kana su içti ve kaplarını doldurdu. Daha sonra ordu serinlemiş ve rahatlamış olarak yola devam etti.³⁴⁶

İslâm ordusu Medine yolundayken münâfiklardan bazıları³⁴⁷ yol üzerindeki sarp bir yokuş üzerinde Rasûlüllah'a tuzak kurmayı planladılar.³⁴⁸ Bu durum Hz. Peygamber'e Allah tarafından bildirilince orduya yol üzerinde bulunan vadiye yönelmelerini, vadinin ordunun geçişi için daha geniş ve uygun olduğunu ilan ettirdi. Ammâr b. Yâsir'e devesinin yularını tutmasını, Huzeyfe b. Yemân'a da devesinin arkasından gelmesini emretti. Rasûlüllah ikisinin arasında yokuş kenarında yürürken birden bir gürültü duydu ve münâfikların canına kastettiklerini anladı. Huzeyfe'ye onlara karşılık vermesini emretti. Huzeyfe de saldırganlara karşılık verdi. Münâfiklar, kurdukları tuzaktan Hz. Peygamber'in haberdar olduğunu anlayarak korktular ve kaçarak ordunun arasına dağıldılar.³⁴⁹ Rasûlüllah Huzeyfe'ye: “ Onları tanıdın mı?” diye sorunca Huzeyfe: “ Atların kimlere ait olduğunu bildim, fakat

³⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 1041.

³⁴⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 1042.

³⁴⁷ Bunların on iki, on dört ya da on beş kişi oldukları rivayet edilir. Bkz. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,301 ; Suyûtî on iki kişi olduklarını söyler. Bkz. Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman Ebî Bekr (v.911/1505), *Hasâisü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Halil Herrâs, yay.y. 1967/1387, II,115.

³⁴⁸ Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, s.236 ; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Muhtasar Za'dü'l-Meâd*, s.342; Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü'l-Kübrâ*, II,114.

³⁴⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 1042 ; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III,301 ; Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü'l-Kübrâ*, II,114.

karanlık ve yüzlerinin örtülü olması sebebiyle adamları iyi tanıyamadım.”³⁵⁰ diye cevap verdi.

Sabah olunca Üseyd b. Hudayr Hz. Peygamber’e: “ Ya Rasûlüllah! Dün seni vadi yoluna girmekten alıkoyan neydi? Hâlbuki vadi yolu girdiğin sarp yokuştan daha kolaydı.” diye sordu. Rasûlüllah : “ Ey Ebû Yahya! Münafıkların ne yapmayı tasarladıklarını biliyor musun? Karanlıktan faydalanarak geceleyin devemin yularını kesecek ve beni üzerinden düşüreceklerdi. Üseyd b. Hudayr: “ Ya Rasûlüllah! Ordu konakladığı zaman insanları topla ve bu teşebbüste bulunanları öldürmeleri işini her kabilenin kendisine havale et. Böylece kabileler sadece kendilerinden olan adamları öldürmüş olurlar. İstersen onların kim olduğunu bana söyle. Seni Hak ile gönderen Allah’a yemin ederim ki, çok geçmeden onların kellelerini sana getiririm. Ey Allah’ın Rasûlü! Böylelerinin yaptıkları yanlarına kar mı kalacak? Onlar bu gün sayıları az ve zelil iken, İslâm da bu kadar yayılmışken daha ne kadar bunların yaptıklarını hoş karşılayacağız.” dedi.³⁵¹ Bunun üzerine Rasûlüllah Üseyd b. Hudayr’a: “ İnsanların, müşriklerle müslümanlar arasındaki savaş sona erince Muhammed arkadaşlarını öldürmeye başladı demelerinden korkarım.” diye cevap verdi. Üseyd b. Hudayr: “ Ya Rasûlüllah! Bunlar senin ashabın değiller ki!” dedi. Hz. Peygamber : “ Onlar Lâilâhe illallah! diyerek şehadetlerini ızhar etmiş olmuyorlar mı?” diye sordu. Üseyd: “ Elbette. Ancak bu onlar için şehadet değil ki.” diye cevap verdi. Bu sefer Hz. Peygamber : “ Onlar benim Allah’ın Rasûlü olduğumu ifade etmiyorlar mı?” dedi. Üseyd yine: “ Elbette. Ancak bu onlar için şehadet değil ki.” deyince Hz. Peygamber : “ Biz onları öldürmekten men edildik.” diye cevap verdi.³⁵²

Buhl, münâfıklar konusunda tarafgirliğini gizlemez. O Abdullah b. Übey b. Selül için Hazrec’in başında bulunmasını “ Bir talih eseri” diye ifade eder. Ancak sözünün devamında, “ Münâfıklığını o kadar ilerletmişti ki, başarı ile karşı konabilecek her fırsatı devamlı olarak kaçıırıyordu.”³⁵³ diyerek adeta üzüntüsünü açığa vurmaktadır. Yine Buhl H. 9 ve 10. yıllarda kabilelerin islâm’a koşmasını, sırf

³⁵⁰ Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü'l- Kübrâ*, II,114 ; Halebî, *İnsanü'l-Uyûn*, III,302 ; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Muhtasar Za'dü'l-Meâd*, s. 342.

³⁵¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 1043.

³⁵² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, III, 1044 ; Halebî, *İnsanü'l-Uyûn*, III,302.

³⁵³ Buhl, Frantz, “ *Muhammed* ”, İ.A. c.8, s. 461.

gölgelemek adına, “ Ganimetlerden pay alabilmek için” şeklinde ifade eder.³⁵⁴ Bu yanılığının tek sebebi ise Rasûlüllâh’ın bir Peygamber olduğunu göz ardı etmesidir.

Üseyd b. Hudayr, kendi ifadesiyle Bedir gazvesine katılamamıştır. Bunun üzüntüsünden dolayı bir daha Hz. Peygamber’in yanından ayrılmamış ve Uhud, Benû Nadîr, Hendek, Benû Kureyza gazveleri, Hudeybiye antlaşması, Hayber’in fethi, Mekke’nin fethi, Huneyn ve Tebûk gazvelerine katılmıştır. Seriyeye olarak Ebû Seleme b. Abdi’l-Esed’in Katan’a yönelik seriyyesi ve Amr b. el-Âs komutasında düzenlenen Zatü’s-Selâsil seriyyelerine katıldığına şahit olduk. Bunun dışında her hangi bir seriyyede Üseyd b. Hudayr’ın adı geçmemektedir. Fakat diğer seriyyelerde isminin zikredilmemesi başka seriyyeye katılmadığı anlamına gelmemelidir. Üseyd b. Hudayr, Bedir gazvesi hariç Hz. Peygamber’in içerisinde bulunduğu tüm askeri ve siyasi faaliyetlere katılmıştır.

4.İdarî, Sosyal ve Kültürel Hayatta Üseyd b. Hudayr

Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettikten sonra İslam düşmanlarıyla mücadele ederken bir taraftan da kuracağı İslam devletinin teşkilatının temellerini atmıştır. Ashabın eğitimi için okul, günlük ihtiyaçları için çarşı ve pazar, ibadetler için mescid ve bu müesseselerde görevlendirilecek memurlar tayin etmiştir. Bütün bunların planlamasını da bizzat düzenlemiştir. Ancak biz Hz. Peygamber’in devlet teşkilatını Üseyd b. Hudayr özelinde inceleyeceğiz.

4.1.Kâtipliği

Kur’anı Kerîm’in vahyedilmesi aynı zamanda yazıyı da zorunlu kılmıştır. Hz. Peygamber de vahyin yazı ile tespit ve muhafazasını emretmiştir. Rasûlüllah vahyin yazıya geçirilmesinin yanında ahidnâmeler, hükümdarlara gönderilecek mektuplar ve çeşitli yazışmalar için kâtipler görevlendirmiştir. Kâtip, devlet dairelerinde çeşitli

³⁵⁴ Buhl, Frantz, “ *Muhammed* ”, İ.A. c.8, s. 467.

işlerin yerine getirilmesiyle görevli memurlara denir.³⁵⁵ Ya'kûbî (v.292/905), vahiy kâtipleri ve sözleşme kâtipleri olmak üzere kâtipleri ikiye ayırır ve bu kâtiplerin isimlerini zikreder. Ayrıca mektup yazılan beldelere eserinde örnekler verir.³⁵⁶

İbn Kesîr'in (v. 774/1373), *el-Bidâye* isimli eserinde tespit ettiğimiz kadarıyla Hz. Peygamber'in yirmi üç kâtibinin ismi sıralanır ve bazılarının kısa biyografisi verilir.³⁵⁷

Ziya Şen, vahiy kâtiplerinin sayısının yirmi dört ile kırk üç arasında değiştiğini söyler ve bu isimleri bir bir sayar.³⁵⁸

Kaynaklarda gördüğümüz kadarıyla Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Ali, Hanzale b. Rebî, Hâlid b. Saîd b. Âs b. Ümeyye, Muaykib b. Ebî Fâtıma, Âlâ b. el-Hadramî, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, Ebû Süfyân, oğulları Yezîd ve Muaviye, Abdullah b. Erkam, Zübeyr b. Avvâm ve Cüheym b. Salt, Muğire b. Şûbe, Husayn b. Numeyr, Büreyde b. Husayb, Süheyl b. Amr ve kardeşi Hâtıb b. Amr, İbn Führeyre, Ebû Eyyüb el-Ensârî, Amr b. el-Âs, Abdullah b. Übey b. Selûl'un oğlu Abdullah ve Evs b. Havlî gibi isimler Rasûlullah'ın kâtipleri arasında zikredilmektedir.³⁵⁹

Mustafa el-Â'zamî, bir makalesinde yirmi dört tane vahiy kâtibinin olduğundan bahsederken bunların isimlerini tek tek sıralar. Ayrıca bu kâtiplerin biyografilerini de verir. Bu kâtiplerin içerisinde Üseyd b. Hudayr'ın ismini de zikreder.³⁶⁰ Yine Mustafa el-Â'zamî, bir başka eserinde elli yedi vahiy kâtibinin biyografilerini verir. Üseyd b. Hudayr da burada zikredilen kâtipler arasındadır.³⁶¹

Ancak Üseyd b. Hudayr'ın kâtipliği, vahiy için midir yoksa ahidname veya sözleşme için midir? Bu konuda kaynaklarda bir bilgiye ulaşamadık.

³⁵⁵ Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Kâtip" DİA, İstanbul, XXV, 49.

³⁵⁶ Ya'kûbî, *Tarihu'l- Ya'kûbî*, II, 80-83.

³⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 339'dan 355'e kadar kâtipler hakkında bilgi verir.

³⁵⁸ Şen, Ziya, *Vahiy Kâtipliği Müessesesi*, O.M.Ü.İ.F.D, Y. 2011, sy. 30, s. 191-192.

³⁵⁹ Vâkidî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 610-611 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 531-532 ; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 26-27 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 431 ; Cevdet Paşa, Ahmet, *Kıyası Enbiya ve Tevârihi Hulefâ*, İstanbul 1976/1396, I. 262-264.

³⁶⁰ el-A'zamî, Mustafa, *Asrı Saadette Yazı ve Vahiy Kâtipleri*, ed. Vecdi Akyüz, ter. Durak Pusmaz, *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslâm*, İstanbul, 1994, I, 381- 408.

³⁶¹ el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-Nebî*, Beyrût, 2003/1424 (İlaveli altıncı baskı), s. 57-58.

4.2.Müsteşarlığı

İstişâre, müşâvere, meşveret ve şûrâ ile aynı anlamlara gelir. Eski Arap devletlerinde de yönetim, belli temsilcilerden oluşan şûrâ ile gerçekleşmekteydi.³⁶² Hz. Peygamber de gerek Müslümanlara örnek olma, gerekse Kur'an'ın emri ve tavsiyesi³⁶³ olması bakımından istişâreye önem vermiştir. Bu bağlamda Müslümanlar için hayati önem taşıyan Bedir, Uhud, Hendek gazvelerinde ve Hudeybiye antlaşmasında ashabıyla istişâre etmiştir.

Rasûlüllah, her savaşta olduğu gibi Uhud'a çıkmadan önce de ashabıyla istişare yapmış, kendisi Medine'de kalma yönünde görüş bildirmişti. O gün Rasûlüllah, Bedir savaşına katılmayıp şehit olma arzusunda olanların baskısının önüne geçememişti. Savaş hazırlığını yapıp zırhını giydi ve kılıcını kuşandı. Canının sıkkın olduğunu gören Üseyd b. Hudayr insanları azarlayarak şöyle dedi: “ Hz. Peygamber'i savaşa çıkmaya sizler zorladınız. O'nun sözünü dinlemediniz. Emir O'na vahyediliyordu zaten.”³⁶⁴ Üseyd'in bu tavrından, savaş öncesi istişarede Hz. Peygamber'in tercihine rağmen kendi fikirlerini uygulamak isteyenlerle aynı fikirde olmadığını, bilakis Rasûlüllah ile aynı kanaati taşıdığını düşünüyoruz.

Müreysi gazvesi dönüşünde Hz. Peygamber'in kuyu başındaki olaydan sonra ansızın yola çıkması Üseyd b. Hudayr'ı meraklandırmıştı. Bunun sebebini sorunca, Hz. Peygamber'in Üseyd b. Hudayr'a verdiği cevap üzerine Üseyd Hz. Peygamber'e Abdullah b. Übey'e iyi davranmasını söylemiştir. Hz. Peygamber de Abdullah b. Übey'e iyi davranmıştır. Bunda Üseyd'in tavsiyesinin mi yoksa bizzat kendisinin münafıklarla ilgili siyasetinin mi etkili olduğu bilinmemektedir.

Hz. Peygamber Hendek savaşında düşman ittifakını bozmaya yönelik bazı girişimlerde bulunmuştu. Bu bağlamda Gatafan komutanlarından olan ve maddi kazanımlar dışında hiç bir beklentileri olmayan Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf'a haber gönderdi. Onlara geri dönmeleri karşılığında Medine mahsulünün üçte birini

³⁶² Türcan, Talip, “Şûrâ”, DİA, İstanbul, 2010, XXXIX, 230.

³⁶³ Bakara 2: 233 ; Âli İmrân 3: 159.

³⁶⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 213 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 8.

teklif etti. Tam antlaşma metni yazılacakken Üseyd b. Hudayr ansızın çıkagelmiş ve sözleriyle Hz. Peygamber’i ikna ederek antlaşmayı iptal ettirmişti.³⁶⁵

4.3.Sancaktarlığı

Arapçada Livâ ve Râye kelimeleri hem sancak hem de bayrak manasına gelir. İslâm’dan önce Mekke’de idari ve siyasi bir görev olan “ Ukâb” sancaktar veya bayraktarlık anlamına gelirdi. Bayrağın muhafazasından sorumlu olan kişi aynı zamanda savaş zamanında onu taşımakla da görevliydi. İslâm’ın ilk döneminden itibaren de sancak ve bayraklar kullanılmıştır.³⁶⁶

Hz. Peygamber çeşitli seriyye ve gazvelerde ashabına sancaklar tevdi etmiştir. Bu sancakların bir kısmı Livâ, bir kısmı da Râye diye isimlendiriliyordu.³⁶⁷

Hz. Hamza, Mus’ab b. Umeyr, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hubâb b. Münzir, Sa’d b. Muâz ve Sa’d b. Ubâde gibi isimler, Hz. Peygamber’in katıldığı gazve veya gönderdiği seriyyelerde farklı zaman ve mekânlarda Rasûlüllah’a sancaktar olmuşlardır.³⁶⁸ Bu sancaktarlar içinde Üseyd b. Hudayr, Uhud gazvesi, Mekke fethi, Huneyn gazvesi ve Tebük gazvesinde Evs adına İslâm ordusuna sancaktar olmuştur.³⁶⁹

4.4.İmamlığı

Mescidler Hz. Peygamber zamanında birçok fonksiyonu yerine getirmiştir.³⁷⁰ Hz. Peygamber’in hicreti esnasında inşâ edilen ve islâmda ilk mescid olma özelliğini

³⁶⁵ Bkz. Araştırmamızın 39-40. sayfası.

³⁶⁶ Şahin, İlhan, “*Sancak*”, DİA, İstanbul, 2009, XXXVI, 97.

³⁶⁷ Livâ ve Râye arasındaki fark için bkz. Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, İstanbul, 1991/1412, II, 1012-1013

³⁶⁸ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1007-1012.

³⁶⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, II, 38 ve II, 150 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, II, 8 ; Kandehevî, *Hayatü’s-Sahâbe*, I, 526.

³⁷⁰ Savaşlardan sonra yaralıların tedavisi, misafirlerin ağırlanması v.b. bkz. Pedersen, Jons. “*Mescid*”, İ.A. İstanbul, 1971, c. 8, s. 3-4.

taşıyan mescid, Kubâ mescididir. Rasûlullah bu mescidi ziyaret eder her cumartesi burada namaz kıldırır.³⁷¹ Mescidi Kubâ ve Mescidi Nebî'nin dışında da mescidlerin var olduğu bildirilmektedir.

Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz'ın mensubu olduğu Evs kabilesinin Benû Abdüleşhel kolu tarafından Medine'de bir mescid inşa edilmişti. Adı da Benû Abdüleşhel mescidiydi. Bu mescide Mescidi Vâkîm denildiği de söylenir. Ka'b b. Ucre³⁷² ve Mahmud b. Lebdî³⁷³ Rasûlullah'ın bir gün ikinci namazı için bu mescide geldiğini söylerler. Rasûlullah'ın bu mescidi sık sık ziyaret ettiği de belirtilir. Kaynaklarda, Medine'de dokuz mescid olduğu ve bunların hepsinden ezan sesi duyulduğu bahis konusu edilir. Bu mescidlerde namaz kılanlar sadece Cuma namazlarında Mescidi Nebî'ye gelirlerdi.³⁷⁴ Rasûlullah'a Bilâl-i Habeşî, İbn Ümmü Mektum ve Ebû Mahzûra müezzinlik ederlerdi.³⁷⁵

Kaynaklarda Üseyd b. Hudayr'ın, sesinin güzel oluşundan ve güzel Kur'an okuyuşundan bahsedilir. Ebû Saîd el-Hudrî: " Üseyd b. Hudayr, sesi güzel ve güzel Kur'an okuyanlardandı." der.³⁷⁶ Aynı zamanda kabilesinin de reisi olan Üseyd b. Hudayr kavmine vakit namazlarında imamlık ediyordu. Onun imamlık ettiğine dair bir rivayet de mevcuttur. Bu konudaki rivayet: " Üseyd b. Hudayr kavminden olan bir grup insana imamlık yapıyordu. Fakat acı çekiyordu. Bunun üzerine oturarak namaz kıldırıldı."³⁷⁷ şeklindedir.

Bir defasında Hz. Peygamber'e Benû Abdüleşhel mescidinde bulunduğu esnada bir suikast girişiminde bulunulduğu bilgisi yine kaynaklarda mevcuttur. Söz konusu suikast girişimi şöyledir:

³⁷¹ Pedersen, Jons. " *Mescid*", İ.A. c. 8, s. 4.

³⁷² Semhûdî, Nûreddin Ali b. Ahmed (v. 911/1505), *Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülmecîd, Beyrût, 1984/1404, III, 862.

³⁷³ İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer (v. 262/876), *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvera*, thk. Mahmud Şeltut, Beyrût, 1990/1410, s. 66

³⁷⁴ Semhûdî, *Vefâü'l-Vefâ*, , III, 863.

³⁷⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 527.

³⁷⁶ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 15 ; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin*, 241 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 90-91 ; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 112 ; İsbahânî, *Siyeru Selefi Salihîn*, II, 280-281 ; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 144-445.

³⁷⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, 289 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 606 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 93.

Uhud gazvesinden sonraydı. Bir gün Mekkeliler Rasûlüllah'ı öldürmesi için bir bedevîyi kiralık kâtil olarak tutmak istediler. Bunun için de müşriklerin lideri Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'i öldürecek bir kimse yok mu? diye etrafındakilere sordu. Bir bedevî Ebû Süfyân'nın yanına yaklaşıp ona: “ Ben kalbi en katı, yakalayışı en sert ve hücumu en hızlı olanıyım. Şayet benim ücretimi ödersen gidip onu öldürür, yanımdaki kartal kanadını andıran³⁷⁸ hançeri ona saplarım. Sonra da yolcu kafilesi içine karışarak hızlıca geri dönerim. Çünkü ben aynı zamanda kestirme yolları bilen iyi bir rehberim.” diye cevap verdi.³⁷⁹

Bunun üzerine Mekkeliler Rasûlüllah'ı öldürmesi için bu bedevîyi kiralık katil olarak tuttular. Ebû Süfyân bedevîye: “ Sen bizim dost ve yardımcımızsın. Haydi, göreyim seni! Maksudını gizli tut ve onu kimseyle paylaşma.” diyerek bedevîye yol azığı temin etti ve onu yola çıkardı.³⁸⁰ Bedevî yola çıkarken “ Bunu kimse bilmeyecek.”³⁸¹ diyerek yola koyuldu. Kimsenin fark etmemesi için gece yola çıkan bedevî, beş gün yol aldıktan sonra altıncı günün sabahı Medine'ye ulaştı. Hz. Peygamber'in bulunduğu yeri öğrendi.³⁸²

Rasûlüllah o esnada Abdüleşhel oğullarının mescidinde bulunuyordu. Allah Rasûlü (s.a.v) bedevînin durumundan şüphelenmişti. Sahabeye: “ Şu adamın niyeti kötü. Suikastta bulunmak istiyor.”³⁸³ dedi. Bu arada bedevî yaklaşıp: “Abdülmuttalib'in torunu hanginizdir? diye sordu. Hz. Peygamber: “Abdülmuttalib'in oğlu benim.” diye karşılık verdiler. Bedevî, kötü maksudını gerçekleştirmek üzere Rasûlüllah'a doğru ilerlerken, Üseyd b. Hudayr, adamın eteğinden tutarak hızla çekti. Bir anda bedevînin elbisesinin içerisinde gizlediği hançeri ortaya çıktı. Üseyd, adamın yanına giderek adamı tuttu, boğazını sıktı ve onu

³⁷⁸ Ebu'l-Fidâ, İsmail b. Kesîr (v. 732/1331), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdülvâhid, Beyrût, 1976/1393, III,135 ; Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman Ebî Bekr, *Hasâisü'l- Kübrâ*, I, 553.

³⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II,93-94 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 112 ; Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü'l- Kübrâ*, I, 553.

³⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II,93-94.

³⁸¹ Ebu'l-Fidâ, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III,135 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 112 ; Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü'l- Kübrâ*, I, 553.

³⁸² İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 265 ; Ebu'l-Fidâ, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III,135 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 112.

³⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 94 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 112 ; Ebu'l-Fidâ, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III,135 ; Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü'l- Kübrâ*, I, 553-554.

tesirsiz hâle getirdi.³⁸⁴ Bedevî, bu esnada “ Canımı bağışla Ey Muhammed!” diye bağırıyordu.

Hiz. Peygamber : “ Bana doğruyu söyle, buraya niçin geldin? Eğer doğrusunu söylersen doğruluk sana fayda verir. Yalan söylersen bu senin için iyi olmaz. Yapmaya kalkıştığın işten zaten haberim var.” dedi. Bunun üzerine bedevî: “ Ben emniyette miyim?” diye sordu. Hiz. Peygamber : “ Sen emniyettesin.” diye cevap verince, bedevî kendisinin müşrikler tarafından kiralandığını, Medine’ye geliş sebebini itiraf etti ve her şeyi tek tek anlattı.³⁸⁵

Rasûlullah, bedevînin Üseyd b. Hudayr’ın yanında hapsedilmesini emretti. Ertesi gün sabah vakti, “ Ben sana emân vermişim, serbestsin. Haydi, nereye gitmek istersen git, yahut senin için bundan daha hayırlı olanı tercih et.” buyurarak onu İslâm’a davet etti. Bedevî: “Nedir o daha hayırlı olan?” diye sorunca Hiz. Peygamber: “ Allaha başka ilah olmadığına ve benim de O’nun Rasûlü olduğuma şahadet etmendir.” diye cevap verdi. Bedevî Rasûlullah’ın bu âlicenaplığı karşısında hiç tereddüt etmeden: “Allah’tan başka ilâh yoktur. Sen de muhakkak Allah’ın Rasûlü’sün.” diyerek Müslüman oldu.³⁸⁶ Müslüman olduktan sonra bedevî Hiz. Peygamber’e şunları söyledi: “ Vallahi Ey Muhammed! Senin yanındaki adamlardan korkmadım. Ancak seni görünce aklım başımdan gitti. Ayrıca sen benim ne yapmak istediğimi de anladın zaten. Halbuki ben bu düşüncemi kimseye paylaşmamıştım. Anladım ki, sen Allah’ın Rasûlü’sün.” Daha sonra bedevî bir müddet daha Medine’de kaldıktan sonra buradan ayrıldı.³⁸⁷

Hiz. Peygamber, bedevîden bilgiyi aldıktan sonra Amr b. Ümeyye ve Seleme b. Eslem’i Ebû Süfyân’ı öldürmek üzere Mekke’ye gönderdi.³⁸⁸ Amr gece vakti sokakta gezerken onu Muâviye b. Ebî Süfyân gördü ve hemen tanıdı. Muâviye

³⁸⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, II, 94 ; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 265 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu’l-Eser*, II, 112 ; Ebu’l-Fidâ, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, III,135-136.

³⁸⁵ Ebu’l-Fidâ, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, III,136; Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü’l- Kübrâ*, I, 554.

³⁸⁶ Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü’l- Kübrâ*, I, 554.

³⁸⁷ Ebu’l-Fidâ, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, III,136.

³⁸⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, II,94 ; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 265 ; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 169 ; Ebu’l-Fidâ, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, III,136.

Kureyş'in ileri gelenlerini uyarınca Ebû Süfyân'ın öldürülme işi suya düştü. Amr ve Seleme canlarını zor kurtarıp kendilerini Medine'ye attılar.³⁸⁹

5.5.Öğretmenliği

Üseyd b. Hudayr, Rasûlüllah döneminde ashaba İslâm'ı öğreten sahabîlerdendir.³⁹⁰ İbn Hacer, el-İsâbe isimli eserinde, İbrahim b. Câbir'in biyografisini verirken şöyle der: "Allah Rasûlü'nün Taif'i muhasara ettiği gün, İbrahim b. Câbir Hz. Peygamber'e gelen kölelerdendir. Rasûlüllah onu âzâd etti ve Üseyd b. Hudayr'a göndererek geçimini sağlamasını ve kendisine dinî bilgileri öğretmesini emretti.³⁹¹ Hâlid b. Sa'id b. Âs da öğretmenlerdendir. Ezrâk b. Ukbe es-Sekafi'de Taif kuşatmasında Rasûlüllah'a gelen kölelerdendi. İslâmiyet'i kabul ettiğinden dolayı Rasûlüllah onu da âzâd ederek geçimini sağlaması ve dinî bilgileri öğretmesi için Hâlid b. Sa'id b. Âs'a teslim etmiştir.³⁹²

Liderler teb'aları tarafından örnek alınan ve takip edilen insanlardır. Üseyd b. Hudayr kavmi içerisinde yüksek bir mevkiye sahipti. Bu durum Üseyd b. Hudayr'ın omuzlarına bazı sorumluluklar yüklemiştir. Gerek siyasi ve askeri, gerek idari, sosyal ve kültürel alandaki faaliyetleri, bu kapsamda değerlendirilmelidir. Fakat Üseyd b. Hudayr bu vazifeleri ifa ederken bunu bir görev anlayışından ziyade Allah'a ve Rasûlüne olan muhabbetinden dolayı bir ibadet vecdi içerisinde yerine getirmiştir.

Üseyd b. Hudayr görev ehli, liyakat sahibi ve tuttuğunu koparan biriydi. Uhud gazvesinde, Mekke'nin fethinde, Huneyn gazvesinde ve Tebûk gazvesinde sancaktarlık vazifesini yerine getirmiştir. Şayet Üseyd görev ehli ve liyakat sahibi olmasaydı Hz. Peygamber bu vazifeyi ona vermez farklı görevleri de ona tevdi etmezdi. Çünkü kaynaklarda kâtiplik, müsteşarlık, imamlık ve öğretmenlik yaptığı bildirilmektedir. Topluma önderlik anlamına gelen imamlığın, mahremlerin

³⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II,94 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 112.

³⁹⁰ Kettâni, Muhammed Abdülhay (v.1327/1909), *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, çev. Ahmet Özel, İstanbul, trh, I, 124

³⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,25-26 ; Kettâni, *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, I, 124

³⁹² Vakıdî, *Megâzî*, III, 931-932 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 44 ; Kettâni, *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, I, 125.

yazdırıldığı kâtipliğin, eğitim ve öğretim görevini yerine getiren muallimliğin belli ölçüde liyakati gerektirdiği bir gerçektir. Yine Hz. Peygamber Üseyd b. Hudayr'a güvenmeseydi önemli kararların alınmasında³⁹³ onun fikirlerine değer vermezdi. Hamrâü'l-Esed gazvesine derin yaralarına rağmen katılması da Rasûlüllah'ı ve İslâm'ı ne kadar sevdiğine, görevini sonuna kadar, ölümüne de olsa tamamlama azmine sahip olduğunu göstermektedir. Tebûk gazvesi esnasında İslâm ordusunun susuz kaldığı bir zaman diliminde, Rasûlüllah'ın su aramak için Üseyd b. Hudayr'ı tercih etmesi de çok manidardır. Üseyd b. Hudayr Hz. Peygamber'in bu tercihinin boşa çıkarmamış, İslâm ordusunun susuzluktan belki de telef olmakla karşı karşıya kaldığı bir zamanda onları bu sıkıntıdan kurtarmıştır.

Üseyd'in Hz. Peygamber'e olan sevgisi onu Rasûlüllah'ın nezdinde değerli kılmıştır. Bunun için onun bir isteği Hz. Peygamber tarafından geri çevrilmemiştir. Savaş zamanlarında kavmi adına sancaktar ve istişare heyetinde vazife alırken, barış zamanlarında da bir kâtip, bir imam ve bir muallim olarak önde olmuş ve her şeyden çok sevdiği Hz. Peygamber'e bu sayede daima yakın kalabilmiş, onun sevgisine ve övgüsüne mazhar olmuştur. Kaç sahabe “ Üseyd b. Hudayr ne güzel adamdır.” övgüsüne mazhar olabilmıştır. Kaç sahabe Hz. Peygamber'e hediye olarak getirilen bir ikramdan nasiplenmiştir. Böyle bir övgü, böyle bir ikram bedel ister. Üseyd b. Hudayr bu bedeli düşman zannettiği kardeş kabile Hazrec'e karşı ittifak kurduğu Benû Nadîr ve Benû Kureyza Yahudilerine karşı Hz. Peygamber'in yanında yer alarak, dün dostum dediği insanlara karşı cephe alarak ödemiştir.

5.Rasûlüllah'a Karşı Olan Sevgisi ve Hz. Peygamber Nezdindeki Yeri

İfk hadisesinde Hz. Peygamber, eşi Âişe'ye atılan iftira sebebiyle mescidde bir konuşma yapmıştı. Rasûlüllah'ın üzüntüsü sözlerinden ve halinden anlaşılıyordu. Bundan dolayı Üseyd b. Hudayr mesciddeki tartışmalara müdahil oldu. Tartışma konusunda iki farklı rivayet vardır. Birinde tartışmayı Sa'd b. Muâz diğeri ise

³⁹³ Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamberin Hendek gazvesi esnasında Uyeyne b. Hısn ile antlaşma yapmasına engel olmuştur. Bkz. Araştırmamızın 39-40. sayfası.

Üseyd b. Hudayr başlatır. Aslında onların niyeti tartışma ya da bunu başlatmak değildir. Her iki rivayette Üseyd b. Hudayr'ı Sa'd b. Ubâde ile tartışırken görüyoruz. Rasûlullah'ın üzüntüsü Üseyd'e dokunmuş bunun verdiği acıyla böyle bir tartışmaya girmişti. Tek gayesi Rasûlullah'ı sevindirecek, O'nun hoşuna gidecek bir şeyler yapmaktı. Onun niyeti Sa'd b. Ubâde'nin dediği gibi cahiliye davası gütmek değildi. Üseyd, “ Hz. Peygamber için bile olsa onun istemediği bir şeyi yapmayacağını.” bildirmiş ve İslâm'ın çizdiği sınırları aşmadığını söz ve fiiliyle göstermiştir.³⁹⁴

Hiz. Peygamber Üseyd b. Hudayr'ı sever ve fikirlerine değer verirdi. Bir isteği olduğu zaman onu asla geri çevirmezdi. Enes b. Mâlik'ten şöyle bir rivayet nakledilir. “ Rasûlullah, bir gün zâhire cinsinden yiyecek dağıtıyordu. Üseyd b. Hudayr Rasûlullah'a geldi ve Ensar'dan Zafer oğullarından ihtiyaç sahibi olan bir evden ve bu ev halkının çoğunun yaşlı kadınlardan oluştuğundan bahsetti. Hiz. Peygamber, Üseyd'e: “ Elinde bir şey kalmadığını, yeniden zâhire geldiği zaman hatırlatmasını söyledi. Daha sonra Hayber'den bir miktar zâhire geldi. Hiz. Peygamber, o eve buğday, arpa ve hurmadan bolca verdi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr Hiz. Peygamber'e teşekkür ederek şöyle dedi: “ Ey Allah'ın Rasûlü! Allah seni hayırla mükâfatlandırısın.” Hiz. Peygamber ona cevaben: “ Ey Ensâr topluluğu! Allah sizi hayırla mükâfatlandırısın. Ben sizi tanıyalı beri hep onurlu insanlar oldunuz. Benden sonra iş başına gelenler kendi adamlarını, işlerinde ve mal dağıtımında size tercih edecekler. O zaman siz beni havzın başında buluncaya kadar sabrediniz.”³⁹⁵ buyurdu.

Üseyd b. Hudayr fırsat buldukça Rasûlullah'ın yanına uğrar ve O'nunla vakit geçirmeye çalışırdı. Yine bir gün Rasûlullah'ın yanına uğramıştı. Hiz. Peygamber'in yanında Âmir b. Tufeyl bulunuyordu. Âmir b. Tufeyl Hiz. Peygamber'in yanına Medine mahsulünün bir kısmını istemek için gelmişti. Rasûlullah'ın yanında bulunan Üseyd b. Hudayr, elindeki mızrakla Âmir'in başını dürterek esas niyetinin ne olduğunu sordu. Âmir de Üseyd'e: “ Sen kimsin?” diye sorunca Üseyd: “ Üseyd b.

³⁹⁴ Bkz. Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 432.

³⁹⁵ Buhârî, *Fiten* 8 ; Müslim, *İmâre* 48 ; Tirmizi, *Fiten* 23/2284 ; İbn Asâkir, *Tarihu Medinetü Dimeşk*, IX, 75.

Hudayr'ım" diye cevap verdi. Âmir: " Âlim³⁹⁶ olan Hudayr mı?" deyince Üseyd: "Evet" diye cevapladı. Âmir Üseyd'le arasındaki diyalogu "Baban senden hayırlıydı." diyerek uzatınca Üseyd b. Hudayr'ın cevabı taşı gedigine oturtur cinstendi. Üseyd: " Bilakis ben babam ve senden daha hayırlıyım. Babam öldü ve kâfir olarak öldü. Şimdi ne o bizi ne de biz onu işitebiliyoruz."³⁹⁷ dedi.

Uhud harbinden sonra Medine'ye dönen Rasûlüllah, Ensâr'dan bazılarının evinin önünden geçerken, maktullerinin üzerine ağlayan kadınların seslerini duydu. Hz. Peygamber : " Bu nedir?" diye sordu. Sahabe: " Uhud'da ölen yakınlarına ağlıyorlar." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber hüzünlendi ve gözlerinden yaşlar aktı. Sonra şöyle dedi: " Hamza için ağlayan kadınlar yoktur." Bu sözleri işiten Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Revâha³⁹⁸ ve Üseyd b. Hudayr Rasûlüllah'ın üzüntüsünden dolayı çok müteessir oldular ve hemen evlerine koştular. Abdüleşhel oğullarının evlerinin hepsine: " Bu gün ölümlere ağlamak yok. Sadece Hamza için ağlayınız." dediler. Sahabe Rasûlüllah'ı memnun etmeyi çok seviyordu ve onlar bunu umuyorlardı. Fakat Hz. Peygamber : " Ben bunu istememiştim." dedi ve kadınlara ağlamayı yasakladı.³⁹⁹ Bir rivayette ise Uhud savaşından sonra Rasûlüllah Medine'ye döndükten sonra bir gün uyuya kalmış namaz için Bilâl ezan okuyunca Hz. Peygamber ancak uyanmıştı. Namaz için evinden dışarı çıkınca Hamza için ağlayan Ensar'ın kadınlarını gördü ve onlara: "Allah sizlere merhamet etsin. Artık evlerinize dönünüz."⁴⁰⁰ demiştir.

Züheyr b. Harb, Abdurrahman b. Mehdî'den o, Hammâd b. Seleme'den o, Sâbit'ten, o da Enes'ten rivayet ediyor: " Yahudiler aralarında kadın hayz gördüğü zaman onunla beraber yemek yemezler ve evlerde onlarla bir araya gelmezlerdi. Hz. Peygamber'in ashâbı bu hususu Hz. Peygamber'e sordular. Bunun üzerine Allah Teâlâ: " Sana hayz meselesini soruyorlar. Deki, O bir ezadır. Bu sebeple siz hayz halinde kadınlarınızla cimâ'dan⁴⁰¹ sakının."⁴⁰² âyeti kerimesini inzal buyurmuş

³⁹⁶ Metinde geçen كاتب kelimesi, kâtip, yazar sekreter, âlim, bilgin kişi, anlamlarına gelmektedir. Biz bu anlamı tercih ettik.

³⁹⁷ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 32.

³⁹⁸ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 301.

³⁹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 104-105 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 24.

⁴⁰⁰ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II,458.

⁴⁰¹ Cinsi münasebette (ilişkide) bulunmak anlamına gelir.

Rasûlullah da: “ Her şeyi yapın, fakat cima’dan kaçının.” buyurmuştur.

Yahûdiler bunu duyunca: “ Bu adam bizim işlerimizden bize muhalefet etmedik hiç bir şey bırakmadı.” dediler. Daha sonra Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr Hz. Peygamber’e gelerek: “ Ya Rasûlullah! Yahûdiler şöyle şöyle diyor. Şu halde biz hayzlı kadınlarla düşüp, kalkmayalım mı?” deyince Rasûlullah’ın yüz ifadesi birden değişti. Sahabe: “ Biz o gün Hz. Peygamber’in Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr’e darıldığını zannettik.” dediler. Müteakiben Üseyd ile Abbâd dışarıya çıktılar. Derken karşlarına Hz. Peygamber’e hediye olarak süt götüren biri çıktı. Rasûlullah o sütü Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr’in arkasından göndererek onlara ikram etti. Sahabe, böylelikle Hz. Peygamber’in Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr’e darılmadığını anlamışlar.⁴⁰³

Yahya b. Hasan, Üsame b. Zeyd’in babası Zeyd b. Hâriseden şunu rivayet etmiştir: “ Rasûlullah Mescidi Nebi’nin inşasında taş taşırken, Üseyd b. Hudayr’la karşılaştı. Üseyd ona: “ Ey Allah’ın Rasûlü! Onu bana ver.” dedi. Hz. Peygamber’de: “ Git, sen de başkasını taşı. Çünkü sen Allah’a benden daha muhtaç değilsin.” buyurdu⁴⁰⁴

6.Sahabe Arasındaki Yeri ve Onunla İlgili Rivayetler

Bu konuda Hz. Âişe: “ Üseyd b. Hudayr, Evs kabilesinin salihlerinden biriydi.⁴⁰⁵ der. Üseyd b. Hudayr İslam’dan önce de salihlerdendi.⁴⁰⁶

Erbed b. Kays ile Âmir b. Tufeyl, Hz. Peygamber’i görmek üzere Medine’ye geldiler. Yanına vardıklarında Hz. Peygamber oturuyordu. Onlar da Hz. Peygamber’in karşısına oturdular. Âmir b. Tufeyl: “ Ey Muhammed! Ben Müslüman olursam bana ne vereceksin?” dedi. Hz. Peygamber : “ Müslümanlara ne verilmişse

⁴⁰²Bakara 2: 222, Bu ayetinin tefsirinde suyûtî hayz ile ilgili soru soranların Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr olduklarını bildirir, bkz. Suyûtî, Celâleddin, *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim, Kâhire, thr. IV, 94.

⁴⁰³Müslim, *Hayz* 16.

⁴⁰⁴Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, III, 459.

⁴⁰⁵Vâkıdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, II, 427.

⁴⁰⁶Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, IV, 69’da 24 no’lu dipnot.

sana da o verilecektir.” buyurdu. Âmir b. Tufeyl: “ Eğer ben Müslüman olursam, senden sonra bunların başına geçecek yetkiyi bana verir misin?” deyince Hz. Peygamber : “ Bu ne senin, ne de kavminin yapabileceği bir iş değildir. Sen ancak bedevileri idare edebilirsin.” dedi.

Âmir b. Tufeyl: “ Ben řu anda Necid bedevilerini idare etmekteyim. Sen bütün bedevilerin idaresini bana ver. şehirlerin idaresi de senin olsun.” dedi. Hz. Peygamber : “ Hayır, böyle bir şey olamaz” dedi. Erbed b. Kays ile Âmir b. Tufeyl Hz. Peygamber’in yanından ayrılacakları sırada Âmir b. Tufeyl: “ Allah’a yemin ederim ki, ben Medine’yi süvari ve piyadelerle basacağım.” dedi. Hz. Peygamber de: “Allah sana o fırsatı vermez.” buyurdu.

Âmir ve Erbed oradan ayrıldıktan sonra. Âmir, Erbed’e: “ Ey Erbed! Gel, yanına tekrar girip konuşalım. Ben Muhammed’i konuşmak suretiyle meşgul edeyim, Sen de arkasından kılıçla vur. Eğer öldürürsek arkadaşları bizimle savaşmazlar ve bizden O’nun kan diyetini almaktan başka çareleri kalmaz.” dedi. Erbed de: “Tamam” dedi ve geri döndüler. Âmir, Hz. Peygamber’e: “ Ey Muhammed! Benimle beraber gel, seninle konuşacaklarım var.” dedi. Hz. Peygamber kalktı ve bir kenarda konuşmaya başladılar. Bu sırada Erbed kılıcını çekmek istedi, fakat eli kabzaya yapıştı kaldı ve bir türlü kılıcını çekemedi. Âmir ise sabırsızlıkla onun kılıcını çekmesini bekliyordu. Hz. Peygamber arkasına döndü, Erbed’in kılıcını çekmeye çalıştığını gördü ve yanlarından uzaklaştı. Erbed ile Âmir de Medine’den çıktılar, Harre’ye varınca atlarından indiler. O sırada Sa’d b. Muâz ile Üseyd b. Hudayr yanlarına gelerek onlara: “ Ey Allah’ın düşmanları! Allah’ın laneti ikinize de olsun, buradan defolun.” dediler. Âmir, Sa’d b. Muâz’a: “ Ey Sa’d! řu kimdir?” diye sordu. Sa’d: “ O, Üseyd b. Hudayr el-Ketâib’dir -الكتائب-” dedi. Böylece Âmir ile Erbed Rakam (الرقم) denilen yere kadar gittiler. Allah orada Erbed’in üzerine yıldırım düşürdü ve kömür gibi oldu. Allah onu böylece helâk etti. Âmir ise Harîm denilen yere kadar gitti. Allah ona “el-ğudde-الغدة”⁴⁰⁷ denilen bir çıban musallat etti. O, Benû Selûl kabilesinden bir kadının evine geldi. Sabaha kadar parmağını boğazına sokup çıbanı sıkıyor ve: “ Bir deve çıbanından, Benû Selûl kabilesinden bir kadının evinde

⁴⁰⁷ Develerde görülen ve sonu ölümle neticelenen bir çıbandır. Bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner, İstanbul, 1984/1404, VIII, 4225 dipnot.

ölüyorum.” diye yakınıyordu. Sonra atına binerek yola çıktıysa da atının sırtında can verdi.”⁴⁰⁸ Bu olay üzerine Allah Teâlâ: “ **Onun önünden ve arkasından izleyen melekler vardır, onu Allah’ın emriyle gözetirler. Bir millet kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez. Allah da bir kavme kötülük istedi mi artık onu geri çevirecek yoktur. Zaten onların O’ndan başka koruyup kollayanları da yoktur.**”⁴⁰⁹ ayetlerini indirdi.

Hiz. Âişe’den rivayet edilir: “ Ensar içerisinde Abdüleşhel oğullarından üç kişi vardır ki, Rasûlullah’dan sonra kimse fazilet bakımından onların önüne geçemez. Bunlar Sa’d b. Muâz, Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr’dir.”⁴¹⁰

Yine Hiz. Âişe’den rivayet edilir: “Abdüleşhel oğullarından üç kişi vardır ki, fazilet bakımından kimse onlarla boy ölçüşemez. Bunlar Sa’d b. Muâz, Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr’dir.” der.⁴¹¹

Enes b. Mâlik’ten rivayet edilir: “ Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr bir gün karanlık bir gecede Rasûlullah’la birlikte sohbet ettiler. Sohbetten sonra Hiz. Peygamber’in yanından ayrıldılar. Gece o kadar karanlıktı ki önlerini göremiyorlardı. Birden ellerindeki asa yollarını aydınlatmaya başladı. Bir müddet sonra yolları ayrıldı ve her biri kendi yoluna gitti. Her ikisinin elindeki asa bu sefer ikisinin de yollarını aydınlatmaya başladı.”⁴¹² dedi.

Güzel sesiyle Kur’an okurken⁴¹³ meleklerin dinlediği adam diye bilinen kişi Üseyd b. Hudayr’dır. Bu hadis İbn Abdilberr’e göre sahihtir.⁴¹⁴ Üseyd b. Hudayr’dan rivayet edilir: “ Bir gün evde kendi kendimize oturuyorduk. Ben Kur’an okuyordum.

⁴⁰⁸ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, VIII, 4225-4226 : Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, V, 132 ; Kandehevî, *Hayâtü’s-Sahâbe*, IV, 387-388.

⁴⁰⁹ Râ’d 13: 11-13.

⁴¹⁰ Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, I,342.

⁴¹¹ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 33; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 80 ve 89; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 445.

⁴¹² Buhârî, *Menâkıbü’l-Ensâr* 12 ; *Menâkıb* 28 ; Hâkim, *Müstedrek*, III,288 ; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 606; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, VI, 77-78 ; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 86-88 ; İsbekânî, *Siyeru Selefî Salihîn*, II, 282 ; Ebi’l-Kâsım, Halef b, Abdülmelik, *Kitâbü Ğavâmizi’l-Esmâi’l-Müheme el-Vâkıatü fî Mütûni’l-Ehâdîsi’l-Müsnede*, thk.İzzeddin Ali es-Seyyid, Berût,1987/1407, I,74-75 ; Şevkânî, Muhammed b.Ali, *Derrü’s-Sahâbe fî Menâkıbi’l-Karâbeti ve’s-Sahâbe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Ümerî, Dimeşk, 1984/1404, s. 388.

⁴¹³ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, I, 112 ; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, I,341.

⁴¹⁴ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32.

Ansızın gökyüzünü bir beyazlık kapladı. Eşim evde, atım ahırdaydı. Eşimin düşük yapmasından korktum. Doğruca Rasûlüllah'ın yanına gittim. Rasûlüllah : “ Oku! Şüphesiz o melektir, Kur'an sesini dinlemek için gelmiştir.”⁴¹⁵ dedi.

Rasûlüllah, hicretten sonra muhacirlerin Medine'ye intibaklarını kolaylaştırmak için Ensar ve Muhacirler arasında “Muâhat” diye bilinen kardeşlik müessesesini kurmuştu. Bu vesileyle Üseyd b. Hudayr'ı Zeyd b. Hârise ile kardeş yaptı.⁴¹⁶

Ebû Hureyre'den rivayet edilir. Rasûlüllah şöyle buyurdu: “ Ebû Ubeyde b. Cerrâh ne güzel adamdır, Muâz b. Cebel ne güzel adamdır, Üseyd b. Hudayr ne güzel adamdır, Muâz b. Amr b. Cemûh ne güzel adamdır.”⁴¹⁷

Yine Ebû Hureyre'den rivayet edilir. Rasûlüllah şöyle buyurdu: “ Ebû Bekir ne güzel adamdır, Ömer ne güzel adamdır, Üseyd b. Hudayr ne güzel adamdır,⁴¹⁸ Sâbit b. Kays b. Şemmâs ne güzel adamdır.”⁴¹⁹

İslâm târihi ve hadis kaynaklarında hangi sefer olduğu belirtilmeyen fakat bir sefer diye bahis konusu edilen ve Hz. Âişe'nin rivayeti söz konusu olan bir bilgiyi de nakletmek isteriz.⁴²⁰ Hz. Âişe şöyle diyor: “ Seferlerin birinde Rasûlüllah ile birlikte yola çıktık. Beydâ yahut Zatü'l-Ceyş denilen yere vardığımızda gerdanlığım koptu. Onu aramak için Rasûlüllah o yerde bekledi, insanlar da onunla beraber beklediler. Hâlbuki insanlar subaşında olmadıkları gibi yanlarında su da yoktu. Bunun üzerine halk Ebû Bekir'e gelerek: “Âişe'nin yaptığını görüyor musun? Hem Rasûlüllah'ı, hem de yanındaki insanları yollarından alıkoydu. Bunlar subaşında değiller yanlarında su da yok.” dediler. Derken Ebu Bekir yanıma geldi Rasûlüllah başını dizime koymuş ve uyumuştur. Ebu Bekir bana: “ Sen hem Rasûlüllah'ı hem de yanında-

⁴¹⁵ Hâkim, *Müstedrek*, III, 287-288 ; Şevkânî, Muhammed b.Ali (v.1250/1834), *Derrü's-Sahâbe fî Menâkıbi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, s. 388 ; Abdurrahman el-Akk, *el-Mevsuât*, I, 447.

⁴¹⁶ Hâkim, *Müstedrek*, III,287 ;İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 44 ve 605 ; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32 ; İbn Asâkir, *Tarihü Dimeşk*, IX, 79 ; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 73 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64 ; Zeyd b. Hârise'nin Hz. Hamza ile kardeş olduğu da söylenir. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 226.

⁴¹⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,113.

⁴¹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, III,289 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,341 ; Şevkânî, Muhammed b.Ali, *Derrü's-Sahâbe fî Menâkıbi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, s. 389.

⁴¹⁹ İbn Asâkir, *Tarihü Dimeşk*, IX, 85.

⁴²⁰ Davudoğlu, bu seferin hangi gazvede olduğu konusunda geniş tartışmalara yer verir. Ancak kesin ifade kullanmamıştır. bkz. *Sahîhi Müslim Tercümesi ve Şerhi*, ter. Ahmet Davudoğlu, İstanbul, 1974, II, 619.

ki insanları yollarından alıkoydun. Bunlar subaşında değiller, yanlarında su da yok.” dedi. Neticede Ebu Bekir beni adamakıllı azarladı ve Allah’ın dilediği kadar söylendi. Eliyle de böğrüne vurmaya başladı. Canım yanıyordu ve kıpırdamama ancak Rasûlüllah’ın dizimde yatıyor olması mâni oluyordu. Böylece Rasûlüllah uyudu ve susuz olarak sabahladı. Bunun üzerine Allah Teâla teyemmüm âyetini indirdi ve sahabe teyemmüm ettiler. Nakîblerden biri olan Üseyd b. Hudayr: “ Ey Ebû Bekir ailesi! Bu sizin ilk saadetiniz değildir.⁴²¹ -Siz insanlara hep uğur-hayır getirirsiniz.-” dedi. Hz. Âişe sözünün devamında “ Kervan hareket için kalktığında gerdanlığımı devemin altında bulduk.”⁴²² diye ilave etti. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*'sinde bu olaydan sonra Üseyd b. Hudayr'ın şöyle dediğini rivayet eder. Müslümanların su sıkıntısı çektiği o gün: “ Vallahi! Allah’ın bu hususta Müslümanlara bir ruhsat indireceğini tahmin ediyordum.”⁴²³

Bir başka hadiste ise kaybolan gerdanlığı bulmak için Rasûlüllah bir grup göndermiştir. Gerdanlığı arayanlar rivayete göre abdestsiz namaz kılmışlar ve bunu kamp yerine döndüklerinde Hz. Peygamber’e şikayet etmişler, bunun üzerine de teyemmüm ayeti nâzil olmuştur. Bu rivayette Üseyd b. Hudayr Hz. Âişe’ye: “Allah sana hayır ihsan etsin. Vallahi senin başına gelen her bir sıkıntıdan dolayı, Allah sana ondan güzel bir çıkış ve Müslümanlara da bir bereket ihsan etmiştir.”⁴²⁴ demiştir.

⁴²¹ Buhârî, *Tefsîr* 102 ; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 426-427 ; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, II, 65 ; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 220.

⁴²² Buhârî, *Teyemmüm* 6 ; *Fedâilü Ashâbü'n-Nebî* 5 ; Müslim, *Hayz* 108.

⁴²³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 427.

⁴²⁴ Müslim, *Hayz* 109.

İKİNCİ BÖLÜM

HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN DÖNEMİNDE ÜSEYD B. HUDAYR

Hz. Peygamber, vefatına yakın bir zamanda şehitlere istiğfar ve duâ için Baki' mezarlığına gitmişti.⁴²⁵ Yine bir gün minbere çıkmış Uhud şehitlerine istiğfar ettikten sonra kendisinden herhangi bir alacağı olan varsa gelip istemesini arzu etmiş, “ Allah’ın kulunu dünya ile kendi katı arasında muhayyer bıraktığını, kulunun da Allah katında olanı tercih ettiğini” bildirmişti. Ebû Bekir’in kapısı hariç mescide açılan kapıların kapatılmasını istemişti.⁴²⁶ Vefatından önceki son Perşembe’den sonra hastalığı iyice artmış mescide namaza dahi çıkamamıştı. Bu esnada namazları Ebû Bekir kıldırmıştı. Neticede Hz. Peygamber, Rebûlevvel ayının on ikinci gecesi vefat etmiştir.⁴²⁷

1.Hz. Ebû Bekir Dönemi

Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber’in Medine’ye hicretinden önce Müslüman olma şerefine nail oldu. Rasûlüllah’ın Medine’ye hicret ettiği tarihten itibaren de Hz. Peygamber’in vefatına kadar onun yanından hiç ayrıldı.

Üseyd b. Hudayr, Rasûlüllah’ın vefatından sonra Râşid halîfelerden olan Ebû Bekir ve Ömer dönemlerinde de tıpkı Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi halîfelerin yanında yer almış gerektiğinde onlara açık desteğini vermekten çekinmemiştir.

Sahabe her yönüyle Hz. Peygamber’i örnek almıştır. Râşid halîfelerin ilki olan Ebû Bekir, Hz. Peygamber’e çok düşküdü. Bu bakımdan Ebû Bekir, Rasûlüllah’ın muhabbet beslediği insanlara da ayrı bir kıymet vermiştir. Memuriyetlere görevli tayinlerinde tıpkı Rasûlüllah gibi liyakate önem vermiştir. Özellikle Ebû Bekir ve Ömer dönemlerinde bu hassasiyet dikkat çekmektedir.

⁴²⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 318.

⁴²⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 319.

⁴²⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 323.

İnsanlık tarihinde sahabeyi diğer insanlardan ayıran özellik, onların diğergam⁴²⁸ oluşlarıdır. Hilâfet konusunda bu işe layık pek çok aday vardı. Fakat diğergamlık konusundaki hassasiyetleri, içlerinde bu makama en layık olanı tercihe zorlamış, halifelik konusunda sahabeyi Ebû Bekir üzerinde birleştirmiştir.

Araştırmamızın bu bölümünde Üseyd b. Hudayr'ın, Ensâr'dan oluşu bakımından Ebû Bekir'in halife seçilmesinde etkin rol alması. Ebû Bekir'in ve Ömer'in halife seçilmesinden sonra da Hz. Peygamber dönemindeki görevlerine devam etmiş olması konu edildi.

1.1.Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesindeki Rolü

Rasûlullah'ın vefatıyla birlikte Müslümanlar büyük bir acı yaşarken, Hz. Peygamber'in hayatta iken yakın dostları olan Ebû Bekir, Ömer ve Ali gibi isimler Rasûlullah'ın defin ve tekfin işleriyle meşgul oldular. Fakat bu arada Ensâr idarî boşluğu düşünerek çoktan bu açığı kapatmak için harekete geçmişti.

Rasûlullah'ın, vefatından sonra Ensâr hiç vakit kaybetmeden Sa'd b. Ubâde'ye ait çiftlikte, yine Sa'd b. Ubâde'ye bey'at etmek üzere toplandılar. Ensâr'ın bu tavrının haberi Ebû Bekir'e ulaşınca, Ebû Bekir yanına Ömer b. Hattâb ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı alarak doğruca toplantı yerine, Sa'd b. Ubâde'ye ait çiftliğe gitti.⁴²⁹ Sa'd b. Ubâde, Ensâr'a bir konuşma yaparak: “ Hz. Peygamber'in aralarında on yıldan fazla kaldığını, Peygamberin kavminin bile O'nu korumadığını, bu işin kendileri tarafından yapıldığını, İslâm dinini yüceltme işini yüce Allah'ın kendilerine nasip ettiğini, Arapların Rasûlullah'a boyun eğdiğini ve bütün bunların kendileri sayesinde olduğunu belirterek halifeliğin de bu yüzden kendilerine ait olduğunu söyledi.” Ensâr da söylenenleri yerinde buldu ve görevi ona tevdi etmeyi

⁴²⁸ Başkasını kendine tercih etme anlayışıdır.

⁴²⁹ Ya'kûbî, Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan başka orada bulunan kureyşlilerden bahsederek bey'ate katıldıklarını söyler. Orada o gün başka muhacirlerin bulunduğunu ifade eder. Ayrıca Abdurrahman b. Avf'ın, “Ey Ensâr siz tüm faziletlere sahipsiniz. Ancak içinde Ebubekir, Ömer ve Ali'nin dengi var mı? diye sorar. Bu söz üzerine Münzir b. Erkam der ki; “ Bahsettiğin kişilerin üstünlüğünü reddetmiyoruz. Ancak bu adamlar bu işi istiyorlarsa kimse buna itiraz etmez.” Burada Ali b. Ebî talibi kasteder. Bkz. Ya'kûbî, *Târîhu'l- Ya'kûbî*, II, 123.

düşündü.⁴³⁰ Vâkıdî o gün ilk konuşanın Huzeyme b. Sâbit olduğunu söyler.⁴³¹ Huzeyme: “ Siz Kureyşi tercih ederseniz kıyamete kadar bu işte bir hakkınız olmaz. Sizler Allah’ın kitabında bahsettiği Ensâr’sınız. Hicret sizin yurdunuza yapıldı. Hz. Peygamber’in kabri yanı başınızdadır.” deyince Ensâr: “ Huzeyme doğru söylüyor. Sa’d b. Ubâde’den başkasını kabul etmeyiz.” diyerek seslerini yükselttiler.⁴³²

Sa’d b. Ubâde’nin konuşmasından sonra konuşmalar ve karşılıklı açıklamalar devam etti. Bu bağlamda Hubâb b. Münzir şunları söyledi: “ Ey Ensâr Topluluğu! Kendi işinize kendiniz sahip çıkınız. İnsanlar şu an sizin gölgeniz altındalar. Size karşı gelmeye cesaret edemezler. Sizler şeref sahibi ve güçlü kimselersiniz. Herkes sizin ne yapacağınıza bakıyor. Bu yüzden ihtilafa düşmeyiniz. O zaman sizin de işiniz bozulur. Bunlar sizin de işittiğiniz gibi yüz çeviriyorlar. Öyleyse bir emir bizden, bir emir sizden olsun.” Sözü burasında Ömer lafa karıştı ve: “ Bu imkânsızdır. Hiçbir dönemde böyle bir şey olmamıştır. Yemin olsun ki, Hz. Peygamber, sizin dışınızdaki kimselerden iken Araplar sizi başlarına emir yapmaya razı olmazlar.⁴³³ Bununla birlikte Araplar Peygamberliğin kendilerinden olduğu kimselerin eline yönetimi vermekten kaçınmazlar.” dedi. Hubâb b. Münzir ile Ömer’in konuşmaları karışıklı devam etti.⁴³⁴ Söze karışan Ebû Ubeyde b. Cerrâh manidar ifadeler kullanarak: “ Ey Ensâr topluluğu! Sizler ilk yardım edenlersiniz. İlk değiştirenler de olmayınız.”⁴³⁵ dedi.

Ebû Ubeyde b. Cerrâh’ın sözleri üzerine Nu’mân b. Beşir’in babası Beşir b. Sa’d söz alarak: “ Bizler müşriklerle yapılan savaşta bir üstünlüğe sahip olduysak, bundan Rabbimizin rızasını, Peygamberimize itaati ve kendimiz için de hayrı murad etmiştik. Bunlarla dünyalık talep etmememiz gerekir. Biliyorsunuz ki, Peygamber Kureyş’tendir. Bu işte kavmi ona daha yakındır. Vallahi Allah bu işte onlara karşı

⁴³⁰ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 328.

⁴³¹ Vâkıdî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbü’r-Ridde*, thk. Muhammed Hamîdullah, Paris, 1989/1409, s. 21.

⁴³² Vâkıdî, *Kitâbü’r-Ridde*, s. 21.

⁴³³ Hz. Ömer’in “ Hz. Peygamber, sizin dışınızdaki kimselerden iken Araplar sizi başlarına emir yapmaya razı olmazlar.” ve Ebû Bekir’in “ Emir bizden, vezir sizden” İfadeleri, zaman içerisinde Hilâfetin Kureyşliliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bkz. Hatipoğlu, Mehmet Said, *İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşliliği*, A.Ü.İ.F.D. Y. 1979, c.23, sy.1, s.121-213.

⁴³⁴ Bu diyalog için bkz. İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 329-330.

⁴³⁵ Ya’kûbî, *Târîhu’l- Ya’kûbî*, II, 123.

geldiğimi görmeyecektir. Sizler de Allah'tan korkun ve bu konuda onlarla anlaşmazlığa düşmeyiniz.” dedi.⁴³⁶

Beşir b. Sa'd'ın sözleri üzerine Ebû Bekir şunları söyledi: “ Ey Ensâr topluluğu! Sizler faziletlerin tamamına sahipsiniz. Ancak şu da bir gerçektir ki, Araplar Kureyşten olana boyun eğerler. Çünkü Kureyş hem soyca hem de bulunduğu yer itibariyle Arapların en asilleridir⁴³⁷ en ortasında olanlarıdır.⁴³⁸ İşte Ömer, İşte Ebû Ubeyde! İsterseniz onlara bey'at ediniz.”⁴³⁹ Fakat Ebû Ubeyde b. Cerrâh: “Allah'a yemin ederiz ki, burada biz senin üzerine emir olamayız. Çünkü sen Muhacirlerin en faziletlisi ve İslâm dininin en değerli emri olan namazda Rasûlullah'ın halifesisin. Uzat elini sana bey'at edelim.” dedi. Ömer de: “ Ey Ensâr! Hz. Peygamber'in imamlık vazifesi görevini Ebû Bekir'e verdiğini bilmez misiniz? Buna rağmen hanginiz onun önüne geçebilir.”⁴⁴⁰ dedi. Daha sonra onlar Ebû Bekir'e bey'at etmek üzere iken Beşir b. Sa'd onlardan önce davranıp bey'at etti. Hubâb b. Münzir, Beşir b. Sa'd'a: “ Senin yaptığın akrabalığa sığmaz. Sen amcanın oğluna karşı başkalarını mı destekliyorsun?”⁴⁴¹ deyince cevap olarak Beşir b. Sa'd: “ Hayır! Sadece bu adamların haklı oldukları bir konuda anlaşmazlığa düşmek istemiyorum.⁴⁴² Biliyorum ki Kureyş sizsiz, siz de Kureyş'siz olamazsınız.”⁴⁴³ dedi.

Hubâb'ın, Ebû Bekir'in, Ebû Ubeyde'nin, Ömer'in ve Beşir b. Sa'd'ın konuşmalarını⁴⁴⁴ dinleyen, Hazreclilerin de Sa'd b. Ubâde'yi emir yapmayı arzuladıklarını gören ve o vakte kadar münakaşadan uzak duran Üseyd b. Hudayr: “Biliyorsunuz ki, Rasûlullah Muhacirlereindir. Öyleyse O'nun halifesinin de Muhacirlerden olması gerekir. Bizler Rasûlullah'a yardım ederek Ensâr'dan olma

⁴³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330.

⁴³⁷ “ İmamlar Kureyş'tendir.” Sözü için bkz. Suyûtî, Celâleddin, *Târîhu'l-Hulefâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Kâhire 1969/1389, s.9; Hatipoğlu, bu söz için, “ Hz. Peygamber , böyle bir ifade kullanacak ve buna Ensâr uymayacak. Bu olacak iş değil” diyerek Hz. Peygamber'in böyle bir sözü söylemediğini iddaa eder. bkz. Hatipoğlu, *Hilâfetin Kureyşiliği*, A.Ü.İ.F.D. Y. 1979, c.23, sy.1, s.161.

⁴³⁸ Vekîl, Muhammed Seyyid, *Cevletü't- Târihiyyetü fî Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, yay. y. 2002/1423, s.14.

⁴³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330.

⁴⁴⁰ Vekîl, Muhammed Seyyid, *Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, s.14-15 ; Ayrıca Ebû Bekir'in sahabe arasındaki yeri için bkz.Vekîl, Muhammed Seyyid, *Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, s.17-20.

⁴⁴¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330-331.

⁴⁴² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330-331.

⁴⁴³ Vâkîdî, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 21.

⁴⁴⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 24-26.

şerefine nail olduk. Bugün de bize düşen O'nun halifesine yardım etmektir. Şayet bu işi Hazrec üstlenecekse Evs Onlarla asla münakaşa etmeyecektir. Bu işi eğer Evs üstlenecekse Hazrec onlarla bu konuda rekabet edip yarışacaktır. Ancak bu işi üstlenecek olan Muhacirler olursa kimse onlarla rekabet edemeyecektir.”⁴⁴⁵ Üseyd b. Hudayr sözlerine şöyle devam etti: “ Ey Ensâr topluluğu! Allah size büyük bir nimet lütfetti. Hicreti size yöneltti. Rasûlün ruhunu yanınızda kabzetti. Bu iş Kureyş olmadan olmaz.” dedi.⁴⁴⁶ Üseyd b. Hudayr'ın bu sözleri üzerine Ensâr arasında bir ara suskunluk oldu. Daha sonra İnsanlar Ebû Bekir'e bey'at etmeye başladılar. Üseyd b. Hudayr da ilk bey'at edenlerden oldu.⁴⁴⁷ Böylece Rasûlüllah'ın vefatıyla ortaya çıkan idarî boşluk Ebû Bekir'in halife seçilmesiyle doldurulmuş ve Hz. Peygamber'le birlikte başlayan bey'at olayı Ebû Bekir'le devam etmiş oldu.⁴⁴⁸

Bu arada Sa'd b. Ubâde ve Hazrec'lilerin almak üzere oldukları karar bozuldu. İnsanlar dört bir yandan Ebû Bekir'e bey'at etmek üzere koştular.⁴⁴⁹ Böylece uzun tartışmalardan⁴⁵⁰ ve istişâreden⁴⁵¹ sonra Ebû Bekir, Rasûlüllah'ın zamanında başlamış olan, Müslüman idarecilerin seçiminde ihtilafı ortadan kaldıran, İslam'ın da siyasi bir prensip olarak kabul ettiği bey'at sistemine ve cumhuru sahabe rey'ine göre seçilmiş oldu.⁴⁵² Bazı lokal ayrılıklar olsa da bu ayrılık umurun bey'ati'ni etkilememiştir.⁴⁵³ Fakat cumhuru sahabe oluşumunda Ömer, Ebû Ubeyde, Üseyd b. Hudayr, Beşir b. Sa'd ve Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim'in etkisinin olduğu söylenmektedir.⁴⁵⁴

⁴⁴⁵ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Meçhûlîn*, s. 32-33.

⁴⁴⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 21.

⁴⁴⁷ Ya'kûbî, *Tarihu'l- Ya'kûbî*, II, 123 ; Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Meçhûlîn*, s. 32-33.

⁴⁴⁸ Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İstanbul, 1998, s. 40

⁴⁴⁹ Üseyd b. Hudayr'ın; “Vallahî Hazrec bu işin başına bir defa geçecek olursa bu konuda ebediyen sizin üzerinizde olur ve bir daha bu konuda bizim bir payımız olmaz. Haydi, kalkın Ebû Bekir'e bey'at edin.” dediği de söylenir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 331.

⁴⁵⁰ Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali, *Murûcu'z-Zehab*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Mısır, 1964/1384, II, 307.

⁴⁵¹ Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, s.42.

⁴⁵² Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'da Bey'at*, S.Ü.İ.F.D, 1991, sy.4, s.74.

⁴⁵³ Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, s.43 v.d.

⁴⁵⁴ Mâverdî, Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb (v. 450/989), *el-Ahkâmü's-Sultâniyye el-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, thk. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî, Kuveyt, 1973/1393, s. 6 ; Döndüren, Hamdi, “*Ehl-i Hal ve'l-Akd*”, ŞİA, İstanbul, 2000, II, 215.

Beşir b. Sa'd: “ Sa'd b. Ubâde'yi yalnız bırakınız. O yalnız bir adamdır, size zarar vermez.” deyince Sa'd b. Ubâde'ye ilişilmedi. O da hiç bir zaman bey'at etmedi.⁴⁵⁵ Şam'a gitti ve orada vefat etti.⁴⁵⁶

Burada akla hemen şu gelmektedir. Acaba Evs'in ileri gelenlerinden Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr kabile asabiyeti⁴⁵⁷ sebebiyle mi Sa'd b. Ubâde'nin halifeliğine karşı çıktılar? Önkal bu konuda: “ Hz. Peygamber'in vefâtından sonra halife seçiminde Hazrec'in adayı Sa'd b. Ubâde'ye karşı Hz. Ebû Bekir'i desteklemeleri, bazılarının iddia ettiği gibi eski kabile rekabetinin tesiriyle değil,⁴⁵⁸ Hz. Ebû Bekir'in halifeliğe daha uygun olduğuna gönülden inandıkları için olsa gerektir. Zaten kısa bir müzâkereden sonra bizzat Hazrecliler de Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini kabul edip ona gönül rızası ile bey'ât etmişlerdir.”⁴⁵⁹ der. Ayrıca Hz. Âişe ve sahabenin de, sâlih insanlar olduğuna inandıkları Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr'ın kabile asabiyetine dayalı bir tutum içinde oldukları ve halife seçiminde bunu açığa vurduklarını düşünmek, pek de insafılı bir yaklaşım değildir. Çünkü İslâm'dan sonra Evs ve Hazrec kabileleri cahiliye mücadelelerini unutmuş ve birbirlerine verdikleri kayıpları bir kenara bırakıp birbirleriyle ancak hayırda yarış etmişlerdir.⁴⁶⁰

1.2. Benû Saîde Sakîfesinde Yaşananlara Dâir Bir Tahlil

Rasûlullah vefat ettiği gün muhacirler techiz ve defin işleriyle meşgul olurken Ensâr Benû Saîde sakîfesinde toplanmış ve Müslümanların idaresi konusunu

⁴⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 331 ; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II,307.

⁴⁵⁶ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II,308.

⁴⁵⁷ Asabiyet, Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusudur. Câhiliye döneminde, aralarında baba tarafından kan bağı bulunan akrabaların oluşturduğu topluluğa “asabe”, bu topluluğun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir dış tehlikeye karşı koymak veya saldırıda bulunmak söz konusu olduğunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhuna da “asabiyet” denilmekteydi. Çağrı, Mustafa “*Asabiyet*”, DİA, İstanbul, 1991, III,453 ; Ayrıca bkz. Apak, Âdem, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul, 2004, s. 47-55.

⁴⁵⁸ Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve sukûtu*, s. 17

⁴⁵⁹ Önkal, Ahmet, “ *Evs*”, ŞİA, II, 296.

⁴⁶⁰ Önkal, Ahmet, “ *Evs*”, ŞİA, II, 296.

görüşmüştür. O gün Ensâr, Hazrec'in lideri olan Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek üzereyken durumdan haberdar olan Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh hemen sakifeye gelerek hilâfet meselesinde görüş beyanında bulunmuştur.⁴⁶¹

Bilindiği üzere Ensâr, Evs ve Hazrec'ten oluşuyordu. Yine Hazrec'in Evs'ten kalabalık olduğu da bilinen gerçeklerdendir.⁴⁶² Şu halde Ebû Bekir ve Ömer'e yolda katıldığı belirtilen Ebû Ubeyde b. Cerrâh'la⁴⁶³ sayıları üçü geçmeyen Muhacir grubu ve azınlık oldukları bilinen Evs'in birleşmesinden meydana gelen sayı üstünlüğüyle Ebû Bekir'in halife seçilmiş olduğu görüşü ortaya atılmaktadır ki bu mantık ölçüleriyle pek bağdaşan bir durum değildir.

Ayrıca Ebû Bekir aday gösterildikten sonra sakîfede muhacirleri temsil eden sadece Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh idi. Bu iki kişinin orada bulunan Ensâr topluluğunu kılıçla bey'ate zorlamaları da pek mantıklı bir düşünce değildir. Şayet Ensâr, Ebû Bekir'i kabul etmeseydi bunu o gün rahatlıkla ifade edebilirlerdi. Ensâr yiğit, savaş sanatını iyi bilen ve bunu Hz. Peygamber'in savaşlarında defaatle göstererek ispatlamış bir topluluktur. Sadece Beşir b. Sa'd veya Üseyd b. Hudayr'ın yönlendirmesiyle hareket edecek kadar âciz bir topluluk değildir, olmamıştırlar. Onlar açıkça fikirlerini Rasûlullah'la istişarelerinde ortaya koyabilen insanlardı.⁴⁶⁴

Kanaatimizce o gün yapılan konuşmalardan Ensâr da etkilenmiştir. Ensâr cahiliye adetlerine körü körüne bağlı insanlar değildi. Taassupta ısrar etmeyen, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilen akıllı insanlardı.⁴⁶⁵ Hicretten sonra zaman zaman cahiliye adetlerinin tesiriyle sıkıntılı anlar yaşamış olabilirler.⁴⁶⁶ Fakat bunun sebebi Buâs savaşında hayatta kalan, eski kafalılığını devam ettiren ve münafıkların reisi olan Abdullah b. Übey b. Selûl ve onun gibi olanlardır. Aslında Abdullah b. Übey b. Selûl cahiliye döneminde de okuma-yazma bilen nadir insanlardandı.⁴⁶⁷ O, içinde yaşadığı toplumun hassasiyetlerini iyi biliyor, fırsat buldukça Müslümanların

⁴⁶¹ Sırma, İhsan Süreyya, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul, 1990, s.19.

⁴⁶² Önkâl, Ahmet, "Evs", ŞİA, II, 296.

⁴⁶³ Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, İstanbul, 1992, s.55.

⁴⁶⁴ Ahmet Akbulut, Ensâr'ın kendi arasındaki çekişmesinden dolayı Ebû Bekir'in halifelğine onay verdiğini belirtir. Ona göre " Ensâr arasındaki iç rekabet Muhacirlerin işini kolaylaştırmıştır." Bkz. Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, s. 57.

⁴⁶⁵ Araştırmamızda Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz'ın Müslüman oluşuna bkz. s. 11-17.

⁴⁶⁶ Araştırmamızda Müreysi gavesine bkz., s. 33-39.

⁴⁶⁷ Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, s. 141.

bu hassasiyetlerinden faydalanarak onları kışkırtıyordu. Ancak Hz. Peygamber'in zamanında müdahalesiyle her seferinde olaylar yatışmıştır.

Benû Saîde sakifesinde Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr'ın konuşmalarını bu çerçevede değerlendirmenin daha sağlıklı sonuçlar vereceğini düşünüyoruz. Sadece o güne odaklanarak yapılacak yorumların doğru netice alınmasında yeterli olacağı kanaatinde değiliz. Asabiye'nin tamamen kırılmadığı bir dönemden geçilmektedir. Aslında işin içine insan unsuru girince Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr'ın kavmiyetçilik anlayışıyla Ebû Bekir'e destek verdikleri de düşünülebilir. Fakat Üseyd b. Hudayr'ın kavmiyetçilik adına sabıkası kaynaklarda temiz görünmektedir. Aynı şeyi Sa'd b. Ubâde için söylemek mümkün değildir. Akabe'de bulunup Hz. Peygamber'i Medine'ye davet eden ve on iki Nakib'den biri olan Sa'd b. Ubâde,⁴⁶⁸ İfk hadisesinde münafıkların reisi lehine Üseyd b. Hudayr'la cedelleşmiş,⁴⁶⁹ Rasûlüllah'ın yıkmaya çalıştığı kavmiyetçilik anlayışının henüz yok olmadığını göstermiştir. Yine Mekke fethi günü söylediği sözler onun elinden Hazrec'in sancağının alınmasına vesile olmuş,⁴⁷⁰ bu olay onun sabıkasına kötü bir not olarak yazılmıştır.

Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber'e olan düşkünlüğü, O'na olan sevgisi ve geçmişinde herhangi bir sabıka kaydının olmayışı, Benû Saîde sakifesinde söylediği sözlerinin niyeti noktasında bizi menfi manada düşündürmemektedir. Çünkü Üseyd b. Hudayr Bedir savaşına katılmamış, bunun üzüntüsü ve pişmanlığını dile getirdiği zaman Rasûlüllah, samimiyetine inanarak onu doğrulamıştır. Bedir'e katılmamanın verdiği üzüntü sebebiyle Uhud'da aldığı yaralara aldırış etmemiş⁴⁷¹ ve Hz. Peygamber'in davetine icabet ederek Hamrâu'l-Esed seferine katılmıştır.⁴⁷² Hz. Peygamber'e olan sevginin derinliğinden dolayı Uhud da şehit olan Hamza için Abdüleşhel oğullarının kadınlarına ağlamaları için emir vermiştir.⁴⁷³ İfk olayında

⁴⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 86-87 ; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 303.

⁴⁶⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 614 ; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 197; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 161; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 69-70 ; Vâkıdî, bu sözü Sa'd b. Muâz'ın söylediğini rivayet eder. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 431.

⁴⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 295.

⁴⁷¹ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I 343 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 330 ; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 444.

⁴⁷² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 334-335.

⁴⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 104-105 ; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 24.

Rasûlullah'ın üzüntüsüne tahammül edemeyecek, bunu yapanın kellesini koparmak için çalışacaktır.⁴⁷⁴ Rasûlullah'ı böylesine seven, Onunla sohbet ettikten sonra gecenin karanlığında elindeki asası, yolunu aydınlatan⁴⁷⁵ birinin, böylesi cahiliye âdeti olan asabiye duygularıyla hareket etmiş olmasını düşünmek Üseyd b. Hudayr için insaftan uzak bir yaklaşımdır.⁴⁷⁶

Burada şunu da açıkça belirtmekte yarar vardır. Hz. Ebû Bekir vefatından önce hilâfet meselesinde Hz. Ömer'in istihlâfı konusunda Ensâr ve Muhacirlerin ileri gelenleriyle istişârede bulunmuştur. Her iki grupta istişâre esnasında Hz. Ömer'in uygunluğu noktasında itirazda bulunmamış, Halife Ebû Bekir'i bu konuda bilakis teşvik etmiştir.⁴⁷⁷ Ebû Bekir, Ömer'i halife istihlâf edeceği zaman halk, Ömer'den başkasını kabul etmeyiz demiştir. Bu da göstermektedir ki, Ensâr hilâfeti isterken iktidar mücadelesi içerisine girmemiş, devletin idare noktasında boş kalmasını uygun görmedikleri için aceleyle bu makamı doldurmayı düşünmüşlerdir. Wellhausen'in "Eski particilik henüz kaybolmamıştı."⁴⁷⁸ sözü İslâm târihinde karşılığını bulmamış, Ensâr adına insaftan uzak bir yakıştırmadır. Şayet Ensâr'ın mensupları mutlak manada iktidarı düşünselerdi Ömer'in halife seçimi esnasında yeniden huzursuzluk olması kaçınılmaz olurdu. Özetle söylemek gerekirse Üseyd b. Hudayr'ın söylediği sözleri asabiye kaynaklı olduğu var sayılacaksa bu tavrı kendilerinden olduğu Ensâr'a karşı değil, Muhacirlere karşı yapması gerekirdi. O bir tercihte bulunmuş, bu tercihini de Hz. Ebû Bekir'den yana kullanmıştır. Ayrıca Ensâr kendi isteğiyle Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmiştir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 432.

⁴⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 606 ; İbn Asâkir, *Tarihü Dimeşk*, IX, 86-88 ; İsbahânî, *Siyer-u Selef-i Salihîn*, II, 282.

⁴⁷⁶ Evs kabilesinin Hazrec karşısındaki tavrını halife seçiminde pasif kalma şeklinde değerlendirmesi ve Sa'd b. Ubâde'nin halife seçilememesinden dolayı Evslilerin içten bir sevinç yaşadıklarına dâir bkz. Apak, Âdem, Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri, s. 105.

⁴⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 199.

⁴⁷⁸ Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve sukûtu*, s.17.

⁴⁷⁹ Mevdûdî, Mevlâna Ebu'l-A'lâ, *Hilafet ve Saltanat*, ter. Ali Genceli, İstanbul trh. s. 90 ; Önkâl, Ahmet, "Evs", ŞİA, II, 296.

1.3.Ebû Bekir Döneminde Üseyd b. Hudayr'ın Genel Durumu

Üseyd b. Hudayr, Ebû Bekir'in halifeliğine muhalefet etmediği gibi⁴⁸⁰ sakifede aldığı tavır nedeniyle Sa'd b. Ubâde'nin halife oluşuna da engel olmuştur. Ayrıca fiili olarak bizâtihi Ebû Bekir'in halife oluşunda Ensâr'dan ve muhalefet kanadından olması hasebiyle Ebû Bekir'i destekleyenlerden biri olarak Ensâr'ın önünü açmıştır.⁴⁸¹ Çünkü Üseyd b. Hudayr, kavminin içerisinde âkil adam kabul edilirdi. Bir problem karşısında onun fikri alınmadan iş yapılmaz, bir konuda karar verilmezdi. Bu yüzden Üseyd b. Hudayr, Ebû Bekir'in halife seçilmesinde önemli bir rol oynamıştır. O'nun bey'ati Ensâr için büyük bir olay olmuştur.⁴⁸² Aynı zamanda Üseyd b. Hudayr, bu tavrıyla muhtemel Ensâr-Muhacir çatışmasına da engel olmuştur.⁴⁸³

Üseyd b. Hudayr, Ebû Bekir'in halifeliği döneminde onun danışmanları arasındaydı.⁴⁸⁴ Bir nevi Ebû Bekir'in müsteşarıydı.⁴⁸⁵ Gerek Ebû Bekir'in halife seçilmesinde gerek mürtedlerle ilgili kararlarının yerine getirilmesinde ve Hz. Ömer'in istihlâfi konusunda en önemli yardımcılarından oldu.⁴⁸⁶

Ebû Bekir, halifeliğinin son demleri ve hastalığının iyice arttığı bir dönemde yerine Ömer'i bırakmayı düşünmüş, bu konuyu danışmanlarıyla istişâre etmek istemişti. Ebû Bekir bu konuda ilk görüşmeyi Abdurrahman b. Avf ile yaptı. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf'a: “ Bana Ömer b. Hattâb hakkında bilgi ver.” dedi. Abdurrahman b. Avf: “ Ömer'i benden daha iyi tanıdığın halde onu bana mı soruyorsun?” deyince, Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf'a: “ Öyle de olsa sen fikrini söyle.” dedi. Abdurrahman: “ Vallahi o bu konuda insanların en faziletlisidir.” diye cevap verdi.⁴⁸⁷

⁴⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 112.

⁴⁸¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 331 ; Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.33.

⁴⁸² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 112.

⁴⁸³ Ayrıca Kureys'in kendi içindeki çekişmeleri için bkz. Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, s. 65-72 ; Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Târih II, -Hulefâi Râidîn Dönemi-*, İstanbul, 2012, s. 45-47.

⁴⁸⁴ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.33.

⁴⁸⁵ Müsteşar, bakanlıklarda ve büyükelçiliklerde kendisinden bilgi alınan, kendisine danışılan kimse.

⁴⁸⁶ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.33.

⁴⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 199.

Sonra Ebû Bekir, Osmân b. Affân'ı yanına çağırdı ve Osmân'a da: “ Bana Ömer hakkında bilgi ver.” dedi. Osmân: “ Sen onu bizden daha iyi tanıyorsun.” deyince, Ebû Bekir, Osmân'a: “ Benim bildiğimi bir kenara bırak. Sen ne diyorsun?” diye ısrar edince Osmân: “ Ömer'in içi dışından daha iyidir. Öyle zannediyorum ki, aramızda onun benzeri misli yoktur.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Osmân'a: “ Allah sana merhamet etsin. Şayet onu yerime bırakmasaydım, senden başkasını bu işe düşünmezdim.” dedi. Ebû Bekir, bu konuda Abdurrahman ve Osmân'dan başka Saîd b. Zeyd, Ebu'l-A'ver, Muhacir ve Ensâr'dan bazılarının yanında Üseyd b. Hudayr'la da istişare etti.⁴⁸⁸

Üseyd b. Hudayr, kendisine Ömer hakkındaki fikrini soran Ebû Bekir'e: “Allah bilir ki senden sonra en hayırlı kişinin o olduğunu düşünüyorum. Memnuniyeti de kızgınlığı da yalnız Allah içindir. Ayrıca içi de dışından daha iyidir. Öyle zannediyorum ki, senden sonra bu işe ondan daha layığı yoktur.”⁴⁸⁹ diye cevap verdi. Bu arada sahabeden bazıları, Abdurrahman ve Osmân'dan başka Muhacir ve Ensâr'dan bazılarının Ömer'in halifelîği konusunda Ebû Bekir'in yanına istişare için gittiklerini öğrendiler ve Ebû Bekir'e gelerek: “ Ömer'i yerine bırakırken yarın Rabbine ne söyleyeceksin?” diye sorunca Ebû Bekir onlara cevaben: “Allah'ım! Arkamda içlerinde en hayırlısını onlara bıraktım diyeceğim.” dedi.⁴⁹⁰ Sonra Osmân'ı tekrar yanına çağırarak Ömer'i istihlâf ettiğine dair bir yazı yazdırdı.⁴⁹¹

2. Hz. Ömer Dönemi

Ebû Bekir döneminde müşavere heyetinde bulunan Üseyd b. Hudayr, Ömer döneminde de bu görevine devam etti. Çünkü Ömer'de istişareye önem verirdi. Hatta vefatından önce halife seçimini şurâ'ya bıraktı.⁴⁹²

⁴⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 199 ; Umerî, Ekrem Ziya, *Asru'l-Hilâfeti'r-Râşidîn*, yay. y. trh. s. 55.

⁴⁸⁹ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.34.

⁴⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 199.

⁴⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 200 ; Umerî, Ekrem Ziya, *Asru'l-Hilâfeti'r-Râşidîn*, yay. y. trh. s. 56.

⁴⁹² Umerî, Ekrem Ziya, *Asru'l-Hilâfeti'r-Râşidîn*, s.103.

Üseyd b. Hudayr'dan şöyle bir rivayet nakledilir: “ Ömer, hilâfeti döneminde mal taksimi yaparken bana da bir elbise gönderdi. Ben de Ömer'in bu ikramını küçümsedim ve kendime yakıştıramadım. Sonra bir gün ben namaz kılarken yanımdan Kureyş'li bir genç geçti. Aynı elbiseyi Kureyş'li gencin üzerinde görünce Rasûlullah'ın: “ Benden sonra gün gelir, iş başına gelenler kendi adamlarını size tercih ederler.” sözü aklıma geldi ve yüksek sesle: “Allah Rasûlü doğru söylediler.” dedim. Bunu benden duyan biri Ömer'e gidip söylediklerimi aktarmış. Ömer de merak içinde koşarak bana geldi. Ben o esnada namazdaydım. Ömer bana: “ Ey Üseyd! Namazını çabuk tamamla, sana bir şey soracağım.” dedi. Ben namazımı bitirdikten sonra bana: “ Sen ne dedin?” diye sordu. Ben de ona durumu anlattım. Beni dinledikten sonra Ömer: “ Ben bu elbiseyi falan adama gönderdim. O adam hem Bedir hem de Uhud'a katılmış biriydi. Ayrıca Akabe bey'atine de katılmıştı. Bu gençte gidip bu elbiseyi bu adamdan satın almış ve giymiş. Dediğin durumun benim zamanımda olacağını mı düşünmüştün?” diye sorunca, Üseyd b. Hudayr: “ Vallahi senin zamanında olacağını düşünmezdim.”⁴⁹³ diye cevap verdi.

Üseyd b. Hudayr, Ömer'le birlikte Kudüs'ün Müslümanlara teslimine katıldı.⁴⁹⁴ Zehebî (v. 748/1374), Vâkıdî'ye (v. 207/823) atfen Üseyd b. Hudayr'ın Ömer'le birlikte Câbiye'ye geldiğini söyler. Lammens de Ali dışında ashâbın tüm ileri gelenlerinin Ömer'le birlikte olduklarını söyler.⁴⁹⁵ Hatta ashâbın tüm ileri gelenlerinin Ömer'le birlikte Câbiye'ye gelmelerinden ve bu hadisenin öneminden dolayı bu güne “ Câbiye günü” denildiğini nakleder.⁴⁹⁶

Üseyd b. Hudayr, Ensâr'ın başında bulunuyor onlara liderlik ediyordu.⁴⁹⁷ İbn Asâkir (v. 571/1175), *Tarîhu Dimeşk* isimli eserinde Vâkıdî'ye atfen Üseyd b. Hudayr'ın, Ömer'le birlikte bir bölüğün komutanı olarak Kudüs fethine katıldığını

⁴⁹³ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.35-36 ; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, I, 501-502; Abdurrahman Râfet el-Bâşa, *Sahabe Hayatından Tablolar*, ter. Tacettin Uzun, I, 137.

⁴⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 112 ; Kudüs fethi esnasında şehri teslim almak için giden Ömer'in Medine'de yerine Üseyd'i vekil bıraktığı da rivayet edilir.

⁴⁹⁵ Lammens, Henri, “*Câbiye*”, İ.A. yay.y. trh. III, s. 5 ; Buhl, Frantz, “*Kudüs*”, İ.A. yay.y. trh. c.6, s. 955.

⁴⁹⁶ Lammens, Henri, “*Câbiye*”, İ.A. III, s. 5

⁴⁹⁷ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I, 341.

rivayet eder. Sonra yine bir bölüğün komutanı olarak ikinci bir sefere çıktığı ve oradan Serğ'a⁴⁹⁸ döndüğü rivayet edilir.⁴⁹⁹

Ömer, Vâdi'l-Kurâ⁵⁰⁰ ganimetini Müslümanlar arasında taksim ederken Üseyd b. Hudayr'ın ve Sa'd b. Muâz'ın çocuklarına da hisse verdi.⁵⁰¹

Rasûlullah'ın değer verdiği sahabeye Ebû Bekir ve Ömer de aynı değeri vermiştir. Hz. Peygamber'in istişarelerinde bulunanlarla istişare edilmiştir. Bu yüzden Ebû Bekir vefatından önce Ömer'i istihlaf ederken istişare etmiştir. Bu bakımdan Ömer'in istihlâfında da Üseyd b. Hudayr'ın önemli bir yeri vardır.

Ömer de selefleri gibi liyakate önem vermiştir. Ayrıca bir önceki selefi gibi Hz. Peygamber'in değer verdiği şahsiyetlere aynı kıymeti vermekten kaçınmamış bunu davranışlarıyla da göstermiştir.

⁴⁹⁸ Tebük vadisinde bir köy. Medine'ye yirmi üç konaklık mesafededir. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 211-212.

⁴⁹⁹ İbn Asâkir, *Tarîhu Dımeşk*, IX, 73.

⁵⁰⁰ Medine ve Şam arasında bulunan bir yer. Hicretin yedinci yılında fethedildi. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 345.

⁵⁰¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 372-373.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜSEYD B. HUDAYR'IN ŞAHSİYETİ VE VEFATI

Rasûlüllah, Allah'tan aldığı vahiyle İslâm devletini kurarken sahabe kendisine yardım etmiş, insanın hayal gücünün üzerinde bir gayret göstermiş, bu konuda Allah'ın övgüsüne mazhar olmuştur. İslâm devletini kuran Hz. Peygamber, insanlığa Kur'an ve Sünneti miras olarak bırakırken aynı zamanda Müslümanlara dini hayatın çerçevesini çizmiş ve İslâm ahlâk anlayışının da temellerini ortaya koymuştur.

İslâm devletinin kuruluşuna yardım eden sahabe bu İslâm ahlâkıyla bezenmiş, her biri İslâm tarihinde, sonraki nesiller için bu açıdan birer örnek olmuştur. İslâm ahlâkının sahabeye kazandırdığı bu anlayış onları diğergam kılmış ve Müslümanların bu şahsiyetlere karşı her zaman imrenmelerine vesile olmuştur.

İslâm ahlâkından kaynaklanan faziletlerin hepsine sahip olan sahabe bu erdemleri yaşayarak özümsemiştir. Teyemmüm ile ilgili olan ayet nazil olduğunda Üseyd b. Hudayr, Hz. Âişe'ye “ Ey ebû Bekir ailesi! Bu sizin ilk saadetiniz değildir.” derken Allah tarafından muhatap alınıp Kur'an-ı Kerimde zikredilmenin kendileri için nasıl bir şeref olduğuna dikkat çekmiştir.

Sahabe, kendilerine bir görev verildiği zaman bunu ibadet anlayışı içerisinde hakkıyla yerine getirirken, bunun için bir ücret de talep etmemiştir. Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber döneminde bazı devlet görevlerini ifa etmiş bunun için bir ücret almamıştır. Günümüzde üst düzey görevlerden olan müsteşarlık vazifesini bu neviden sayabiliriz. Üseyd b. Hudayr, bunun için hiç bir ücret almadığı gibi bir makamda elde etmemiştir. Aynı şekilde Ebû Bekir ve Ömer dönemlerinde de bir ücret ve makam elde etmemiştir. Şayet bir ücret almış olsaydı vefatından sonra ardında dört bin dinar borcu kalmazdı.

Hz. Peygamber'in rahle-i tedrisinden geçmiş, onun zamanında devlet görevlerinde bulunmuş, hayati noktalarda istişarelerde bulunarak alınan kararlarda etkili olmuş, vaktinin büyük bir kısmını Hz. Peygamber'in yanında geçirmekten keyif almış biri hakkında Ebû Bekir'in halife seçilmesinden menfaat beklediğinin

söylenmesi büyük bir haksızlık olacaktır. Hz. Âişe'nin rivayet ettiği gibi “ Üseyd b. Hudayr insanların en faziletlilerindendir.”⁵⁰²

1.Şahsiyeti

Üseyd b. Hudayr, kişiliğiyle sahip olduğu vasıflarla kavminin içerisinde temayüz eden şahıslardanı. Bu vasıflar onun Ensâr içerisinde “ Sabikûn” -İslâma ilk girenlerden- olmasına vesile oldu.⁵⁰³ İbn Sa'd onu sahabenin ilk tabakasında zikretmektedir.⁵⁰⁴ Rasûlüllah'ın nezdinde önemli bir yere sahipti. Öyle ki “ Üseyd, ne güzel adamdır.” övgüsüne mazhar oldu.⁵⁰⁵ Üseyd b. Hudayr toplum içinde de yüksek mevkiye sahip, mükemmel bir insandı.⁵⁰⁶

1.1.Fizikî Özellikleri

Üseyd b. Hudayr'ın fiziki özellikleri konusunda kaynaklarda karşılaştığımız tek bilgi Üseyd'in yakışıklı⁵⁰⁷ olduğudur. Bu bilgi dışında ne boyu ne de kilosuna veya saçlarının, gözlerinin ve teninin rengi hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadık.

1.2. Ahlâkî Özellikleri

Üseyd b. Hudayr güzel ahlaklı biriydi ve şakayı seven mizahi bir yapısı vardı.⁵⁰⁸ Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan nakledilir: “ Üseyd b. Hudayr şakacı biriydi. Bir gün Rasûlüllah'ın yanındayken şaka yapıyordu. Hz. Peygamber onu dürttü.

⁵⁰² İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 89 ; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 347.

⁵⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64.

⁵⁰⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 75.

⁵⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 605 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 86 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64 ; Zirikli, *el-A'lâm*, I,330.

⁵⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64.

⁵⁰⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, 288 ; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 447.

⁵⁰⁸ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,342.

Bunun üzerine o da Rasûlüllah'a canının yandığını söyledi. Hz. Peygamber ona: “ Sende benim canımı yak.” deyince Üseyd b. Hudayr: “ Senin üzerinde gömleğin var, benimse yok.” dedi. Bu söz üzerine Rasûlüllah gömleğini açınca Üseyd b. Hudayr Hz. Peygamber'in böğrünü öptü ve Rasûlüllah'a: “ Ya Rasûlüllah, anam babam sana feda olsun!⁵⁰⁹ Ben sadece bunu yapmak istemişim. Başka bir niyetim yoktu.”⁵¹⁰ dedi.

Hz. Âişe'den rivayet edilir. Üseyd b. Hudayr insanların en faziletlielerindendi.⁵¹¹ O şöyle derdi: “ Keşke her zaman çok sevdiğim şu üç hal üzere olabilsem. Kur'an dinlediğim veya okuduğum zaman, Rasûlüllah'ın sohbetini dinlediğim zaman ve bir cenaze gördüğüm zamanki halim.⁵¹² Şayet her zaman bu üç hal üzere olabilsem cennet ehlerinden olur ve bundan da asla şikâyetçi olmam.”⁵¹³

Üseyd b. Hudayr, ruh dünyası hassas olan duygulu biriydi. Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle bir rivayet nakledilir: “ Hz. Âişe Mekke'den gelen bir kafileyi karşılamıştı. O kafilende Üseyd b. Hudayr da vardı. Ensâr'ın gençleri Üseyd'e karısının ölüm haberini verdiler. Üseyd b. Hudayr buna çok üzüldü, hatta yüzünü elleriyle kapatarak ağladı. Bunun üzerine Âişe: “ Ey Ebû Yahya! Allah seni bağışlasın. Sen Rasûlüllah'ın arkadaşıydın, İslam'a bunca hizmetin oldu. Bütün bunlara rağmen bir kadına mı üzülürsün? Halbuki amcan öldü ve arş onun için titredi.” dedi. Âişe'nin amcasından kastı Sa'd b. Muâz'dı.⁵¹⁴ Üseyd b. Hudayr, yüzünü açtı, başını kaldırdı ve: “ Doğru söylüyorsun. Hayatım üzerine yemin ederim ki, Sa'd b. Muâz'dan sonra kimse ağlamaya layık değildir. Çünkü Rasûlüllah onun hakkında şöyle bir şey söyledi. Öyleyse ancak onun için ağlanır.” dedi. Âişe: “ Ne söyledi.” dedi. Üseyd b. Hudayr: “ Sa'd ölünce arş titredi”⁵¹⁵ dedi. Muâz b. Rifâe ez-Zürekî'den rivayetle : “ Sa'd b. Muâz'ın ruhu kabz olunduğu zaman, Cibril atlastan

⁵⁰⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 76 ve 89 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I, 342.

⁵¹⁰ Hâkim, *Müstedrek* , III,288 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 92-93; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Derrü's-Sahâbe fî Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, s. 388-389.

⁵¹¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 89 ; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 347.

⁵¹² İbn Hanbel, *Müsned*, IV,352 ; Hâkim, *Müstedrek*, III,288 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 89 ; Ebu'l-Fidâ, *Câmiu'l-Mesânide ve's-Sünen*, thk. Abdulmu'dî Emin Kal'aci, Beyrût, 1994/1415,334 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64.

⁵¹³ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 90 ; İsbekânî, *Siyeru Selefi Salihîn*, II, 281 ; Abdurrahman el-Akk, *el-Mevsuât*,I, 445.

⁵¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 263 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 75.

⁵¹⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, IV,352 ; Hâkim, *Müstedrek* , III,289 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 434.

bir sarıkla sarılmış bir vaziyette gelmiş ve Rasûlüllah'a şöyle söylemişti: “ Ey Muhammed bu ölü kimdir? Gök kapıları bunun için açıldı ve titredi.”⁵¹⁶

Ebû Saîd el-Hudrî: “ Üseyd b. Hudayr, sesi güzel ve güzel Kur'an okuyanlardandı.” der. Ebû Saîd el-Hudrî, Üseyd b. Hudayr'dan şöyle bir olayı rivayet eder: “ Bir gece Bakara Suresini okuyordum. Atım yanımda bağlıydı. Oğlum Yahya da yanı başımda uzanmış yatıyordu. Birden atım ürktü ve şahlandı. Kalktım baktım, benden ve oğlumdan başka kimse yoktu. Sonra okumaya devam ettim. Atım yine huysuzlandı ve şahlandı. Ben yine kalktım baktım, benden ve oğlumdan başka kimse yoktu. Sonra yine okudum. Atım yine ürktü ve şahlandı. Başımı kaldırdım, bulutların içerisinde ışığa benzer şeylerin gökyüzüne doğru yükseldiğini gördüm.⁵¹⁷ Bunun üzerine sustum. Sabah olunca da gidip yaşadıklarımı Rasûlüllah'a anlattım. Rasûlüllah bana: “ Oku ey Ebû Yahya!” dedi. Ben de okudum, atım ürktü. Baktığımda oğlum ve benden başka kimse yoktu, dedim. Rasûlüllah bana: “ Oku ey Ebû Yahya!” dedi. Ben okudum, atım yine şahlandı ve ürktü, dedim. O yine: “ Oku ey Ebû Hudayr! dedi. Ben okudum, başımı kaldırdığımda ışık halelerinin bulutların arasında hareket ettiğini gördüm, dedim. Rasûlüllah: “ Onlar meleklerdi, onlar senin sesini dinlemek için indiler. Şayet sen okumaya devam etseydin onlar seni dinleyecekler ve insanlar da onları görebilecekti.” dedi.⁵¹⁸

Üseyd b. Hudayr çok fedakâr biriydi. Hendek savaşında sıkıntılı günler yaşanırken Müslümanlar zaman zaman mevzilerinden dinlenmek üzere ayrılıyordu. Üseyd b. Hudayr o vakitlerde yanında iki yüz kadar kişiyle birlikte hendeğin başında kalarak nöbet tutuyordu. İşte böyle bir anda müşriklerden oluşan süvari birliğinin hendeği geçmesine engel olarak büyük bir fedakârlık örneği göstermiş Müslümanları büyük bir tehlikeden kurtarmıştı.⁵¹⁹

⁵¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 263.

⁵¹⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 112 ; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 444.

⁵¹⁸ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an* 15 ; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin* 241 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 90-91 ; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112 ; İsbekânî, *Siyeru Selefî Salihîn*, II, 280-281 ; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 445 ; Bir defasında da Secde suresini okurken aynı olayı yaşadığı bildirilir. Bkz. Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.38 ; Yine Kehf sûresini okuduğu da rivayetler arasındadır. Bkz. Ebi'l-Kâsım, Halef b Abdülmelik, *Kitâbü Ğavâmizi'l-Esmâi'l-Mübheme el-Vâkiatü fi Mütûni'l-Ehâdisi'l-Müsnede*, thk.İzzeddin Ali es-Seyyid, Berût,1987/1407, XII, 781-782.

⁵¹⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 464-465 ve 473 ; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 67 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 63.

1.3. İlmî Özellikleri

Hicaz halkı yazmayı ve okumayı Hirelilerden, onlar da Himyerilerden öğrendiler. Çünkü Hicaz ve Mısırlılar genellikle bedevi, çoğunluğu da Ümmî idi. İslâm'ın başlangıcında on yedi kişinin Kureyş içerisinde yazma bildiği rivayet edilir. Bunlar; Ömer b. Hattâb, Ali b. Ebî Tâlib,⁵²⁰ Osmân b. Affân, Ubeyde b. Cerrâh, Talhâ b. Ubeydullah, Yezîd b. Ebî Süfyan, Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa, Hâtîb b. Amr, Ebû Seleme b. Abdüsed el-Mahzûmi, Ebân b. Saîd b. el-As, Hâlid b. Saîd'in kardeşi, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, Huveytîb b. Abduluzza, Ebû Süfyan b. Harb, Muâviye b. Ebî Süfyan, Cehm b. Safvân ve Âlâ b. el-Hadramî'dir.⁵²¹

Kadınlardan da yok denecek kadar azı, bir kaç kişi yazmayı biliyordu. Rasûlullah'ın eşleri olan Hafsa ve Ümmü Gülsüm, Şifâ bint. Abdillâh el-Adeviyye bunlardandı. Müminlerin annesi Âişe okuma bilir fakat yazma bilmezdi. Ümmü Seleme'de aynı şekilde okuma bilir fakat yazamazdı. Kureyş dışında o tarihte yazma bilenlere ender rastlanıyordu. Medine'de de durum bundan farklı değildi. Evs ve Hazrec arasında da Arapça yazma bilenlerin sayısı çok azdı. Yahudilerden bazıları da yazmayı biliyor ve bunu Medine'de çocuklarına öğretiyorlardı. İslâm'la tanıştıktan sonra Evs ve Hazrec içinde yazma bilenlerin sayısı arttı. Bundan önce yazma bilenlerin sayısı ancak on biri buluyordu.⁵²² Sayıları az olan bu kâtipler, atıcılık, yüzme yazma gibi vasıfları bünyesinde barındıran anlamında "Kâmil" diye isimlendiriliyorlardı. Sa'd b. Ubâde ve Abdullah b. Übey b. Selûl bu lakapla isimlendirilenlerdendir. Cahiliye döneminde Süveyd b. es-Sâmit ve Üseyd b. Hudayr'ı da bu lakapla isimlendirilenler arasında görüyoruz.⁵²³

Üseyd b. Hudayr babasının ölümü üzerine kavminin başına reis olarak geçti. Cahiliye döneminde ve Müslüman olduktan sonra da bu mevkide kaldı. Toplum içerisinde âkil insanlardandı ve bu yüzden fikrine başvurulup görüşü alınırdı. Üseyd b. Hudayr Cahiliye döneminde de Arapça yazmayı biliyordu. O dönemlerde yazmayı bilenlerin sayısı yok denecek kadar azdı. İyi yüzme biliyordu ve iyi bir ok atıcısıydı.

⁵²⁰ Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, Beyrût, 1969, s. 140.

⁵²¹ Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, s. 141.

⁵²² Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, s. 141.

⁵²³ Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, s. 141.

Bu özellikleri taşıyan kimselere cahiliye döneminde mükemmelliği ifade etmek anlamında “ Kâmil” deniyordu. Üseyd b. Hudayr’ın babası da bu vasıflarla tanınırdı.⁵²⁴

Rasûlüllah, Medine’ye hicret ettikten sonra Ensâr’dan yazma bilenleri vahiy kâtipliği görevine getirdi. İlk görevlendirdiği kişi Übey b. Ka’b’dır. Übey b. Ka’b’ın olmadığı zamanlarda Zeyd b. Sâbit’i görevlendiriyordu. Kureyşten de ilk görevlendirilenlerden Abdullah b. Sa’d b.Ebî Serh, sonradan irtidat etti. Daha sonra sırasıyla Osmân b. Affân, Ebân b. Saîd b. el-Âs, Şurahbil b. Hasene, Âlâ b. el-Hadramî, Muâviye b. Ebî Süfyân bu vazifeyle görevlendirildi.⁵²⁵

Üseyd b. Hudayr’dan Ka’b b. Mâlik, Ebû Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe,⁵²⁶ Ebû Leylâ el-Ensârî, Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Muhammed b. İbrahim et-Teymî, Husayn b. Abdurrahman,⁵²⁷ Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris ve İbn Şüfey’⁵²⁸ hadis rivayet ettiler.

Abdurrahman el-Akk, Üseyd b. Hudayr hakkında sahâbe’den oluşu, İslam’a girişi ve zamanı, Ebû Bekir’in halife oluşundaki etkisini vurguladıktan sonra Buhârî ve Müslim’in ondan on sekiz hadis rivayet ettiği konusunda bilgi verir.⁵²⁹ Kütübü Tisa’da mükerrerleriyle bu sayı elliye ulaşır.⁵³⁰

İbn Hazm da (v. 456/1058) Cevâmiu’s-Sîre adlı eserinde hadis rivayet eden sahabîlerin isimlerini zikrederken, aynı zamanda kaç hadis rivayet ettikleri bilgisini de verir. İbn Hazm’a göre de Üseyd b. Hudayr on sekiz hadis rivayet edenler arasındadır.⁵³¹ İbn Hazm kendisinden hadis rivayet edilen sahâbeler arasında Üseyd’in ismini zikrederken uzunca bir listeye yer verir.⁵³²

⁵²⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 604 ; İbn Asâkir, *Tarihü Dimeşk*, IX, 79 ; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, I,341 ; Cahiliye döneminde bir insanın kâmil diye anılması için şu üç hasleti taşıması gerekir. Bunlar; yazmayı bilmek, iyi derecede yüzmek ve iyi ok atmak. Bkz. Zirikli. *el-A’lâm*, I, 330; Abdurrahman el-Akk, *el-Mevsuât*,I, 444.

⁵²⁵ Ahmed Emîn, *Fecru’l-İslâm*, s. 141.

⁵²⁶ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, I,112.

⁵²⁷ Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, I,341 ; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzib*, I, 347.

⁵²⁸ İbn Asâkir, *Tarihü Dimeşk*, IX, 73.

⁵²⁹ Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*,I, 444.

⁵³⁰ Dayhan, Ahmet Tahir, “Üseyd b. Hudayr”, *DİA*, XLII, 364.

⁵³¹ Mâverdi, *el-Ahkâmü’s-Sultâniyye el-Vilâyâtü’d-Dîniyye*, s. 6 ; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, s. 283. İbn Hazm on sekiz hadis rivayet eden diğer sahâbeyi şöyle sıralar; Temimü’d-Dârî, Hâlid b. Velîd,

Enes b. Mâlik Üseyd b. Hudayr'dan rivayet ediyor: “ Ensar'dan biri Rasûlüllah'a gelerek şöyle dedi: “ Falanı vali tayin ettiğin gibi beni de tayin etmez misin? Hz. Peygamber: “ Gerçekten siz benden sonra bir kayırmaya rastlayacaksınız. O zaman havzın kenarında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz.”⁵³³

Üseyd b. Hudayr'dan rivayet edilir: “ Koyun sütünü içmekten dolayı abdest almayınız. Fakat deve sütünü içmekten dolayı abdest alınız.” Bu hadis için senedindeki Haccâc b. Ertâd'ın zayıflığı dolayısıyla isnâdı zayıftır denir.⁵³⁴

İkrime b. Hâlid Üseyd b. Hudayr'dan rivayet ediyor: “ Üseyd Yemâme âmiliydi. Mervân, Muâviye'nin kendisine yazdığını söyleyerek Üseyd b. Hudayr'a bir mektup yazdı. Mektubunda Üseyd'e şöyle soruyordu. “ Bir çalıntı mal bulunduğunda o mal ya da para çalana mı? Yoksa malın ilk sahibine mi? aittir. Üseyd b. Hudayr cevaben şöyle yazdı: “ Birisi bu malın çalıntı olduğunu bilmeden satın alır da mal sahibi malını görürse mal sahibi şu hususta muhayyerdir. Ya malını bu üçüncü kişiden satın alır ya da hırsızın peşine düşer.⁵³⁵ Bu hadiste geçen Üseyd'in, Üseyd b. Züheyr olduğu bildirilir.⁵³⁶ Çünkü Üseyd b. Hudayr H. 20. yılda vefat etmiştir. Muâviye'nin halifeliğini görmemiştir.

2. Vefâtı

Üseyd b. Hudayr Ömer'in halifeliği zamanında, H. 20/642 yılında vefât etti.⁵³⁷ İbn Hacer (v. 852/1448-1449), Medâinî'den (v. 228/843), rivayetle Üseyd b.

Amr b. Hureys, Ebû Hevâle el-Ezdî, ve Rasûlüllah (s.a.v.)'in kızı Fâtıma. Bkz. İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 283.

⁵³² İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 319-323.

⁵³³ Müslim, *İmâre* 48 ; İbn Hanbel, *Müsned*, IV,351-352 ; Suyûtî, Celâleddin, *Hasâisü'l- Kübrâ*,III, 25.

⁵³⁴ İbn Mâce, *Tahâre* 67; İbn Hanbel, *Müsned*, IV,352.

⁵³⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, IV,226

⁵³⁶ İbn. Kesîr, *Câmiu'l-Mesânîd ve's-Sünen*, I,341 ; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 348.

⁵³⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III,287 ; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 95 ve 98 ; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 326 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk* isimli esrinde Üseyd b. Hudayr'ın vefâtıyla ilgili doğru bilgi budur der. Bkz., İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 98.

Hudayr'ın H. 21/643 yılında vefât ettiğini söyler.⁵³⁸ Halîfe b. Hayyât da (v. 240/854), H. 21/643 yılında Ömer'in öldürülmesinden önce öldüğünü söyler.⁵³⁹

Üseyd b. Hudayr'ın vefâtı konusunda Yahyâ b. Bukeyr (v. 226/848) der ki: “ O hicretin yirminci yılında vefât etti. Ömer onu iki omuzunda, iki direk arasında Bâkî mezarlığına kadar taşıdı.⁵⁴⁰ Onu Bâkî mezarlığına defnederek namazını kıldırdı.”⁵⁴¹

Üseyd b. Hudayr, H. 20/642 senesinde⁵⁴² Şa'bân ayında⁵⁴³ vefât etti. Ömer onun cenaze namazını kıldırdı. Cenazesini Bâkî mezarlığına kadar taşıdı⁵⁴⁴ ve Useyd b. Hudayr'ı Bâkî mezarlığına defnetti.⁵⁴⁵ Üseyd Ömer'e vasiyet etmişti. Öldüğünde dört bin dinar borcu vardı. Ömer onun hurma ağaçlarının meyvelerini yılda bin dinar olmak üzere dört yıl boyunca sattı ve dört bin dinar olan borcunu ödedi. Ömer'in, Üseyd b. Hudayr'ın cenazesini bizzat taşıdığı söylenir.⁵⁴⁶

İbn Hacer, Urve'den (v. 94/716) naklen şöyle der: “ Üseyd b. Hudayr öldüğünde ardında dört bin dirhem borcu kaldı. Kendine ait toprağı borcuna karşılık satıldı. Ancak Ömer buna razı olmadı ve kardeşinin çocuklarına sahip çıktı. Toprağı çocuklara geri iade etti. Onun meyvelerini sattı. Alacaklılarıyla konuşup anlaşarak her yıl bin dirhem olmak üzere borcunu dört yılda ödedi.⁵⁴⁷ İbn Hacer, Mezzi'den (v. 742/1341) rivayetle: “Üseyd b. Hudayr'ın vefâtıyla ilgili haberler hususunda doğru bilgi budur.” der.⁵⁴⁸

Kaynaklarda Üseyd b. Hudayr'ın vefâtında kaç yaşında olduğu ile ilgili detaylı bir bilgiye rastlayamadık. Ensâr'ın önde gelen ismi Sa'd b. Muâz vefât

⁵³⁸ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,33.

⁵³⁹ Halîfe b Hayyât, *Tabakâtü Halîfe*, S. 77 ; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 96 ve 98.

⁵⁴⁰ Zehebî, *Siyeru A'lamin-Nübelâ*, I,342 ; İsbahânî, *Siyer-u Selef-i Salihîn*, II, 280-281 ; Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.37.

⁵⁴¹ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,33 ; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 82.

⁵⁴² Zirikli, *el-A'lâm*, I,330.

⁵⁴³ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,33.

⁵⁴⁴ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,33.

⁵⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 606.

⁵⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I,112.

⁵⁴⁷ Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.37.

⁵⁴⁸ İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 94 ; İbn Hacer, *et-Tehzîb*, I, 348 ; İbn Hacer, *el-İsâbe* isimli eserinde şöyle bir rivayete de yer verir: “ Hişam b. Urve babasından nakleder: “ Üseyd öldüğü zaman Ömer onun malını üç yıl boyunca sattı ve borcunun ödedi. Ömer : “ Kardeşimin çocuklarını sahipsiz bırakmam demiş ve kendisinden kalan yere ait meyveleri satarak Üseyd'in borcunu ödemişti.; bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64 ; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 94.

ettiğinde (v.5/627) 37 yaşında⁵⁴⁹ olduğu rivayet edilir. Yine Abbâd b. Bişr'in Yemâme savaşında (v.12/634) şehit olduğunda 45 yaşında⁵⁵⁰ olduğu, Muhammed b. Mesleme'nin Medine'de (v.46/668) 77 yaşında⁵⁵¹ vefât ettiği rivayet edilir. Fakat Üseyd b. Hudayr için sadece kaynaklarda (v.20/642) yılında Ömer zamanında vefât ettiği bilgisi vardır. Ayrıca H. 20/642 yılında vefât ettiğinde kaç yaşında olduğu bilgisi de yoktur. İslâm'a girdiğinde kaç yaşında olduğu da bilinmemesi bize onun yaşının tespiti konusunda ipucu vermemektedir.

Üseyd b. Hudayr samimi bir Müslümandı. Her ne kadar hanımının vefatını duymuş olmaktan dolayı elleriyle yüzünü kapatıp hıçkırarak ağlayacak kadar duygulu ve hassas bir yapıya sahip olsa da İslam'ın aleyhine olan ve Hz. Peygamber'i üzecek herhangi bir olay karşısında her zaman çok sert tavır ve tutum takınmıştır. Üseyd b. Hudayr'a göre Uhud'a giderken Mirba' b. Kayzî'nin Rasûlullah'a karşı takındığı tavır ile Abdullah b. Übey b. Selûl'ün Uhud gazvesinde Müslümanları yalnız bırakarak dönmesi arasında hiçbir fark yoktur. Yine Müreysi gazvesinden dönerken yaşanan İfk olayından sonra Sa'd b. Ubâde'nin Abdullah b. Übey b. Selûl'ü savunması da Üseyd b. Hudayr'a göre kabul edilecek bir davranış değildir. Üseyd b. Hudayr bu gibi olaylar karşısında çok sert bir tavır içinde olmuştur. Kanaatimizce Üseyd'in bu tutumu onun mizacının sert olduğundan değil, Allah sevgisi, İslâm'a düşkünlüğü ve Rasûlullah'a olan muhabbetinden kaynaklanmaktadır.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre insanların en faziletliyelerinden olan Üseyd b. Hudayr, bu faziletli davranışları yanında toplum içinde şakalarıyla bilinen ve sevilen biriydi. Sırf Rasûlullah'ın böğrünü öpebilmek için Hz. Peygamber'den kısas isteyecek kadar ciddi tavır takınması onun nasıl bir mizah ustası oldu hakkında fikir vermektedir. Onu toplum içinde bu derece farklı kılan özelliklerden birinin de yaşadığı dönemde okuma ve yazmayı bilenlerin sayısının yok denecek kadar az olduğu bir ortamda onun okuma ve yazmayı biliyor olmasından dolayı "Kâmil" diye anılmasıdır.

⁵⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 433.

⁵⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 441.

⁵⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 445.

SONUÇ

Hız. Peygamber, M. 610 yılında peygamberlik vazifesiyle görevlendirildikten sonra Mekkeliler bunu kabullenmediler. Kabullenmedikleri yetmezmiş gibi bir de O'nunla mücadeleye giriştiler. Tebliğin on üç yılı bulan Mekke dönemi, Müslümanlar için çok sıkıntılı bir zaman dilimi oldu. Bununla beraber müstakbel İslâm devletinin kurumsallaşması için elverişli bir ortamın olmadığı ortaya çıkmış oldu.

Mekke'de İslâm'ın yayılması için aradığı ortamı bulamayan Rasûlullah, Tâif'te de aradığını bulamadı. Mekke'ye bu üzüntüyle geri dönmüşken, Allah (c.c) ittifak arayışı için Mekke'ye gelen altı Medineliyi O'nun karşısına çıkardı. Bu altı kişi Müslüman olarak Medine'ye döndü. Bu ilk görüşmeden sonra birer yıl arayla Akabe bey'atleri meydana geldi. Üseyd b. Hudayr ikinci Akabe bey'atinden önce Müslüman oldu. Akabe bey'atleri neticesinde Medineli Müslümanlar Hız. Peygamber'i Medine'ye davet ettiler. Bu davet üzerine, sonradan Müslümanlar için takvim başlangıcı kabul edilecek olan Hicret gerçekleşti.

Üseyd b. Hudayr, hicretten kısa bir süre sonra meydana gelen Bedir gazvesinde bulunamadı. Bu sebepten dolayı samimi bir şekilde üzüntüsünü dile getirdiğinde Rasûlullah onu tasdik etti. Fakat Bedir'den sonra Hız. Peygamber'in yanından hiç ayrılmadı. Uhud'da İslâm ordusu dağıldığında Rasûlullah'ın yanında sebat eden birkaç kişiden biri oldu. Aldığı yaralara aldırış etmeden Hamrâu'l-Esed seferine katılarak Kur'anı Kerîmde Allah'ın övgüsüne mazhar oldu. Bu gelişmeler Mekke müşriklerini, Hicaz bölgesinde bulunan bazı Arab kabilelerini ve Yahûdileri, Müslümanlar aleyhine bir organizasyon olan Hendek gazvesinde bir araya getirdi. Hız. Peygamber ve İslâm'a olan sevgisi hendeğin başında gece gündüz nöbet tutmasına sebep oldu. Mekke'nin fethinde, Huneyn ve Tebük gazvelerinde Rasûlullah'ın yanında yer aldı. Bir kabile reisi olmasına rağmen Hız. Peygamber'in gönderdiği seriyelerde de bir nefer gibi bulunmaktan kaçınmadı.

Askeri faaliyetlerde bir mücâhid ve sancaktar olarak bulunan Üseyd b. Hudayr, bunların yanında sosyal ve kültürel hayatta da etkin rol aldı. Barış

zamanlarında kavmi adına inşa edilen mescidde imamlık yaptı. Rasûlullah'ın istişârelerinde bulunarak müsteşarlık vazifesini ifâ etti. Yeri geldiğinde kâtiplik yaptı. Hz. Peygamber'in kendisine gönderdiği İslâm'a yeni girmiş insanlara dîni bilgileri öğretti.

Üseyd b. Hudayr, Rasûlullah döneminde siyasi, sosyal ve kültürel hayatta aktif rol aldığı gibi Hulefâi Râşidin'den olan Ebû Bekir ve Ömer dönemlerinde de bu görevleri yerine getirdi. Benû Saîde sakîfesinde Ensâr'ın, Ebû Bekir'e bey'at'ini kolaylaştırıcı sözler söyledi. Böylece Ebû Bekir'in halife seçilmesinde etkin rol aldı. Ömer'in halife olarak istihlaf edilmesi esnasında Ebû Bekir'in istişâre toplantılarına katıldı. Halife adayı olarak Ömer'in isabetli bir tercih olduğunu bildirdi. Ömrü İslâm'a hizmetle geçen Üseyd b. Hudayr, Ömer döneminde H. 20/642 yılında vefat etti.

Ensâr'ın önde gelenlerinden biri olan Üseyd b. Hudayr, kabilesin lideri konumunda iken İslâm'ı tercih etti ve hiçbir zaman bu liderlik vasfını bir ayrıcalık meselesi olarak görmedi. Mesleği ve ırkı ne olursa olsun bir başkasını hakir görmediği gibi kendisini de bu vesile ile büyük görmedi. Bilakis Hz. Peygamber vesilesiyle kardeşliği benimsedi. Bundan dolayı da Zeyd b. Hârise'yi kardeş olarak kabullenmekte zorlanmadı.

Hz. Peygamber'in risâlet dönemine yetişen ve Müslüman olma şerefine nail olan Üseyd b. Hudayr, ikinci Akabe bey'at'ine katıldı ve on iki nakîbden biri olarak seçildi. Üseyd b. Hudayr, Rasûlullah'ın bu seçimini boşa çıkarmayan bir hayat tarzını benimsedi. Onun Rasûlullah'a olan bağlılığı, ona olan sevgisi, imanındaki ihlas ve samimiyeti, o günkü toplum içinde olan ve zaman zaman kendisini hissettiren asabiye anlayışından uzak durmasına vesile oldu. Üseyd b. Hudayr'ın bu tavrı kabilesine de örnek oldu. Bu sebeple kabilesi olan Abdüleşhel oğullarından, Hazrec'in aksine hiç münafık çıkmadı. Gerek Hz. Peygamber gerek Ebû Bekir ve Ömer döneminde sahâbe arasında seçkin bir yere sahip olarak İslâm târihinde yerini aldı.

Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri isimli araştırmamızda Üseyd b. Hudayr'la ilgili olarak Rasûlullah, Ebû Bekir ve Ömer zamanındaki

ulaşabildiğimiz tüm rivayetleri aktarmaya çalıştık. Künyesi hakkındaki tüm rivayetlere araştırmamızda yer verdik. Ancak askeri, idari, siyasi, sosyal ve kültürel hayatta faaliyetleri olan ve bütün bunlara yer verdiğimiz araştırmamızda, Üseyd b. Hudayr'ın doğum tarihi hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Bu yüzden vefat ettiğinde kaç yaşında olduğunu da tespit edemedik. Evlilik yaptığı eşi veya eşlerine, bunlardan olan çocuklarına dair bir bulguya da rastlamadık. Şahsiyeti ile ilgili olarak ahlakî ve ilmî özelliklerine dair rivayetlerin tümünü vermiş olmakla beraber fiziki özellikleri ile ilgili olarak da detaylı bir bilgiye ulaşamadık. Çağdaş araştırmacıların eserlerinde de, bu konuda klasik eserlerde verilen rivayetlerden farklı bilgilere ulaşamadık.

Araştırmamızda Üseyd b. Hudayr'ın rivayet etmiş olduğu hadislere işaret etmiş olmakla beraber, gerek rivayet ettiği hadis sayısı gerek rivayet ettiği hadislerin muhtevası yönüyle “ Üseyd b. Hudayr'ın Hadis Yönü ” kanaatimizce araştırılmaya değer bir konudur.

İslam dünyasında ve ülkemizde Hz. Peygamber dönemini kapsayan, sahabe hayatlarını inceleyen, o dönemin siyasi, askeri, idari, sosyal ve kültürel yönlerini içeren değerli birçok araştırma yapılmıştır. Hayatları hakkında pek fazla bilgi bulunmamasına rağmen pek çok sahabenin de tefsir hadis ve fikhî yönleriyle araştırılmayı ve Müslümanların istifadelerine sunulmayı bekledikleri bir gerçektir ve şüphesiz ki bu büyük bir önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber döneminde yaşayan insanlar arasında sahabe olanlar, İslâm'ı seçerek bu mevkiyi kazandılar. Onlar Müslümanların nazarında Rasûlüllah'ı görmekle değil, O'na iman edip imanlarında sabır ve sebatlarıyla bu ümmetin en hayırlıları oldular. Onlar Hz. Peygamberin yakın dostları olarak İslâm tarihindeki yerlerini alırken, bir taraftan da İslâm dininin bizlere pürüzsüz bir şekilde ulaşmasını sağladılar.

Allah Rasûlü'nün ashabı içerisinde, Kur'an-ı Kerim'i çok iyi okuyanlar, kendisine Hz. Dâvûd'un sesinden verilenler, ölümünden dolayı Rahmân'ın arşının titrediği kişiler vardı. İçlerinde Rasûlüllah'ın iltifatına mazhar olanlar, yumuşak kalpli ve yufka yürekli olanlar vardı. Onlar İslâm'ın ahlâk anlayışını benimsedikleri için Allah'ın ve Rasûlü'nün övgüsüne mazhar oldular. İslâm ahlâkının kendilerine

kazandırdığı bu vasıflar sebebiyle onlar daima başkalarını kendilerine tercih ettiler. Asırlar boyu Müslümanların onlara imrenmelerine ve arkalarından onları takip etmelerine bu diğergam davranışları sebep olmuştur. Bunun içindir ki Hz. Peygamber, sahabeden hangisine uyulursa doğru yolun bulunacağı rehber insanlar olacaklarını bildirmiştir. Kim olursa olsun sahabe aslen imânı, İslâm'ı ve Kur'an'ı hayatlarında düstur edinmişler, bu uğurda mücadele etmişler ve bu hal üzere yaşantılarıyla bizlere örnek olmuşlardır. Kim onların yolunda giderse kurtuluşa erecek olan onlardır.

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman el-Akk, *Mevsuâtü Uzamâ-i Havle'r-Rasûl*, Beyrut, 1998.

Abdurrahman Rafet el-Bâşa, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, ter. Tacettin Uzun, Ankara, 1991.

Akbulut, Ahmet, *Sahâbe Devri Siyasi Hâdiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, İstanbul, 1992.

Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1991.

-----, "Evs" DİA, İstanbul, 1995, XI, s. 541-542.

Apak, Âdem, *Anahtarlarıyla İslâm Tarihi II - Hulefâi Râşidîn Dönemi* - İstanbul, 2012.

-----, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul, 2004.

Atçeken, İsmail Hakkı, *Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri*, İstanbul, 1996.

Aydın, Zeynel Abidin, *Hz. Peygamberin Ümmîliği Meselesi*, G.Ü.İ.F.D. Y. 2012, s.2, s. 287-307.

A'zamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-Nebî*, Beyrût, 2003/1424 (İlaveli altıncı baskı).

-----, *Asrı Saadette Yazı ve Vahiy Kâtipleri*, edt. Vecdi Akyüz, ter. Durak Pasmaz, *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslâm*, İstanbul, 1994, I, s. 381- 408.

Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir (v. 284/892), *Ensâbü'l-Eşrâf* thk. Muhammed Hamîdullah, Mısır, 1959.

Beyhakî, İbrahim b. Muhammed, *Delâilü'n-Nübüvve*, (v. 470/1077), thk. Dr. Abdulmu'dî Kal'aci, Beyrût, trh.

Bozkurt, Nebi, "Künye" DİA, Ankara,2002, XXVI, s. 558-559.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (v.256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, ter. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, 1989.

Buhl, Frantz, “ *Medîne* ”, İslâm Ansiklopedisi (MEB), İstanbul, trh., c.7, s. 459-471.

-----, “ *Kudüs* ” İslâm Ansiklopedisi (MEB), yay.y, trh., c.6, s. 953-964.

-----, “ *Muhammed* ”, İslâm Ansiklopedisi (MEB), İstanbul, 1971, c.8, s. 452-470.

Cevdet Paşa, Ahmet, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârîhi Hulefâ*, İstanbul 1976/1396.

Çağrı, Mustafa, “*Asabiyet*”, DİA, İstanbul, 1991, III, 453-354.

Dayhan, Ahmet Tahir, “*Üseyd b. Hudayr*”, DİA, İstanbul, 2012, XLII, 363-364.

Ebu'l-Fidâ, İsmail b. Kesîr (v. 732/1331), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdülvâhid, Beyrût, 1976/1393.

Emîn, Ahmed, *Fecru'l-İslâm*, Beyrût, 1969.

Dımeşkî, Muhammed b. Salih, (v. 972/1580), *Peygamber Külliyyatı*, Ter. Ebubekir Sifil, İstanbul, 2006.

Döndüren, Hamdi, “*Ehl-i Hal ve'l-Akd*”, ŞİA, İstanbul, 2000, II, s. 214-216.

Ebi'l-Kâsım, Halef b. Abdülmelik, *Kitâbü Ğavâmizi'l-Esmâi'l-Mübheme el-Vâkıatü fî Mütûni'l-Ehâdîsi'l-Müsne*, thk. İzzeddin Ali es-Seyyid, Berût, 1987/1407.

Hâkim, Ebî Abdillâh en-Nîsâbûrî, (v. 405/1015), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrût, trh.

Halebî, Ali b. Burhaneddin (v. 957/1567), *İnsânü'l-Uyûn fî Sîret-i Emîni'l-Me'mûn*, Beyrût, trh.

Halîfe b. Hayyât, Ebî Amr (v. 240/854), *Kitabü't-Tabakât*, Bağdat, 1967/1387.

Hamevî, Şihâbu'd-Din Ebî Abdillâh Yâkut (v. 626/1229), *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrût, 1977/1397.

Hamîdullah, Muhammed (v. 1394/2002), *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, (Gözden geçirilmiş yeni ilaveli baskı), İstanbul, 1991/1412.

-----, *H. Peygamberin Savaşları*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1991.

Hasan, Ali İbrâhim, *Târîhu'l-İslâmi'l-Âmm*, Kâhire, trh.

Hatipoğlu, Mehmet Said, *İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşîliği*, A.Ü.İ.F.D. Y. 1979, c.23, sy.1, s.121-213.

İbn Abdilberr, Ebî Ömer Yusuf b. Abdullâh b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsım, (v. 463/1071) *el-İstiâb fî Esmâi'l-Ashâb*, Mısır, 1939 (el-İsâbe içerisinde).

İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Endülûsî (v. 327/939), *el-Ikdü'l-Ferîd*, thk. Ahmed Emîn, Kâhire, 1965/1384.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali bin Hasen İbn Hibetullah bin Abdullâh (v. 571/1175) *Tarihu Medinetü Dimeşk*, thk. Amr b. Ğurâme, Beyrût, 1995/1415.

İbn Habîb, Ebû Câfer Muhammed (v. 245/887), *Kitâbu'l-Muhabber*, Beyrût, trh.

İbn Hacer, Şihâbüddin Ebi'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kinânî el-Askalanî, (v. 852/1448-1449) *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Mısır, 1939.

-----, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad, 1326.

İbn Hanbel, Ahmed (v.241/855), *el-Müsned*, (Mevsûatü Sünneti'l-Kütübi's-Sitteti ve Şurûhihâ, İstanbul, 1992/1413 içerisinde).

İbn Hazm, Ebû Muhammed ali b. Ahmed b. Saîd (v. 456/1058), *Cevâmiu's-Sîretü'n-Nebeviyye ve Hamsü Resâili Uhrâ*, thk. İhsân Abbâs ve Nâsiruddîn el-Esed, Mısır, trh.

-----, *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, yay. y. trh.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdulmelik b. Hişam (v. 218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ, Mısır, 1936/1355.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk (v. 151/766), *Sîretü İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981/1401.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Abdulvehhâb (v. 751/1350), *Muhtasar Za'dü'l-Meâd*, Beyrût, 1981/1401.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr (v. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrût, trh.

-----, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner, İstanbul, 1984/1404.

-----, *Câmiu'l-Mesânîd ve's-Sünen*, thk. Abdulmu'dî Emin Kal'aci, Beyrût, 1994/1415.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (v.275/888), *es-Sünen*, ter. Haydar Hatipoğlu, İstanbul, 1982.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (v. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût, 1377/1957.

İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullah b. Abdülaziz (v.743/1342), *Uyunu'l-Eser*, Beyrût, trh.

İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer (v. 262/876), *Târihu'l-Medîneti'l-Münevvera*, thk. Mahmud Şeltut, Beyrût, 1990/1410.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman Ali b. Muhammed (v. 597/1211), *el-Muntazam fî Târihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrût, trh.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (v. 630/1232) *el-Kâmil fî't-Târih*, Beyrût, 1965.

-----, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Muahammed İbrahim el-Bennâ ve ark. yay. y, trh.

İbrahîm, b. İbrahîm Kuraybî, *Merviyâtü Ğazveti Benî Müstalik*, yay. y. trh.

İsbehânî, İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl (v. 535/1149), *Siyeru Selef-i Salihîn*, thk. Ferhad b. Ahmed, Riyâd, 1999/1420.

İsfehânî, Ebu'l-Ferec (v.356/970), *el-Eğânî*, Şrh. ve Hmş. Semir Cebbâr, Beyrût, 1986/1407.

Kalkaşandî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Abdullah (v. 821/1414), *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, Beyrût, 1984/1405.

Kandehlevî, M. Yusuf, *Hayatü's-Sahabe*, ter. Ahmet Meylâni, İstanbul,1980

Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İstanbul, 1998.

-----, *İslâm'da Bey'at*, S.Ü.İ.F.D, 1991, sy. 4, s.73-83.

-----, "Hazrec", ŞİA, İstanbul, 2000, III, 232-233.

Kastalânî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed (v.923/1517), *Mevâhib-i Ledünniye*, Osmânlıca çev. Bâkî, sad. H. Rahmi Yananlı, İstanbul, 1983.

Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-Arab*, Beyrût, 1997/1418.

Kettânî, Muhammed Abdülhay (v.1327/1909), *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, çev. Ahmet Özel, İstanbul, 1990.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Kâtip" DİA, İstanbul, XXV, s. 49-52.

Lammens, Henri, "Câbiye", İ.A. yay.y. trh. III, s. 5-6.

Lings, Martin, *Hiz. Muhammedin Hayatı*, İstanbul, 1990.

Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali Abdulkâdir b. Muhammed (v.845/1439), *el-İmtâ'ul-Esmâ*, Beyrut, 1999/1420.

Mâverdî, Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb, (v. 450/989), *el-Ahkâmü's-Sultâniyye el-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, thk. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî, Kuveyt, 1973/1393.

Mes'ûdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali (v.346/957), *Murûcu'z-Zeheb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Mısır, 1964/1384.

-----, *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, thk. Abdullah İsmail es-Sibâî, yay.y. 1938/1357.

Mevdûdî, Mevlâna Ebu'l-A'lâ, *Hilafet ve Saltanat*, ter. Ali Genceli, İstanbul trh.

-----, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca ve ark. İstanbul, trh.

Müslim, Ebi'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccâc (v.261/874), *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, Beyrût, trh.

-----, *Sahîhi Müslim Tercümesi ve Şerhi*, ter. Ahmet Davudoğlu, İstanbul, 1974.

-----, *el-Künâ ve'l-Esmâ*, thk. Abdurrahman Muhammed Ahmed el-Kaşgarî, yay.y. 1984/1404.

Önkal, Ahmet, “Evs”, ŞİA, İstanbul, 2000, II, 296.

-----, “Hazrec”, DİA, İstanbul, 1998, XVII, 143-143.

-----, *Hz. Peygamberin Ümmiliği*, S.Ü.İ.F.D. Y.1986, sy.2, s. 249-260.

Pedersen, Jons. “Mescid”, İslâm Ansiklopedisi (MEB), İstanbul, 1971, c. 8, s. 1-86.

Rıza, Muhammed, *Muhammed Rasûlüllah*, yay. y. 1971.

Semhûdî, Nûreddin Ali b. Ahmed (v. 911/1505), *Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülmecîd, Beyrût, 1984/1404.

Sırma, İhsan Süreyya, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul, 1990.

Suyûtî, Celâleddin, (v.911/1505) *Tarihu'l-Hulefâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Kâhire, 1969/1389.

-----, *el-Hasâisü'l- Kübrâ*, thk. Muhammed Ali Beydûn, Beyrût, 2003/1424.

-----, *el-İtkân fî Ulûmi 'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Kâhire, thr.

Süheylî, Abdurrahman (v. 581/1183) *Ravdü'l-Ünf*, thk. Abdurrahman el-Vekîl, Kâhire, 1969/1389.

Şahin, İlhan, “*Sancak*”, DİA, İstanbul, 2009, XXXVI, 97-99.

Şâkir, Mahmud, *Uzamâu'l-Meçhûlîn*, Beyrût, 1981/1401.

Şen, Ziya, *Vahiy Kâtipliği Müessesesi*, O.M.Ü.İ.F.D. Y. 2011, sy. 30, s. 185-210.

Şevkânî, Muhammed b.Ali (v.1250/1834), *Derrü's-Sahâbe fî Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Ümerî, Dimeşk, 1984/1404.

Şiblî, Mevlânâ (v.1301/1914), *Asrı Saâdet*, ter. Ömer Rıza Doğrul. Sad. Osmân Zeki Mollamehmedoğlu, İstanbul, 1977.

Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerir,(v. 310/923) *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrût, thr.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v.279/892), *Süneni Tirmizî*, ter. Osmân Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul, thr.

Türcan, Talip, “*Şûrâ*”, DİA, İstanbul, 2010, XXXIX, 230-235.

Umerî, Dr. Ekrem Ziya, *Asru'l-Hılâfeti'r-Râşidîn*, yay. y. thr.

Uyar, Gülgün, “*Nakîb*” DİA. İstanbul, 2006, XXXII, 321-322.

Vâkidî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer (v.207/823), *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrût, 1984/1404.

-----, *Kitâbu'r-Ridde*, thk. Muhammed Hamîdullah, Pâris, 1989/1409.

Vekîl, Muhammed Seyyid, *Cevletü't-Târihiyyeti fî Asrı'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, yay. y. 2002/1423.

Watt, W. Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, çev. Rami Ayas - Azmi Yüksel, Ankara, 1986.

Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve Sukûtu*, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1963.

Wensinck, Aren Jean, *Miftâhu Künûzi's-Sünne*, Arp. Ter. Muhammed Fuad Abdalbâki, Beyrût, 1983/1403.

Ya'kûbî, Ahmed b. İshak b.Vâzih, *Târihu'l-Ya'kûbî* (v.292/905), Beyrût, 1960/1379.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kuran Dili*, Sad. İsmail Karaçam ve ark. İstanbul, trh.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, (v.748/1374) *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, thk. Şuayb Arnavut, Beyrût, trh.

-----, *Târihu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmûrî, Beyrût, 1990/1410.

Ziriklî, Hayreddin, *el-A'lâm Kâmûs-u Terâcim*, Beyrût, 1969.

Öz Geçmiş

22.01.1969 Yılında Konya'da doğdu. Hâkimiyeti Milliye İlkokulunu 1980 yılında bitirdikten sonra Ulurmak Nurâniye Kur'an Kursunda hafızlığını tamamladı. Ortaokul ve liseyi Konya Merkez İmam Hatip Lisesi'nde okudu. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1996 yılında mezun oldu ve aynı yıl Nevşehir/Kozaklı İmam Hatip Lisesi'ne meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. Bingöl/Genç İmam Hatip Lisesi, İstanbul/Kartal Mehmet Akif Ersoy Anadolu İmam Hatip Lisesi, Konya/İçeri Çumra Çok Programlı Lise ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yaptı. Dr. Ali Rıza Bahadır İmam Hatip Lisesi'nde görev yapmakta iken 25.01.2010 tarihinde Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesine meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. Halen görevine bu okulda devam etmektedir.